

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı

AMASYA GÖKMEDRESE CAMİ -TARİHLENDİRME ÖNERİSİ-

Yüksek Lisans Tezi

Kübra GÜÇYETMEZ KIRCA

Sivas

Eylül 2023

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı

AMASYA GÖKMEDRESE CAMİ -TARİHLENDİRME ÖNERİSİ-

Yüksek Lisans Tezi

Kübra GÜÇYETMEZ KIRCA

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Erdal ESER

Sivas

Eylül 2023

ETİK İLKELERİNE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

1. Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
2. Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayınlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
3. Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dâhil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
4. Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

.../.../2023

Kübra GÜÇYETMEZ KIRCA

ÖNSÖZ

Bu tezin konusu; Amasya'nın Merkez ilçesinde yer alan, Amasya Gökmedrese Cami- Tarihlendirme Önerisini- oluşturmaktadır.

Amasya 1075 yılında Danişmend Ahmet Gazi tarafından fethedilmiş ve şehirde Türk hâkimiyeti başlamıştır. Danişmendliler'in yaklaşık yüzyıl süren egemenlik dönemi Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan'ın 1175 yılında Amasya'yı ele geçirmesiyle sona ermiş ve şehirde Selçuklu egemenliği başlamıştır. Bu tarihten sonra kültürel ve sanatsal faaliyetler hız kazanmıştır. Bu dönemden İlhanlı hâkimiyetine kadar şehirde Selçuklu sanatının etkileri görülmektedir.

Selçuklu Devleti'nin 1243 yıllarında Köseadağ Savaşı'nda Moğollara yenilmesinden sonra Anadolu'da kültürel, ekonomik, sosyal ve sanatsal alanlarda da etkilenmeler olmuştur. Dönemin karışıklığı, savaşın sonucu, iç isyanlar Selçuklu sultanlarının etkisiz kalması, devlet adamlarının yönetimde söz sahibi olması tüm Anadolu'da olduğu gibi ve Amasya'da inşa edilen yapılarda da etkisini göstermiştir.

Amasya, Selçuklular, İlhanlı, Beylikler ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu'nun önemli şehirlerinden biri olmuştur. Kentte inşa edilmiş önemli yapılardan biri olan Amasya Gökmedrese Cami'nin inşa tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Bu konuda farklı kaynaklarda yazarlar görüşler bildirmiştir. Çalışmamızda kaynaklardan da faydalanarak ve yapıyı da yakından inceleyerek yapının en yakın inşa edildiği tarih tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tez konumun belirlenmesinde yol gösteren, lisans ve lisansüstü eğitim hayatım boyunca manevi desteğini esirgemeyen, akademik anlamda bilgi birikimini eksik etmeyen, farklı bakış açısıyla eğitim hayatım boyunca beni etkileyen ve yetiştiren, Sanat Tarihi bölümünü bize sevdiren, her zaman bölümü okuduğumuzda şanslı ve farklı hissetmemizi sağlayan, akademik kimliği dışında da her zaman desteklerini üzerimde hissettiğim, her daim yol gösterici olan, hayatımıza ve bakış açımıza çok şey kattığı için çok değerli danışman hocam Prof. Dr. Erdal Eser'e şükranlarımı sunar ve teşekkürü bir borç bilirim.

Gerek lisans ve gerekse lisansüstü dönemlerimde beni bugünlere hazırlayan, akademik anlamda tecrübeleri, bilgi birikimleri ile her zaman destek olan akademik kimliği dışında da desteklerini üzerimde hissettiğim çok kıymetli hocalarım; Doç. Dr.

Meryem Acara Eser, Dr. Öğr. Üyesi Ebru Bilget Fataha'ya ve Dr. Öğr. Üyesi Turgay Yazar'a şükranlarımı sunar ve teşekkürü bir borç bilirim.

Her daim desteklerini esirgemeyen, çalışma ortamımda beni motive eden ve yüreklendiren, güvencini her daim hissettiğim, tecrübelerini, bilgi birikimini her zaman paylaşan Sayın Vali'm Bekir Sıtkı Dağ'a, Sanat Tarihi bölümünü okumaya başladığım günden itibaren beni bu alanda yüreklendiren ve bilgi birikimlerini benimle paylaşan, Celal ÖZDEMİR, Muzaffer DOĞANBAŞ ve Alper ATMACA'ya, her seferinde yapıyı incelememde bana eşlik eden çok değerli arkadaşım Yasemin ÖZDEMİR'e, tezimle ilgili fotoğraflar konusunda bana yardımcı olan Hasan Burak ALTINSOY'a, ve Kadir MAZLUM'a, çeviriler için Ziyettin AKILLIGİL'e, fikir ve önerileri için Nurcan YARICI'ya, çizimler için Münevver YILDIZ'a ve tez düzenleme konusunda her daim yardımlarını esirgemeyen Türkçe Öğretmeni Oğuzhan KAŞKA'ya şükranlarımı sunar ve teşekkürü bir borç bilirim.

Tezimi yazma sürecimde desteğini esirgemeyerek beni motive eden, her daim yanımda olan çalışmamda bana fikir ve önerilerini sunan kaynak toplamamda her türlü imkânı sağlayıp, yardımını esirgemeyen yüksek lisans eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteğini üzerimde hissettiğim ve bugünlere gelmemde en büyük destekçim olan çok değerli eşim Mustafa Kırca'ya şükranlarımı sunar ve teşekkürü bir borç bilirim.

Yüksek Lisans eğitim hayatımı anlamlandıran bu süreçte varlığı ile beni motive eden manevi desteğini ve sevgisini her zaman üzerimde hissettiğim, bu süreçte huzurlu olmamı sağlayan oğlum Ardiç Kırca'ya da teşekkür ederim.

Hayatım boyunca yolumu açan, aydınlatan, varlığımı oluşturan, bugünlere gelmemi sağlayan, hayatını bize adayan, inancını hiçbir zaman kaybetmeyen, gece gündüz, yaz kış demeden çalışıp tek amacı bizi okutup faydalı ve iyi bir insan olmamızı sağlayan, eğitim-öğretim hayatım boyunca varlığını hep hissettiğim, maddi ve manevi desteği ile ayaklarım üzerinde durmamı sağlayan, arkamda dağ gibi varlığını her daim hissettiğim, en büyük övünç ve güç kaynağım canım babam Halit GÜÇYETMEZ'e şükranlarımı sunar ve teşekkürü bir borç bilirim.

Bugünlere gelmemde babamla birlikte omuz omuza çalışıp beni kızlarından ayırmayan eğitim ve öğretim hayatım boyunca her zaman maddi ve manevi destek olan rahmetli amcam Sebahattin GÜÇYETMEZ'e, yengem Dudu GÜÇYETMEZ'e ve bu

yaşı, bugünlere gelmemde her zaman yol gösteren ve bizi okumamız yönünde inatla direten, ısrar eden, “Kız çocuğu okumalı!” diyerek sürekli kafamızın üzerinde söylenen, ayaklarımız üzerinde kimseye ihtiyaç duymadan yaşamamız gerektiğini bize öğreten, sabah erken saatlerde kalkıp her şeyimizi dört dörtlük hazırlayan ve kahrımı çeken canım annem Seval GÜÇYETMEZ’e şükranlarımı ve teşekkürü bir borç bilirim.

Sivas 2023

Kübra GÜÇYETMEZ KIRCA

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
SİMGE VE KISALTMALAR.....	v
ÇİZİM LİSTESİ.....	vii
FOTOĞRAF LİSTESİ	ix
ÖZET.....	xiii
ABSTRACT	xvii
GİRİŞ	1
A. Tez Konusu.....	1
B. Kapsam ve Amaç	1
C. Yöntem	1
D. Kaynaklar	2
E. Amasya Tarihi ve Coğrafyası	6
BİRİNCİ BÖLÜM.....	13
1. AMASYA GÖKMEDRESE CAMİSİ VE TÜRBESİ.....	13
1.1. Amasya Gökmedrese Cami	15
1.1.1. Yapının Yeri	15
1.1.3. Yapının Geçirmiş Olduğu Onarımlar ve Günümüz Durumu	16
1.1.4. Yapı Tanıtımı.....	21
1.1.4.1. Plan	21
1.1.4.2. Dış Tasvir.....	24
1.1.4.3. İç Tasvir	38
1.1.4.4. Malzeme ve Teknik.....	47
1.1.4.5. Süsleme.....	52

1.2. Amasya Gökmedrese Cami Türbesi	58
1.2.1. Yapı Yeri.....	58
1.2.2. Yapının Adı.....	58
1.2.3 Yapının Geçirmiş Olduğu Onarımlar ve Günümüz Durumu.....	58
1.2.4. Yapı Tanıtımı	61
1.2.4.1. Plan.....	61
1.2.4.3. İç Tasvir	65
1.2.4.4. Malzeme Teknik	67
1.2.4.5. Süsleme	68
İKİNCİ BÖLÜM	79
2. DEĞERLENDİRME.....	79
2.1. Plan	79
2.1.1. Amasya Gökmedrese Camisi.....	79
2.2. Malzeme ve Teknik	93
2.2.1.Amasya Gökmedrese Cami	94
2.2.2. Amasya Gökmedrese Cami Türbesi	95
2.3. Süsleme.....	96
2.3.1.Amasya Gökmedrese Cami	97
2.3.2. Gökmedrese Cami Türbesi	102
2.4. Cephe Düzenlemesi	103
2.4.1. Amasya Gökmedrese Cami	103
2.4.2. Amasya Gökmedrese Cami Türbesi	103
2.5. Mimari Öğeler	104
2.5.1. Örtü Sistemi	104
2.5.2. Kubbeye Geçiş Öğesi.....	105

2.5.3. Kemerler	106
2.5.4. Taç Kapı.....	106
2.5.5. Pencereleler	107
2.5.6. Köşe Payandası.....	108
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	109
3. TARTIŞMA	109
3.1. Yapının Tarihlendirilmesi	109
3.2. Yapının Banisi.....	111
3.3. Yapının Sanatçısı.....	111
3.4. Plan Şeması	111
SONUÇ.....	117
KAYNAKÇA	137
EKLER.....	149
Ek.1. Türkiye Bilimsel Araştırma Kurumu Marmara Araştırma Merkezi Test/Analiz/ Ölçüm Raporu	149
ÖZ GEÇMİŞ.....	151

SİMGE VE KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
bkz	: Bakınız
B.O.A	: Başkanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
Çiz.	: Çizim
Çev.	: Çeviren
E.V.D	: Evrak Defteri
Foto	: Fotoğraf
Haz.	: Hazırlayan
Km	: Kilometre
M	: Milat
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
No	: Numara
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
S.	: Sayı
S.	: Sayfa
SB	: Sütun Başlığı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
VGM	: Vakıflar Genel Müdürlüğü
Yay.	: Yayınlayan
YKY	: Yapı Kredi Yayınları

ÇİZİM LİSTESİ

Çiz. 1 Gökmedrese Cami Yerleşim Planı Ölçek:1/200 (VGM Arşivi)	22
Çiz. 2 Gökmedrese Cami –Türbe Zemin Kat Planı Ölçek:1/50 (VGM Arşivi)	22
Çiz. 3 Gökmedrese Cami Planı (VGM Arşivi).....	23
Çiz. 4 Gökmedrese Cami Çatı Planı Ölçek 1/50 (VGM Arşivi).....	23
Çiz. 5 Cami Giriş Cephesi (VGM Arşivi)	28
Çiz. 6 Cami Giriş Cephesi Kesit Ölçeği 1/50 (VGM Arşivi)	28
Çiz. 7 Cami Doğu Cephesi Kesiti Ölçek 1/50 (VGM Arşivi)	29
Çiz. 8 Cami Doğu Cephesi Ölçek 1/50 (VGM Arşivi).....	29
Çiz. 9 Cami Doğu Cephesi (VGM Arşivi)	30
Çiz. 10 Amasya Gökmedrese Cami Türbesi Plan ve Profil Detayı (VGM Arşivi) ...	62
Çiz. 11 Amasya Gökmedrese Cami Türbesi Kesit (VGM Arşivi)	63
Çiz. 12 Amasya Gökmedrese Cami Türbesi Cephe Detayı (VGM Arşivi).....	63
Çiz. 13 Kuzeydoğu Kasnak Yüzeyi Detay (VGM Arşivi)	75
Çiz. 14 7 Nolu Yüzey Nişin Genel Görünüşü (VGM Arşivi).....	76
Çiz. 15 8 Nolu Yüzey Nişin Genel Görünüşü (VGM Arşivi).....	77
Çiz. 16 Niş Üzerinde Yer Alan Bordür Detayı (VGM Arşivi)	77
Çiz. 17 Kayseri Hacı Kılıç Cami ve Medresesi (Öney, 1966).....	82
Çiz. 18. Kayseri Kölük Cami ve Külliyesi (Eryavuz, 2002)	83
Çiz. 19. Postinbuş Baba Zaviyesi(Acar,2011).....	85
Çiz. 20. Bursa Ulu Cami(Mutlu,2015).....	85
Çiz. 21. Edirne Eski Cami (Saçkesen, 2013).....	86
Çiz. 22. Sivas Gündük Minare Türbesi (Tuncer, 1987).....	88
Çiz. 23. Sivas Gündük Minare Türbesi (Tuncer, 1987).....	89
Çiz. 24 Sivas Gündük Minare Türbesi (Tuncer, 1987).....	90

Çiz. 25 Kayseri Gevher Nesibe Türbesi (Ebiri, 2021).....	91
Çiz. 26 Kayseri Gevher Nesibe Türbesi (Kara, 2019)	91
Çiz. 27 Sivas Keykavus Türbesi (Güder, 2018).....	92
Çiz. 28 Yapının Birinci Evresi.....	120
Çiz. 29 Yapıya Eklenen İkinci Evre.....	121
Çiz. 30 Yapıya Eklenen Üçüncü Evre	122
Çiz. 31 Yapıda Görülen Bütün Evreler	123

FOTOĞRAF LİSTESİ

Foto. 1 Gökmedrese Cami Kuzeydoğudan Genel Görünümü (V.G.M. Arşivi).....	15
Foto. 2 Gökmedrese Cami 2020 Yılına Ait Restorasyon Öncesi Durumu Kuzeye Bakış (VGM Arşivi).....	18
Foto. 3 Gökmedrese Cami 2020 Yılına Ait Restorasyon Öncesi Durumu Güneye Bakış (VGM Arşivi).....	18
Foto. 4 Gökmedrese Cami 2020 Yılına Ait Restorasyon Öncesi Durumu Kuzey Girişten Mihraba Bakış (VGM Arşivi)	19
Foto. 5 Gökmedrese Cami 2020 Yılına Ait Restorasyon Öncesi Durumu.....	19
Foto. 6 Gökmedrese Cami 2020 Yılına Ait Restorasyon Öncesi Durumu Kuzeydoğudan Giriş Cepheye Bakış (VGM Arşivi)	20
Foto. 7 Gökmedrese Cami Türbesi 2020 Yılına Ait Restorasyon Öncesi Durumu...	20
Foto. 8 Kuzeydoğudan Gökmedrese Camisi'ne Bakış (VGM Arşivi)	25
Foto. 9 Gökmedrese Camisi Girişi Kuşbakışı Görünüm (VGM Arşivi)	25
Foto. 10 Caminin Kuzeybatı Girişten Doğu Girişe Görünüm (VGM Arşivi).....	26
Foto. 11 Caminin Kuzeydoğudan Görünümü (VGM Arşivi).....	27
Foto. 12 Gökmedrese Camisi Taç Kapı.....	27
Foto. 13 Cami Doğu Cephesi, Genel Görünüm.....	30
Foto. 14 Cami Güneydoğu Cephesi, Genel Görünüm.....	31
Foto. 15 Gökmedrese Camisi Doğu Cephesindeki Kapı, Pencere ve Çörtenler	31
Foto. 16 Gökmedrese Camisi Doğu Cephesindeki Kapı	32
Foto. 17 Gökmedrese Cami Doğu Cephesindeki Çörten ve Pencereleler.....	33
Foto. 18 Cami Batı Cephesi, Genel Görünüm.....	33
Foto. 19 Batı Cephesindeki Pencereleler.....	34
Foto. 20 Batı Cephesi Pencere Detayı	34
Foto. 21 Batı Cephesi Kuzeybatı Cephesinden, Genel Görünüm	35

Foto. 22 Gökmedrese Camisi Çörten Detayı	35
Foto. 23 Cami Güney Cephesi, Genel Görünüm	36
Foto. 24 Caminin Kuzeybatı Cephesi, Genel Görünüm (VGM Arşivi)	36
Foto. 25 Gökmedrese Camisi Kuş Bakışı Görünüm.....	37
Foto. 26 Gökmedrese Camisi Kuş Bakışı Görünüm.....	38
Foto. 27 Harim Kuzey Giriş Kapısı	39
Foto. 28 Kuzey Cephedeki Pencere Detayı	39
Foto. 29 Tonozlu Bölüm Ahşap Kanatlı Niş Detayı.....	40
Foto. 30 Harimin Güney Duvar Görünümü.....	41
Foto. 31 Minber	41
Foto. 32 Vaaz Kürsüsü.....	42
Foto. 33 Doğu Duvar Kuzeyden Güneye Bakış	43
Foto. 34 Batıdan Doğu Duvara Bakış	43
Foto. 35 Doğu Duvardaki Pencere Detayı	44
Foto. 36 Doğu Duvarda Bulunan Kapı	44
Foto. 37 Kuzey Ön Mekândan Güney İç Mekâna Genel Görünüm	45
Foto. 38 Kuzeyden Mihraba Dik Orta Sahın Görünüm.....	46
Foto. 39 Kubbe İç Detay Görünüm	46
Foto. 40 Kuzeyden Doğudaki Sahına Görünüm	48
Foto. 41 Kubbe ve Kemer Detayı (VGM Arşivi)	48
Foto. 42 Kubbe ve Kemer Detayı (VGM Arşivi)	49
Foto. 43 Tonoz ve Kemer Detayı.....	49
Foto. 44 Tonoz ve Kemer Detayı.....	50
Foto. 45 Ahşap Gergiler.....	50
Foto. 46. Batı Cepheden Görünüm	51

Foto. 47. Alçı Mihraptan Görünüm	51
Foto. 48 Eyvanlı Giriş Kapısı	52
Foto. 49 Cami Giriş Cephesi	53
Foto. 50 Giriş Cephesi Doğu Pencere Detayı.....	54
Foto. 51 Giriş Cephesi Batı Pencere Detayı	55
Foto. 52 Mihrap	56
Foto. 53 Kubbe Detay	57
Foto. 54 Gökmedrese Camisi Giriş Kapısı.....	57
Foto. 55 Türbenin 2020 Restorasyon Öncesi Hâli Genel Görünüm.....	58
Foto. 56 Türbenin 2020 Restorasyon Öncesi Hâli Genel Görünüm.....	59
Foto. 57 2020 Yılı Restorasyon Öncesi Sekizgen Kasnak ve Çinilerin Durumu (VGM Arşivi).....	59
Foto. 58 2020 Yılı Restorasyon Öncesi Piramidal Külâh (VGM Arşivi).....	60
Foto. 59 2020 Yılı Restorasyon Öncesi Çiniler (VGM Arşivi).....	60
Foto. 60 Gökmedrese Cami ve Türbesi Kuzey Giriş Cephe	64
Foto. 61 Gökmedrese Cami Kuzeydoğudan Görünüm	64
Foto. 62 Gökmedrese Cami Türbesi İkinci Katına Çıkışı Sağlayan Kapı.....	65
Foto. 63 Türbe Eyvanlı Giriş Genel Görünüm	66
Foto. 64 Türbe İç Mekân Genel Görünüm	67
Foto. 65 Türbe Genel Görünüm 2020 Yılı Restorasyon Öncesi (VGM Arşivi)	68
Foto. 66 Gökmedrese Cami Türbe Kasnağı ve Piramidal Külâhı	70
Foto. 67 Gökmedrese Cami Türbe Kasnağı (VGM Arşivi)	71
Foto. 68 Gökmedrese Cami Türbe Kasnağı	71
Foto. 69 Gökmedrese Cami Türbe Kasnağı Detay (VGM Arşivi).....	72
Foto. 70 Gökmedrese Cami Türbe Kasnağı Çini Bezeme Detay	72

Foto. 71	Gökmedrese Cami Türbe Kasnağı Çini Bezeme Detay	73
Foto. 72	Gökmedrese Cami Türbe Kasnağı Çini Bezeme Detay	73
Foto. 73	Gökmedrese Cami Türbe Kasnağı Detay (VGM Arşivi)	74
Foto. 74	Sivas Keykavus Türbesi (Güder, 2018).....	92
Foto. 75	Gökmedrese Batı Duvar(VGM Arşivi)	124
Foto. 76	Gökmedrese Cami Batı Duvar, Destek Paye(VGM Arşivi).....	125
Foto. 77	Gökmedrese Cami Doğu Duvar, Doğu Duvar Giriş Kapı(VGM Arşivi)..	126
Foto. 78	Gökmedrese Cami Doğu Duvar(VGM Arşivi)	127
Foto. 79	Gökmedrese Cami Doğu Duvar ve Türbe(VGM Arşivi)	128
Foto. 80	Gökmedrese Cami Türbesi ve Doğu Duvar Detay(VGM Arşivi).....	129
Foto. 81	Gökmedrese Cami Türbe Detay(VGM Arşivi)	130
Foto. 82	Gökmedrese Cami Ana Sahın, Güney Duvara Bakış(VGM Arşivi)	131
Foto. 83	Gökmedrese Cami Ana Sahın Kuzey Giriş Bakış(VGM Arşivi)	132
Foto. 84	Gökmedrese Cami Kuzey Giriş Bölümünden Türbeye Bakış(VGM Arşivi)	133
Foto. 85	Gökmedrese Cami Türbesi Eyvanlı Giriş(VGM Arşivi).....	134
Foto. 86	Gökmedrese Cami Türbesi Kemer Detayı(VGM Arşivi)	135
Foto. 87	Gökmedrese Cami ve Türbesi Üstten Görünüm(VGM Arşivi)	136

ÖZET

Amasya şehrinin tarihi, kentte yapılan arkeolojik kazılarda çıkarılan verilere göre 8500 yıl öncesine uzanmaktadır. Kentte bulunan Doğantepe höyüğünde çıkan çanak çömlek ve mimari yapılara ait izler Neolitik ve Kalkolitik Çağlara ait olduğunu göstermektedir. M.Ö. 2500-2000 Hatti Ülkesi olarak bilinen uygarlığın sınırları içerisinde bulunan yerleşim alanlarından biridir. Daha sonra Amasya'nın da içerisinde bulunduğu bölgeye Hititler egemen olmuştur.

Hitit egemenliğinin son bulmasıyla Frigler, Kimmerler, Medler, İskit, Lidya, Pers, Helenistik-Pontus, Roma, Bizans, Danişmend, Selçuklu, İlhanlı ve Osmanlı dönemlerinde de Amasya'da tarihsel süreç kesintisiz devam etmiştir. Uzun yıllar Bizans egemenliğinde kalan Amasya daha sonra Selçuklu ordusunun 1071 Malazgirt Savaşı'nı kazanması sonucunda Anadolu'daki Bizans egemenliği sona ermiştir. Bu süreçte Amasya ve civarı Danişmend Ahmet Gazi tarafından fethedilerek Türk egemenliği dönemi başlamıştır. Danişmendliler'in egemenliği sonrasında kent Selçuklu toprakları içerisinde yer almıştır.

Amasya'nın, Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemlerinde ticari faaliyetleri gelişmiş, kentte bulunan bilim insanları ve jeopolitik konumu ile önemli bir merkez haline gelmiştir. Kentin yetiştirdiği devlet adamları ve bilim insanları, yönetici kesimin her zaman dikkatini çekmiş ve ilgisini artırmıştır. 12. ve 15. yüzyıllar arasında kentte yoğunlaşan imar faaliyetleri ve özellikle şehzadelerin Amasya'da yetişip Osmanlı devletine padişah olarak başkente gitmeleri Amasya'nın önemini ve bu dönemlerde şehre verilen değeri göstermektedir. 1402 yılından itibaren Osmanlı idaresinde yönetilmiş daha sonra Millî Mücadele yıllarında da 22 Haziran 1919 yılında Amasya'da yayınlanan Amasya Tamimi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda da ilk adım atıldığı yer olmuştur.

13. ve 15. yüzyıl arasında Amasya'ya verilen önem ve şehrin gelişmişliği dikkat çekmektedir. Bu yüzyılda yapılan imar faaliyetleri yoğunluk kazanmıştır. İl merkezinde bulunan önemli yapı topluluğundan birisi de

Gökmedrese Camisi'dir. Cami, medrese ve türbeden oluşmaktadır. Gökmedrese Camisi ve Türbesi, günümüze kadar sağlam bir şekilde gelmiştir.

Çalışma aşamasında Amasya Gökmedrese Camisi ve Türbesi yerinde incelenerek, fotoğraflanmış, kentte yer alan yapılar, 13. ve 14. Yüzyılda Anadolu'da inşa edilmiş yapılar, İlhanlı ve Selçuklu yapı üslupları çerçevesinde; plan, malzeme-teknik, süsleme gibi özelliklerle değerlendirilmiştir. Gökmedrese Camisi plan şeması olarak özel bir yapıdır. Malzeme ve teknik olarak Selçuklu özellikleri tercih edilmiştir. Mimari ve süsleme özelliklerinin vermiş olduğu veriler, göz önüne alınarak yapıda üç farklı evre tespit edilmiştir. Mevcut planına da baktığımızda yapı, mihrap önü ve dört payenin olduğu bölüm, son dört payenin olduğu ikinci bölüm, eyvanlı taç kapı, iç avlu ve tonozlu bölümden oluşmaktadır.

Gökmedrese Camisinin kitabesi ve vakfiyesi bulunmadığı için inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir. Eyvanlı taç kapıya ait ahşap kapıdan alınan numuneye yapılan Karbon 14 test sonucuna göre ahşap kapının yaşı 690-720 arasında olduğu ortaya çıkmıştır. Test sonucundan da anlaşılabacağı üzere üçüncü bölüm 1290-1320 tarihleri arasında yapıya eklendiği düşünülmektedir. Bu bölüm eklediği dönemin mimari ve üslup özelliklerini yansıtmaktadır. Gökmedrese Camisi, özgün planından uzaklaşarak farklı bir plan şeması ortaya çıkmıştır.

Gökmedrese Cami Türbesi; bir medrese veya caminin bünyesine dâhil bulunan ve dâhil olduğu yapının çatısı üzerinde ikinci bir gövdeye sahip türbeler grubunda incelemiştir. Caminin kuzeydoğu tarafında doğu cephesine birleşik halde bulunan türbe; kare gövde üzerine prizmal tipte ve iki katlıdır. İlk katı eyvan şeklinde düzenlenmiştir. Anadolu Selçuklu sanatında 13. yüzyılın başı itibariyle plan şeması olarak benzer özellikte türbeler bulunmaktadır. Selçuklu dönemi yapılarında gördüğümüz ikinci bir gövdeye sahip türbeler arasında değerlendirmek uygun olacaktır.

Plan şeması, mimari özellikleri, malzeme-teknik ve süslemeleriyle türbenin Anadolu Selçuklu dönemi yapısı olduğu anlaşılmaktadır. Anadolu Selçuklu dönemi yapılarında gördüğümüz geometrik motifler, tuğla ve çini süslemeler ile türbe, benzer kompozisyonları yansıtmaktadır.

13. ve 15. yüzyıllar arasında Amasya şehri, coğrafi konum ve yol güzergâhı açısından önemli şehirler arasında yer almaktadır. Gökmedrese Cami ve Türbesi birçok açıdan önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Amasya, Gökmedrese Cami, Selçuklu, İlhanlı, Dönem, Külliye, Türbe, Mimari

ABSTRACT

The history of the city of Amasya dates back to 8500 years ago according to the data unearthed during the archaeological excavations in the city. The pottery and traces of architectural structures unearthed in the Doğantepe mound in the city indicate that they belong to the Neolithic and Chalcolithic Ages. It is one of the settlement areas within the borders of the civilization known as the Land of Hatti in 2500-2000 BC. Later, the region including Amasya was dominated by the Hittites.

With the end of the Hittite sovereignty, the historical process continued uninterruptedly in Amasya during the Phrygians, Cimmerians, Medes, Scythians, Lydians, Persians, Hellenistic-Pontus, Roman, Byzantine, Danishmend, Seljuk, Ilkhanid and Ottoman periods. Amasya, which was under Byzantine rule for many years, later on, as a result of the Seljuk army winning the Battle of Manzikert in 1071, the Byzantine rule in Anatolia came to an end. In this process, Amasya and its surroundings were conquered by Danishmend Ahmet Gazi, and the period of Turkish sovereignty began. After the rule of Danishmends, the city situated in the Seljuk lands.

Commercial activities of Amasya developed during the Seljuk, Principalities and Ottoman periods, and it became an important center with its scientists and geopolitical location. The statesmen and scientists raised by the city had always attracted the attention of the ruling class and increased their interest. The reconstruction activities that intensified in the city between the 12th and 15th centuries and especially the fact that the princes trained in Amasya and went to the capital as the sultan of the Ottoman Empire show the importance of Amasya and the value given to the city in these periods. From 1402 onwards, Amasya was ruled under Ottoman rule, and then during the years of the National Struggle, the Amasya Circular, published in Amasya on June 22, 1919, was the place where the first step was taken in the establishment of the Republic of Turkey.

Between the 13th and 15th centuries, the importance attached to Amasya and the development of the city are remarkable. In this century, reconstruction activities intensified. One of the important building ensembles in the city center is the

Gökmedrese Mosque. Mosque consists of madrasah and mausoleum. Amasya Gökmedrese Mosque and Mausoleum has survived intact until today.

In the study phase, Amasya Gökmedrese Mosque and Mausoleum were examined and photographed on site, and the buildings in the city, the buildings built in Anatolia in the 13th and 14th centuries, were evaluated within the framework of Ilkhanid and Seljuk building styles; plan, material-technique, ornamentation. Amasya Gökmedrese Mosque is a special structure as a plan scheme. Seljuk properties were preferred in terms of material and technique. Considering the data provided by the architectural and ornamental features, three different phases were identified in the building. When we look at the current plan, the building consists of the front of the mihrab and the section with four pillars, the second section with the last four pillars, the crown door with iwan, the inner courtyard and the vaulted section.

Since the Gökmedrese Mosque does not have an inscription and a foundation certificate, the date of construction and its master are not known. According to the Carbon 14 test results of the sample taken from the wooden door of the iwaned crown door, the age of the wooden door is between 690-720. As it is understood from the test results, it is thought that the third section was added to the building between 1290-1320. This section reflects the architectural and stylistic characteristics of the period it was added. Gökmedrese Mosque moved away from its original plan and a different plan scheme emerged.

Gökmedrese Mosque Mausoleum was examined in the group of mausoleums that are part of a madrasah or mosque and have a second body on the roof of the building it is part of. The mausoleum is located on the northeast side of the mosque, attached to the eastern side; it is prismatic type on a square body and has two floors. The first floor is arranged in the form of an iwan. As of the beginning of the 13th century in Anatolian Seljuk art, there are tombs with similar features in terms of plan scheme. It would be appropriate to consider it among the tombs with a second body that we see in Seljuk period buildings.

It is understood that the tomb is an Anatolian Seljuk period structure with its plan scheme, architectural features, materials-techniques and ornaments. The

geometric motifs, brick and tile decorations we see in Anatolian Seljuk period buildings and the tomb reflect similar compositions.

Between the 13th and 15th centuries, the city of Amasya was one of the most important cities in terms of geographical location and road routes. Gökmedrese Mosque and Mausoleum are important in many ways.

Keywords: Amasya, Gökmedrese Mosque, Seljuk, Ilkhanate, Period, Complex, Mausoleum, Architecture

GİRİŞ

A. Tez Konusu

Tezin konusu, Amasya Gökmedrese Cami Tarihlendirme Önerisidir. Gökmedrese Cami; cami, medrese ve türbeden oluşmaktadır. Cami, medrese ve türbe bir arada yer alacak şekilde inşa edilmiştir. Bu üç birleşik yapının karşısında Seyfettin Torumtay Türbesi bulunmaktadır. Gökmedrese Cami, medrese ve türbe yapılarının tamamı günümüze özgün hallerini koruyarak gelmiştir.

B. Kapsam ve Amaç

Tezimin kapsamı; Amasya Gökmedrese Camisi'ni oluşturan yapılardan cami, medrese ve türbe külliye şeması anlamında bütünlük göstermesi ve günümüze kadar sağlam bir şekilde gelmiş olmasından dolayı çalışma konumuz Amasya Gökmedrese Cami, medrese ve türbe ile sınırlandırılmıştır.

Tezimin amacı; Gökmedrese Camisi'nin kitabe ve vakfiyesinin günümüze gelmemesi ile ortaya çıkan tarihlendirme sorununu çözmek; cami, medrese ve türbenin mevcut plan şemaları üzerinde durarak dönemsel veriler ışığında kökenini ve hangi dönemde inşa edildiklerini belirlemeye çalışmaktır. Mevcut plan, mimari özellikler ve öğelerle, üslup ve süsleme özellikleriyle yerel ve dönemsel olarak karşılaştırarak, Amasya Gökmedrese Camisi'nin inşasında doğru tarih aralığını vermektir.

C. Yöntem

Bu çalışma kapsamında öncelikle, konu ile ilgili literatür taraması yapılmış, daha sonra yapı; yerinde incelenip, ölçüler alındıktan sonra yapının detaylı olarak fotoğraflaması yapılmıştır. Tezin giriş kısmında; konu, amaç, yöntem, kaynaklar ve Amasya tarihi hakkında bilgi verilmiştir. Üç bölümden oluşan tezimizin; Birinci bölümde ilk olarak Amasya Gökmedrese Camisi ve Türbesi tanıtılmış, yapıyla ilgili kaynaklar doğrultusunda bilgi sunulmuştur. Yapı topluluğunu oluşturan cami, medrese ve türbe katalog şeklinde; yapı adı, yapının yeri, geçirdiği onarımlar, plan, iç/dış tasvir, malzeme/teknik ve süsleme başlıkları altında tanıtılıp, anlatılmıştır.

İkinci bölümde Amasya Gökmedrese Camisi ve Türbesi, plan, malzeme/teknik, süsleme, cephe düzeni, mimari öğeler, bani, sanatçı ve yapı sorunları ele alınmış, yerel ve dönemsel olarak değerlendirme yapılmıştır

Üçüncü bölümde Gökmedrese Camisi ve Türbesi, tartışma başlığı altında yapının tarihlendirilmesi, plan şeması, bani ve sanatçı sorunları ele alınmıştır. Tartışma bölümünden sonra sonuç başlığı altında ulaşılan sonuçlar sunulmuş ve kaynakça listesi ile tez sonlandırılmıştır.

D. Kaynaklar

Tezimde başvurulmuş kaynaklar, Amasya Tarihi, Selçuklu, İlhanlı Dönemi ve Amasya Gökmedrese Cami ve Türbesi ile ilgili yapılan çalışmalardan oluşmaktadır.

1. Seyahatnameler

İbn-i Battuta (1304-1369) (1304-1369)

1339 yılında Amasya'ya gelen İbn-i Battuta şehir hakkında bilgi vermiştir¹.

Evliya Çelebi (1611-1682)

1640 yılında Amasya'yı ziyaret eden Evliya Çelebi: "Gökmedrese Camisi, kubbesi kurşunlu ve minaresizdir." Amasya tarihi ve şehir hakkında Evliya Çelebi Seyahatnamesinde detaylı bilgi vermektedir. 1640 yılında Amasya'yı ziyaret eden Evliya Çelebi, şehri ayrıntılı anlatmaktadır. Şehrin genel özelliklerini, dokusunu, mahalle sayısı, mimari yapıları, yetişen bitkiler, kültürel yapısı, devlet büyükleri, bilginler ve Amasya Gökmedrese Cami hakkında da bilgi vermiştir.²

Charles Texier (1833-1843)

Fransız Hükûmeti tarafından Charles Texier Anadolu'ya gönderilmiştir. İlki 1833 ve ikincisi 1843 yılında olmak üzere Anadolu'da yıllarca süren seyahat ve incelemelerde bulunmuştur. 1834 tarihinde Amasya'yı ziyaret eden Charles Texier; Amasya tarihi, Kent'in Dokusu ve Kral Kaya Mezarları hakkında kitabında ayrıntılı bilgilere yer vermiştir.³

¹ İbn Battuta. İbn Battuta Seyahatnamesinden Seçmeler, Haz.:İsmet Parmya da doksan iki kilometraksızoğlu,100 Temel Eser, MEB Yayınları, I.Baskı, Sayfa:27, İstanbul, 1971.

² Çelebi, Evliya. Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 1. Kitap- 2. Cilt, Hazırlayanlar: Yücel Dağlı- Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2008.

³ Texier, Charles. Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi, Çev. Ali Suat, Cilt:3, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, S.:170-174, Ankara, 2002.

Domenico Sestini (1780-1786)

1780 tarihinde Amasya'yı ziyaret eden Domenico Sestini: "Kısmen harebe durumundaki Gök Medrese, güzel çizimlerle işlenmiş, oymalarla, kabartmalarıyla çok etkileyici zarif mimarisiyle hemen seyyahların dikkatini çeker. Ancak günümüzde imalathane olarak kullanılır. Gök Medrese, Kur'an'dan alınmış ayetlerin yer aldığı kitabeleriyle çeşitli benzer yapılar da yarı harap durumdadır. Medresenin giriş kapısı üzerinde üç kitabe yer alır..." "İstanbul'dan Basra'ya Yolculuk" adlı eserinde Amasya tarihi, coğrafyası ve tez konumuz olan Amasya Gökmedrese Cami hakkında bilgi vermektedir.⁴

2. Çağdaş Kaynaklar

Tez konusunu oluşturan Amasya Gökmedrese Camisi ile ilgili bir tez çalışması bulunmaktadır. 1991 yılında yüksek lisans tez konusu Gökmedrese Camisi olan Aynur Çelikan, çalışmasında; Gökmedrese Cami'nin yapı tanıtımını, süsleme özelliklerini ve tarihlendirme konusunda bitişğinde bulunan türbenin form ve süsleme özelliklerinden dolayı Toruntay devrinde inşa edilmediğini daha geç dönemde inşa edildiğini belirtmiştir. Benzer özellikleriyle kıyaslandığında en erken 13. yy sonunda veya 14. yy başlarına ait olduğunu tezinde vurgulamaktadır.⁵

Amasya Gökmedrese Cami hakkında, alanlarında uzman araştırmacılar tarafından incelenip araştırmalar yapılmıştır.

İlk olarak Amasya Gökmedrese Cami hakkında 1914 yılında Hüseyin Hüsameddin'in 'Amasya Tarihi' adlı eserinde yapıyla ilgili bilgiler vermektedir.⁶ Hüseyin Hüsameddin: "Hicri 665'te Amasya Valisi Beylerbeyi Emir Seyfettin Toruntay bu mahallede cami ve medrese bina ederek Medresesi Gök Medrese namıyla meşhur olduğundan mahalleye âlem-i mahsus olmuştur...

Şeklen murabba olan boşluğun önünde diğer bir kapıdan cami-i şerife girilir. Bu cami-i şerif cesim taşlardan bina edilüb kapısı üzerinde kitabesi sökülmüş olduğundan Hicri 1316'da müteveli Gürcüzade Mehmet Necib Bey tarafından tamir

⁴ Sestini, Domenico. Viaggio da Costantinopoli a Basra, Florance, 1786.

⁵ Çelikan, Aynur. Amasya Gök Medrese Camii, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1991.

⁶ Hüseyin Hüsameddin. Amasya Tarihi, C.:I, Hikmet Matbaa-i İslamiye, Dersaadet, 2008.

edildiğine dair kitabe konmuştur. Karşısında Seyfettin Torumtay merhumun türbesi vardır.”

1934 yılında Albert Gabriel’in ‘Monuments Turcs D’Anatolie’ adlı eserinde Gökmedrese Cami ve Türbesi planlarına, mimari ve süsleme özelliklerine, yapının gravürlerini çizmiş o tarihte yapının genel durumu ile ilgili kitabında ayrıntılı bilgiye yer vermiştir.⁷

Albert Gabriel: “Gökmedrese Cami veya daha az deyişle Gökmedrese diye adlandırılır. Adını, türbeyi süsleyen çinilerden almaktadır. Bugün kullanılmayan hem medrese hem de cami olarak kullanılan önemli eserdir. Kuzeydoğusunda önemli bir türbeye bitişiktir...”

Eser genel olarak Turumtay Cami veya Turumtay Medresesi diye adlandırılır. Turumtay Türbesinin yakınında olması bu belirtmelerin kaynağı olabilir. Aynı eksen üzerinde olmaları Gökmedrese ve Turumtay Türbesi’nin yolun genişliği nedeniyle birbirinden ayrılmadığı gözlenebilmektedir. O halde bir yazıtın da belirttiği gibi caminin temelini Hicri 665 (1266-1267) yılında türbeyi kuran Turumtay’a mal etmek yakındır.”

1937 yılında Osman Fevzi Olcay ‘Amasya Şehri’ adlı eserinde Seyfettin Torumtay ile ilgi bilgi vermekte olup, çalışmasında yapının kiliseden camiye çevrildiğini belirtmiş ve yapıyla ilgili yüzeysel bilgiler vermiştir.⁸ Osman Fevzi Olcay: “Gökmedrese⁹ denilen bu tarihî eserin de Torumtay’ın hayır eserlerinden biri olduğunu “Kitâbeler” yazmaktadır...”

“Gökmedrese’yi Yaptıran Hakkında: Kılıçarslan Türbesi’nin karşısındadır. Selçuklu eserlerinin göze çarpan şaheserlerden birisi de budur. “Kitâbeler” adlı eserde, bu eseri yaptıranın Torumtay olduğu yazılıdır. “Amasya Tarihi” de aynı ifadeyi doğrulamıştır. Mustafa Vazıh Efendi’nin “Belâbil’ir-Ra’siyye min Bâhisi’l-Amasiye” adlı eserinde ise Venk Manastırı’nın enkazıyla Sultan Ebû Said Mesud tarafından yaptırıldığı bildiriliyor. Bu değerlendirmeler birbirini desteklemektedir. Çünkü binanın mimarî tarzı itibarıyla bir kilise iken sonradan camiye

⁷ Gabriel, Albert. Monuments Turcs D’Anatolie, C:II, Paris, 1934.

⁸ Olcay, Osman Fevzi, Amasya Şehri, Amasya Belediye Yayınları, Amasya, 2010.

⁹ Gökmedrese binasının Venk manastırının enkazıyla Sultan Ebu Said Mesud tarafından yaptırıldığı “Belâbili’r-Ra’siyye min Bâhisi’l-Amasiye” yazmaktadır. Amasya Şehri adlı eserde verilmiş böyle bir bilgiyle başka hiçbir yerde rastlamıyoruz.

dönüştürüldüğü, şüphe edilemeyecek kadar ortadadır. Cephesi çok ustaca yapılmıştır. Özellikle Ebû Selimü'n-Neccâr tarafından yapıldığı anlaşılan oymalı kapısı olağanüstüdür. Yaptıran hakkında kitabesi yoktur. Sonradan kısmen tamir görmüştür.”

1980 yılında Hakkı Önkal Selçuklu Devri Amasya Türbeleri adlı çalışmasında Amasya Gökmedrese Cami Türbesi ile ilgili plan, kesit ve süsleme özelliklerine ayrıntılı yer vermiş, yapının banisi hakkında Seyfeddin Torumtay'ın olduğunu ve yapının inşa tarihini de 1266-1267 olarak tarihlendirmiştir.¹⁰

Hakkı Önkal Gökmedrese Cami Türbesi ile ilgili görüşü: “Kübik gövde üzerinde tuğla ile yapılmış ikinci bir gövde halinde sekiz kenarlı yüksek bir kasnak bulunur. İki sıra taş dizisi üstünde yükselen bu kasnak hem konstrüksiyon hem de tezyinatı itibarıyla muhteşem bir görünüşe sahiptir. Bu üst kısmıyla türbe, Sivas'taki I. İzzeddin Keykavus Türbesi'nin çok yakın bir benzerini teşkil eder.

Bani: Gökmedrese Cami'nin banisinin Beylerbeyi Seyfeddin Torumtay olduğunu, Vakıflar arşivinde sayılı defterdeki vakfiye kopyasından öğreniyoruz. Bulunduğu mevki münasebetiyle bu husustaki birçok yerinde caminin Hicri 665/1266-1267 yıllarında Amasya Valisi, beylerbeyi, emir Seyfettin Torumtay tarafından yaptırıldığı bildirir.¹¹

Eserin Tarihlendirilmesi: Yukarıda zikredilen vakfiye kopyasına göre Gökmedrese Cami ve Türbesi Hicri 665/1267 yıllarında inşa edilmiştir.”

1994 yılında Gediz Urak “Amasya'nın Türk Devri Şehir Dokusu ve Yapıların Analiz ve Değerlendirilmesi” adlı yayımlanmamış doktora tezinde yapıyla ilgili bilgiler vermiştir. Amasya Gökmedrese Camisi'nin 14. yüzyılda yapıldığını ve zaviyeli yapılar grubunun ilk örneği olduğu görüşünü belirtmiştir.¹² 2013 yılında Ali Tuzcu'nun Seyahatnamelerde Amasya kitabında Amasya'ya gelmiş seyyahların Gökmedrese Cami hakkında ayrıntılı bilgilerine vermiştir.¹³ Oktay Aslanapa Gökmedrese Camisi ve Türbesi ile ilgili Seyfettin Torumtay'a ait vakfiyeden dolayı

¹⁰ Önkal, Hakkı. Selçuklu Devri Amasya Türbeleri, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:4, Sayfa:185-240, Erzurum, 1980.

¹¹ Hakkı Önkal, açıklamasında Hüseyin Hüsameddini kaynak göstermektedir.

¹² Urak, Gediz. Amasya'nın Türk Devri Şehir Dokusu ve Yapılarının Analiz ve Değerlendirilmesi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara, 1994.

¹³ Tuzcu, Ali. Seyahatnamelerde Amasya, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, I. Baskı, Amasya, 2007.

yaptırının Seyfeddin Torumtay olduğu ve tarihini 1266 belirtmiş, türbenin genel özellikleri ve süslemeleri ilgili bilgiler vermiştir.¹⁴ Kevser Çobanoğlu tezinde Gökmedrese Camisi hakkında 1266 yılında Seyfettin Torumtay tarafından yaptırıldığını belirtmiş, Cami ve türbesiyle ilgili bilgiler vermiştir.¹⁵ Semra Ögel yapı ile ilgili 13. yüzyılın ilk yarısında inşa edildiğini belirtmektedir. Süsleme özellikleriyle yapının sade ve ölçülü olmasından dolayı 13. yüzyıl ilk yarısında inşa edilmiş yapıların özelliklerini yansıttığı görüşünü vurgulamaktadır.¹⁶ M. Oluş Arık, Amasya Gökmedrese Türbesi hakkında bilgi vermektedir.¹⁷ 2005 yılında Gürsoy Durmuş yaptığı tez çalışmasında Amasya Gökmedrese Camisi ve Türbesi ile ilgili ayrıntılı bilgilere de yer vermiştir.¹⁸

E. Amasya Tarihi ve Coğrafyası

Amasya ili, Orta Karadeniz Bölümü'nde yer almaktadır. 34° 57' 06" - 36° 31' 53" Doğu Boyamları ile 41° 04' 54" - 40° 16' 16" kuzey enlemleri arasındadır.¹⁹ Doğuda Tokat, güneyde Tokat ve Yozgat, batıda Çorum ve kuzeyde Samsun illeriyle çevrilidir. Amasya ili, Göynücek, Gümüşhacıköy, Hamamözü, Merzifon, Suluova ve Taşova ilçelerinden oluşmaktadır. 31 Aralık 2021 tarihli adrese dayalı nüfus kayıtlarına göre Amasya Merkez nüfusu 147.380 kişidir. Amasya ili toplam nüfus 335. 331 kişi olarak belirlenmiştir.²⁰ 5701 km² yüz ölçüme sahip olan Amasya ili, dağlar, vadiler ve ovalardan oluşmaktadır.²¹ Orta Karadeniz sıra dağlarının birleştiği, Yeşilırmak'ın geçtiği engebeli bir yüzeye sahiptir.²²

¹⁴ Aslanapa, Oktay. Türk Sanatı, Remzi Kitabevi Yayınları, Basım:2 İstanbul, 1989.

¹⁵ Çobanoğlu, Kevser. Anadolu Selçuklu Dönemi Amasya Medreseleri, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2019.

¹⁶ Ögel, Semra. Anadolu Selçukluları'nın Taş Tezyinatı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Sayı:6, Ankara, 1966.

¹⁷ M. Oluş, Arık. Erken Devir Anadolu- Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri, Anadolu Dergisi, Sayı:11, Sayfa:57-100, Ankara, 1967.

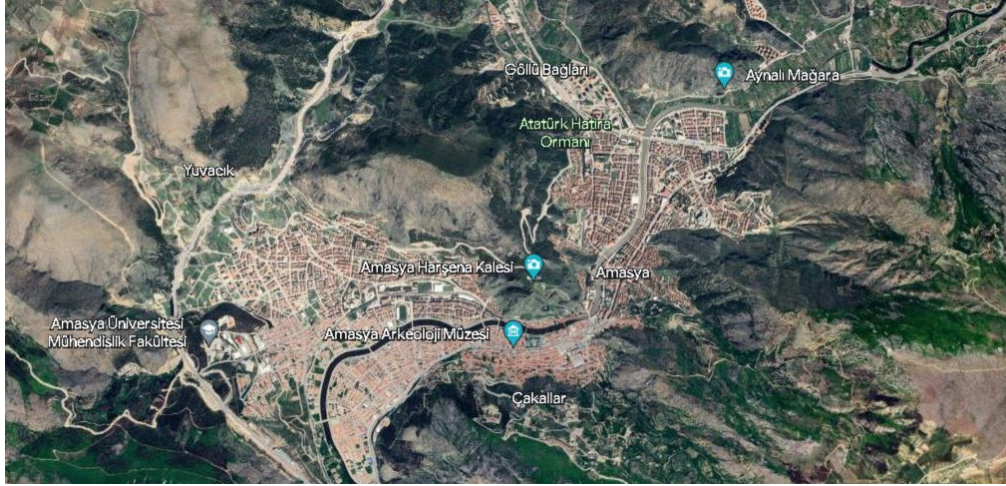
¹⁸ Durmuş, Gürsoy. Amasya Merkez'de 13. Yüzyıl Selçuklu Yapılarında Taş Süsleme Programı, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Master Tezi, Ankara, 2005.

¹⁹ Amasya İl Yıllığı, Ed.: Yavuz Bayram, Amasya Valiliği, Sayfa:19, Amasya, 2007.

²⁰ <http://www.amasya.gov.tr/nufus>

²¹ <http://www.amasya.gov.tr/cografi-konum>

²² <http://www.amasya.gov.tr/yeryuzu-sekilleri>

Harita 1. Amasya Haritası (Google Earth)

Amasya ismi Hitit belgelerine göre Hakmış, Pers egemenliğinden sonra Amasseia ismi ile anılmış ve günümüze kadar gelebilmiştir.²³ M.Ö. II. yüzyıldan itibaren darp edilen Amasya şehir sikkelerinde Amasseia ibaresi açıkça görülmektedir.²⁴ Coğrafyacı Strabon'da "Amaseia" adını kullanmıştır.²⁵

Amasya'nın tarihi geçmişi Doğanstepe Höyüğü'ndeki arkeolojik verilere göre 8500 yıl öncesine kadar gitmektedir. Kentte bulunan höyüklerde çıkan çanak çömlek ve mimari izler. Neolitik ve Kalkolitik çağlara ait olduğunu göstermektedir. M.Ö. 2500-2000 Hatti Ülkesi olarak bilinen uygarlığın sınırları içerisinde bulunan Amasya daha sonra sırasıyla Hititler, Frigler, Kimmerler, Medler, İskit, Lidya, Pers, Helenistik-Pontus, Roma, Bizans, Danişmend, Selçuklu, İlhanlı ve Osmanlı dönemlerinde de kesintisiz devam etmiştir. Helenistik dönemde M.Ö 301'den itibaren Pers- Pontus Krallığına başkentlik yapmış²⁶, M.Ö. 29 yıllarından arasında Roma egemenliğinde kalmıştır. M.Ö. 64-63- M.S. 21 yılları arasında yaşayan Strabon, Amasya ile ilgili eserinde şu şekilde anlatmıştır²⁷:

"Benim kentim içinden İris Nehri'nin aktığı geniş ve derin bir vadide kurulmuştur. İnsan emeği ve doğa buraya hem kent hem de kale karakterini olağanüstü bir şekilde sağlamıştır. Çünkü burası yüksek ve çok sarp bir kaya olup dimdik ırmağa doğru iner ve ırmak tarafında kentin kurulmuş olduğu"

²³ Doğanbaş, Muzaffer. Yar ile Gezdiğim Dağlar Amasya, Haz.: Filiz Özdem, (Antikçağ'dan Günümüze İnaç Dünyası ve Yapılar), Yapı Kredi Yayınları, I. Baskı, Sayfa:101-167, İstanbul, 2014.

²⁴ Amasya Müze Müdürlüğü Sikke Koleksiyonu

²⁵ Strabon, Geographika(XII-XIII-XIV) Antik Anadolu Coğrafyası, Çev.:Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2000.

²⁶ Doğanbaş, Muzaffer. Amasya Kültür Envanteri, Amasya Valiliği Yayınları, Sayfa: 19-28, Amasya, 2007.

²⁷ Strabon, Geographika, a.g.e., sayfa:50-51.

yerde, kıyıda bir duvar ve her iki tarafta sivri tepelere doğru uzanan duvarlar vardır. Bu tepeler iki tane olup doğal bir şekilde birbirine bağlıdır ve görkemli birer kule halinde yükselmektedirler. Bu alan içinde kralların hem sarayları hem de anıt mezarları bulunur. İki sivri tepe birbirine tamamen dar bir geçitle bağlıdır” (Strabon 2000: 50-51).

Selçuklu ordusunun 1071 Malazgirt Savaşı’nı kazanması sonucunda Anadolu’daki Bizans egemenliği sonlanarak tarihi ve kültürel yeni bir dönem başlamıştır. Bu süreçte Amasya ve civarı Danişmend Ahmet Gazi tarafından fethedilerek Türk egemenliği dönemi başlamıştır. Danişmendliler’in yaklaşık yüzyıl süren egemenliğinden sonra Amasya, Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan 1175 tarihinde fetih edilerek Selçuklu hâkimiyetine girmiştir.²⁸ II. Kılıç Arslan uzun süren saltanatı sonrasında Selçuklu Devleti’ni oğulları arasında paylaştırmıştır. Amasya’yı Nizameddin Argunşah’ın himayesine vermiştir.²⁹

Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubad (1220-1237)³⁰, Moğolların saldırısına karşılık Harezm beylerinin deneyimlerinden yararlanmak amacıyla bazı illeri onlara tımar vermiştir. Amasya bu dönemde tımar olarak Bereket Han’a (1231) verilmiştir. Moğol saldırılarını engellemek düşünülmüştür. Moğol istilaları sonrasında Anadolu’ya pek çok İranlı sanatçı ve din adamı gelmiştir.³¹

Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubad dönemi sonrasında ülkedeki karışıklıklar nedeniyle 1239 yılında ortaya çıkan Baba İshak İsyanı Amasya’yı da etkileyen büyük bir isyandır.³²

Selçuklu döneminin önemli tarihçisi İbn-i Bibi Babailerin başkaldırılarını anlatırken

“Amasya’ya geldiklerinde kuvvet ve kudretlerinin ışığı her tarafı tutmuştu. Sultan Gıyaseddin, bu halleri haber alınca ihtiyaten Kubadabad Kalesi’ne çekildi. Amasya asker serdarı Hacı Armağanşah’ı o bölgeye gönderdi. Hacı Armağanşah Amasya’ya yetişir yetişmez. Baba İshak’ı kendine en çok bağlı bulunan müritleriyle birlikte tekkesinde bastırması ve Amasya’ya getirerek kale burçlarından astırmıştır. Maiyetindeki askerlerle beraber asilerin takibine koyulan serdar, bunlarla büyük bir cenge tutuşmuş ve bu

²⁸ Turan, Osman. Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul Matbaası Yayınları, İstanbul, 1971.

²⁹ Özaydın, Abdülkerim. Kılıç Arslan II, TDV İslam Ansiklopedisi Yayınları, Cilt:25, Sayfa:398-402, Ankara, 2022.

³⁰ Sümer, Faruk. Keykubad I, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt:25, Sayfa:357-359, Ankara, 2022.

³¹ Sümer, Faruk. Anadolu’da Moğollar, Selçuklu Araştırmaları Dergisi I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Sayfa:5 Ankara, 1970.

³² Bibi, İbni. Anadolu Selçuki Devleti Tarihi, Çev.:Nuri Geçosman, Uzluk Basımevi, Sayfa:208-210, Ankara, 1941.

savaşta şehit düşmüştür. Şakilere her ne kadar mürşitlerinin asılmış olduğu haber verilmiş ise de faydası olmadı. “Baba, Tanrı’nın peygamberidir.” dediler. Ateşte pervaneler, dalgalar üstünde ördekler gibi hep bir arada kılıç salladılar, diyerek satırlarıyla anlatmaktadır.³³ Bu olay Selçuklu Devleti’ni siyasi, askerî ve ekonomik yönden etkilemiştir. Güçsüzleşen devlet 1243 yılında Köse Dağı Savaşı’nda Moğollara yenilmiştir. Anadolu’yu işgal eden Moğollar Amasya’nın da içinde bulunduğu Orta Anadolu Bölgesi’ne yerleşmiştir.

1256 yılında İran’ın Tebriz şehrinde kurulan İlhanlı Devleti, 1277 yılında da Anadolu’yu işgal etti.³⁴ İlhanlı devleti ilk kuruluş yıllarından itibaren Gazan Han dönemine kadar hükümdarların farklı inançlara sahip olmaları nedeniyle İslam sanatı bakımından çok fazla eser görülmemektedir.³⁵ Hülagu, Abaka ve Argun Hanlar Budist olmakla birlikte Hristiyanlığa yakın ilgi duymuşlardır.³⁶ Gazan Han döneminde İslamlaşan İlhanlı yönetimi idaresi altındaki topraklar imar faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Anadolu’da Erzurum, Sivas, Amasya, Tokat, Niğde şehirlerinde bu dönem eserleri görülmektedir. İlhanlı döneminde Amasya Valisi olarak görev yapan Seyfettin Torumtay 1283 yılına kadar görevini sürdürmüştür. Seyfettin Torumtay tarafından Amasya’da imar faaliyetleri gerçekleştirilmiştir.³⁷ Amasya’yı ziyaret eden İbn-i Batuta (1304-1369)³⁸:

“Ordan Amasya’ya gittik. Burası da büyük bir ırmak kenarında, bağ ve bostanlarla kaplı, meyvelik ve ağaçlık güzel bir şehirdir. Irmak üzerine kurulan dolaplarla çekilen su, evleri, bostanları sular, cadde ve çarşıları geniştir. Buraya Irak Sultanı hükmetmektedir.” İfadesini kullanmıştır (Batuta 1971:27).

1360 yılında Şadgeldi Paşa Amasya’da bağımsız beylik kurmuştur. Amasya merkezli beylik; Tokat, Çorum ve Canik’ten oluşmaktadır. Kadı Emir Burhanettin’in Amasya’ya saldırması sonucunda Amasya Emiri Ahmet Bey’in Osmanlı Devleti’nden yardım istemesi üzerine Yıldırım Beyazıt tarafından 1389 yılında Amasya, Osmanlı topraklarına katılmıştır.³⁹ Osmanlı Devleti toprakları içerisinde yer

³³ Bibi, İbni. a.g.e., sayfa:209.

³⁴ Amasya İl Yıllığı, Ed.: Yavuz Bayram, a.g.e., sayfa:163.

³⁵ Bektaş, Engin.-Çobanoğlu, Ahmet Vefa. İlhanlı Sanatı, TDV İslam Ansiklopedisi, C.:22, S.:105-108, İstanbul, 2000.

³⁶ Yuvalı, Abdülkadir. İlhanlılar, TDV İslam Ansiklopedisi, C.:22, S.:102-105, İstanbul, 2000.

³⁷ Özbayraktar, Aykut. Seyfeddin Torumtay’ın Siyasi Hayatı ve Amasya’daki Faaliyetleri, Uluslararası Amasya Sempozyumu Amasya Üniversitesi, S.:443-462, Amasya, 2017.

³⁸ İbn Batuta. a.g.e., Sayfa:27.

³⁹ Özdemir, Celal. Amasya Darüşşifası ve Cerrah Sabuncuoğlu Şerefeddin, Amasya Valiliği Yayınları, s.:17, Amasya, 2016.

alan Amasya sancak merkezi olup birçok şehzadenin valilik yaparak eğitim aldığı önemli kentlerden biri olmuştur.⁴⁰

1640 yılında Amasya'yı ziyaret eden Evliya Çelebi, şehri ayrıntılı anlatmaktadır. Evliya Çelebi:

“İzzet şehri, Amalika kalıntılarının yurdu, yani kudret dağı Amasya Kalesi, eski zamanlarda kalesi Amalika kavminin yapısıdır. Nice yüz krallardan kalmış Anadolu'nun kahkaha kalesidir. Bazı tarihlerde dağ kazıcı Ferhad yaptı derler. Yeri geldiğinde yazılacaktır.

Daha sonra Hicri 476 (1083) tarihinde Danişmendoğullarından Sultan Melik Gazi, Rum keferesi elinden fethetmiştir. Nice kere İran-zeminin Azerbaycan padişahları kuşatıp fethinde başarılı olamamışlardı.

Daha sonra Danişmendoğulları elinden Selçuklular takrip ile alıp karar ettiler. Bundan sonra Hicri 795 (1393) tarihinde Osmanogullarından Yıldırım Bayezid Han üzerine Timur gelince, Amasya Kalesi'ni Timur fethetmesin diye daha önceki tarih ile Yıldırım Han, Amasya'yı fethedip İsa Çelebi'yi bey tayin ederek sultanların taht merkezi olup hutbe okundu ve 'Azze nasruhu, duribe Amasya' diye sikkeli akçesi kesildi. Zira dağlarında ve gümüş şehrinde saf gümüşün üç yerde madeni vardır.

Daha sonra padişahlara mahsus has saray ve İrem bahçesi yapıp Osmanogullarına taht merkezi oldu. Fatih Sultan Mehmed yazımında Sivas eyaleti toprağında Amasya beyinin tahtıdır. Büyük bir şehir ve kutlu padişahlar tahtı olduğundan birkaç kere arpalık şeklinde kanun üzere bu sancak üç tuğlu vezirlere verilmiştir.

Padişah tarafından kanun üzere paşasının hass-ı hümayunu 300.000, sancağında zeamet 19, timar 422, alaybeyisi, çeribaşısı ve yüzbaşısı vardır. Bütün zeamet sahipleri ve timar sahipleri kanun üzere cebelüleriyle 3.000 asker olup alaybeyisi ve paşası sancağı altında sefer eşerler. Pak, silahlı ve mükemmel askerleri vardır.

300 akçe payesiyle şerif kazadır ve nahiyeleri gayet bakımlıdır... Haslar subaşı, müftüsü, nakibüleşrafi, yeniçeri kumandanı ve zengin sipah kethüdayeri vardır. Seçkinleri, ileri gelenleri, âlimleri, salihleri ve zengin bezirgânları vardır. Zengin hanedan sahiplerinden 500 akçe çeşitli mollalar, beyler ve beyzadeler, paşalar ve paşazadeler gayet çoktur.

Amasya Kalesi'nin şeklinin anlatılması: Gökyüzüne doğru baş uzatmış yüksek zirvesinde olan kuleleri, burçları ve bedenleri daima mavi bulutlar içindedir. Kuşluk vakti olup açık hava olunca kale içinde olan cami minareleri ve binaların çatıları belli olup bir iç kaledir. Fırdolayı büyüklüğü 9.060 adım beşgen şeklinde köşe köşebentli ve çeşit çeşit fenli taştan yapılmış ve Ferhad işi sağlam bir kaledir. Tamamı 41 kule ve 800 bedendir. İçinde hanelerini bilmiyorum ama eski yapı saraylar, cebehane, tahıl anbarları ve su sarnıçları var. Aşağıda akan nehre incek su yolları hayat yoludur...

Tamamı bakımlı sarayları ve diğerleriyle 600 hanedir. Yer yer küçük çarşıları ve camisi var...

⁴⁰ Doğanbaş, Muzaffer. Amasya'da Sancak Beyliği Yapan Osmanlı Şehzadeleri, Amasya Valiliği Yayınları, Amasya, 2016.

Ve bu Amasya şehrinin doğu ve batısı dedikleri toplam 48 Müslüman Mahallesi ve 5 Hristiyan Mahallesi vardır. Hepsi küçük ve büyük beş bin imarhane, büyük saraylar ve diğer evlerdir.

Bunlardan padişahlara mahsus saray ikidir. Han yapısıdır. Nehir kenarında İrem bahçeleri gibi güllü gülistanlı, sümbüllü ve reyhanlı şahane çeşit çeşit köşkler ve sayısız odalar ile donanmış ve meyveli ağaçlar ile bezenmiş ibret verici bir saraydır. Hasbahçe ustası, 50 adet sarı külahlı çapacı bağcılar ve bostanları vardır. Sonra Paşa Sarayı, Mehmet Paşa Cami'ne bitişiktir. Ve iç kalede Sultan Bayezid Sarayı, Şemsi Paşazade Ahmet Paşa Sarayı, Hoca Ahmed Paşa Sarayı, Yörgüç Paşa Sarayı ve Geldiklanlı Ali Paşa Sarayı. Bütün sarayları ve diğerleri kiremitle örtülüdür. Bunlardan başka saraylar haddinden fazladır ancak hepsini yazmaya gücümüz yetmez. Zira itibarı olmayan şeyleri yazmak sıkıntı verir.

Amasya camilerinin anlatılması: Tamamı 240 mihraptır.

Gökmedrese Cami; kurşunlu ve minaresizdir.”

Şeklinde ifade etmektedir (Çelebi 2008:212-225).

Amasya, Selçuklu, İlhanlı ve Osmanlı dönemlerinde, gelişmiş ticari faaliyetleri, kentte bulunan bilim insanları ve jeopolitik konumu ile önemli bir merkez hâline gelmiştir. Kentin yetiştirdiği devlet adamları ve bilim insanları yönetici kesimin her zaman dikkatini çekmiş ve ilgisini artırmıştır. 12. ve 15. yüzyıllar arasında kentte yoğunlaşan imar faaliyetleri ve özellikle şehzadelerin Amasya'da yetişip Osmanlı devletine padişah olarak Başkente gitmeleri Amasya'nın önemini ve bu dönemlerde verilen değeri göstermektedir. 1402 yılından itibaren Osmanlı idaresinde yönetilmiş daha sonra Millî Mücadele yıllarında da 22 Haziran 1919 yılında Amasya'da yayımlanan Amasya Tamimi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda da ilk adımın atıldığı yer olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. AMASYA GÖKMEDRESE CAMİSİ VE TÜRBE Sİ

Gökmedrese Camisi, şehir merkezinin batısında inşa edilmiş cami, medrese ve türbeden oluşan bir yapı topluluğudur (Har. 2). Cami, medrese ve türbe birleşik işlevli olarak inşa edilmiştir. Türbe, Cami'nin doğu duvarına birleşik olarak bulunmaktadır. Caminin içerisinden kemerli bir açıklıkla türbeye geçilmektedir. Taç kapıdan girildiğinde girişte bulunan tonozlu bölümler derslik olarak kullanılmıştır. Caminin taç kapısının karşısında Torumtay Türbesi yer almaktadır.

Harita 2 Amasya Gökmedrese Cami Mevcut Durumu (Google Earth)

Tarihi: Bilinmiyor

Banisi: Bilinmiyor

Gökmedrese Cami kitabesi ve vakfiyesi günümüze ulaşamadığı için yapının inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir. Gökmedrese Cami karşısında bulunan Seyfettin Torumtay Türbesi vakfiyesinden dolayı cami banisinin Seyfettin

Toruntay'ın olabileceği yönünde çeşitli görüşler vardır. Yapılan çalışmalarda da yapının banisi Seyfettin Toruntay olduğu görüşüne yer veren kaynaklara baktığımızda;⁴¹Gabriel 1934:23, Hüsameddin 2008:88, Aslanapa 1989:129, Özbayraktar 2017:450. Vakfiyeden dolayı araştırmacılar Seyfettin Toruntay'ın olduğu gerekçesini belirtmişlerdir.⁴² Vakfiyeyi incelediğimizde ise Seyfettin Toruntayın Gökmedreseyi yaptırmış olduğu ile ilgili bir bilgiye ulaşamadık. Vakfiyede sadece Gökmedrese adıyla meşhur olan yapının karşısına kendisine ait bir türbe yaptırdığı bilgisine yer verilmiştir. Seyfettin Toruntay Alâeddin Keykubad'ın yetiştirmesidir. Selçuklu siyasetinde etkili olmuş komutan ve üst düzey yöneticidir. 1243 Köseadağ Savaşı'ndan sonra 1243-1308 tarihleri arasında Moğol yönetimi altına giren Selçuklu Devleti'nin karışık ve buhranlı dönemlerinde aktif olmuştur. 1254 yılında Sultan II. Alâeddin Keykubad ile birlikte Karakum'a gidenler arasında Seyfettin Toruntay da bulunmaktadır. 1249-1280 yılları arasında Amasya Valisi olarak görev yapmıştır.⁴³ 1280 senesinde vefat eden Toruntay kendisi için yaptırmış olduğu türbesine defin olmuştur. Türbenin güney cephesindeki kitabesinde; "Kılıç Arslan'ın oğlu Gıyaseddin zamanında (1266-1284) M.:1278 tarihinde Toruntay tarafından yapılmıştır." yazmaktadır.⁴⁴

Sanatçısı: Bilinmiyor

⁴¹ Hüsameddin, Hüseyin. a.g.e.,s.:88.

⁴² Kayaoğlu, İsmet. Toruntay Vakfiyesi, Vakıflar Dergisi, S.XII., s.:91-107, 1978.

⁴³ Özbayraktar, Aykut. a.g.e., S.:443-462.

⁴⁴ Kayaoğlu, İsmet. a.g.e., s.:104-107.

1.1. Amasya Gökmedrese Cami

1.1.1. Yapının Yeri

Gökmedrese Mah. Ferhat Sk. No:101 (Foto 1).

Foto. 1 Gökmedrese Cami Kuzeydoğudan Genel Görünümü (V.G.M. Arşivi)

1.1.2. Yapının Adı

Yapıyla ilgili günümüze ulaşan en eski kaynak olan Seyfettin Torumtay vakfiyesinde, yapının adı Gökmedrese Cami diye geçmektedir. Evliya Çelebide Seyahatnamesi'nde Gökmedrese Cami adıyla bahsetmektedir. Vakıflar Genel Müdürlüğünde Gökmedrese Cami adıyla kayıtlıdır. Yapıyla ilgili çoğu araştırmacı tarafından Gökmedrese Cami olarak belirtilmiştir. Albert Gabriel, 'Monuments Turcs D'Anatolie' adlı eserinde Torumtay Cami diye belirtmektedir. Gökmedrese Cami isiminin geçtiği kaynaklar; Çelebi 2008:212-225, Gabriel 1934:23, Aslanapa 1989:129, Hüsameddin 2008:88, Çelikcan 1991:1-135, Urak 1994:33, Bayraktar 2017:450-451, Amasya İl Yıllığı 2007:471, Amasya Kültür Envanteri 2007:104, Tarihin Tanığı Amasya 2011:51.

1.1.3. Yapının Geçirmiş Olduğu Onarımlar ve Günümüz Durumu

Cami ile ilgili tespit edebildiğimiz erken tarihli onarım, yapının Hicri 1316 tarihli onarım kitabesinde Gürcüzade Mehmet Necib Bey tarafından yapıldığı belirtilmektedir.⁴⁵ Onarım kitabesi günümüze ulaşmamıştır.

1934 tarihli Albert Gabriel, ‘Monuments Turcs D’Anatolie’ adlı eserinde yapıyla ilgili restorasyon yapıldığı bilgisini vermektedir.⁴⁶

2/5/1961 tarihli VGM ait raporda caminin uzun süre Toprak Mahsulleri Ofisi tarafından buğday ambarı olarak kullanıldığı ve yağışların yapıyı etkilediği ve suların kubbeleri harap ettiğinden bahsetmektedir. Aynı kaynakta eğimli ve kaygan bir arazi üzerinde olan yapının toprak kaymaları nedeniyle güney, doğu ve batı cephelerindeki duvarlarının tamamı toprak altında kaldığı da belirtmektedir. Aynı belgede 1960 yılı onarımında cami etrafının tamamen topraktan temizlendiği ve istinat duvarı ve doğu duvardaki kapının çıkarıldığını ve sıvaları, döşemeleri temizlenmiş beton pencerelerin tamamlandığı belirtilmektedir. 1960 yılı yapılan onarımın devamı olarak 1961 yılında da duvarların dış cephelerine derz yapıldığı, ön cephenin girişine merdiven eklendiği, harap olan kubbelerin bakır kaplamalarının sökülerek yenilendiği belirtilmektedir.

Cami 1957 yılında onarım görmüştür. 1955-1961 yılları arasında yapının etrafının temizlenmesi, istinat duvarlarının örülmesi, toprak kayması sonucunda toprak altında kalan doğu duvardaki kapının ortaya çıkarılması, yan ve arka cephelerde derz yapıldığı, ön cephedeki girişe de merdiven eklendiği belirtilmektedir. Bu dönemde yapılan restorasyonla ilgili Gediz Urak çalışmasında bilgi vermiştir. 1963 yılında yapının tekrar onarım geçirdiği ve mihrabın alçıdan yapıldığı bilgisi yine Gediz Urak’ın çalışmasında belirtilmiştir.⁴⁷ Ancak yapılan onarım ve mihrapla ilgili değişikliklere ait bilgi bulunmamaktadır. Yapının 1971 yılında tekrar bir onarım geçirdiği ve bu onarımla ilgili de günümüze ulaşan bir bilgi bulunmamaktadır. Sadece bu tarihte yapılan onarım ile ilgili Gediz Urak caminin çatısının bakır kaplama yapıldığını çalışmasında belirtmiştir (Urak 1994:45).

⁴⁵Vakıf Eski Eser Fişi, Hüsameddin, Hüseyin. Amasya Tarihi, C:II, Hikmet Matbaa-i İslamiye, Dersaadet, Sayfa:88, 2008.

⁴⁶ Albert Gabrielin bahsettiği restorasyon hakkında günümüze ulaşan bilgi yoktur.

⁴⁷ Urak, Gediz. a.g.e., S.:45. Gediz Urak’ın çalışmasında belirttiği restorasyon ve onarımlarla ilgili mevcut bilgi yoktur.

1969 tarihli Vakıf Eski Eser Fişinde müze olarak kullanıldığı ve onarıma ihtiyacının olduğu belirtilmiştir.

Yapıyla ilgi VGM'ye ait Vakıf Eski Eser Fişinde caminin kapalı depo halinde olduğu Ofis tarafından kullanıldığı ve Millî Eğitim Bakanlığına devredildiği belirtilmektedir.

17.06.2003 tarih 05.01.01/9 dosya numaralı belgede yapının üst örtüsünde ve eğimli arazide olmasından dolayı mihrap ve çevresinde rutubet izlerinin olduğu belirtilmektedir.

20.07.2007 tarihli VGM'ye ait statik inceleme ve değerlendirme raporunda eksik ve yanlış yapılmış çatı örtüsünün neden olduğu su sızması ve yoğuşma sonucunda caminin iç bölümünde birçok yerinde sıva dökülmeleri, pullanma ve lekelenmelere rastlanıldığı belirtilmiştir. Bu detayın örgü taşları ve derzlere zarar verdiğini bu nedenle caminin kubbelerinden kaynaklanan su sızıntılarının önlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Caminin dış cephelerinde bazı taş duvar yüzeylerin de aşınma ve donma-çözülmenin neden olduğu hasarlara rastlanmış ve onarımlarla avlu duvarının destelenmesi gerektiği belirtilmiştir.

Son olarak 2020 yılında Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından yenileme çalışmaları yapılmış ve bu çalışmalarda Gökmedrese Cami ve Türbesinde, pencere, iç ve dış ana duvar, kubbe kasnakları gibi bütün yapı topluluğunda iç ve dış olmak üzere kısmen yenilenme ve onarımlar yapılmıştır. Gökmedrese Cami ve Türbesi iç ana duvarları onarımdan sonra sıva ve badana yapılmıştır (Foto 2-3-4-5-6-7).

Foto. 2 Gökmedrese Cami 2020 Yılına Ait Restorasyon Öncesi Durumu Kuzeye Bakış (VGM Arşivi)

Foto. 3 Gökmedrese Cami 2020 Yılına Ait Restorasyon Öncesi Durumu Güneye Bakış (VGM Arşivi)

Foto. 4 Gökmedrese Cami 2020 Yılına Ait Restorasyon Öncesi Durumu Kuzey Girişten Mihraba Bakış (VGM Arşivi)

Foto. 5 Gökmedrese Cami 2020 Yılına Ait Restorasyon Öncesi Durumu (VGM Arşivi)

Foto. 6 Gökmedrese Cami 2020 Yılına Ait Restorasyon Öncesi Durumu
Kuzeydoğudan Giriş Cepheye Bakış (VGM Arşivi)

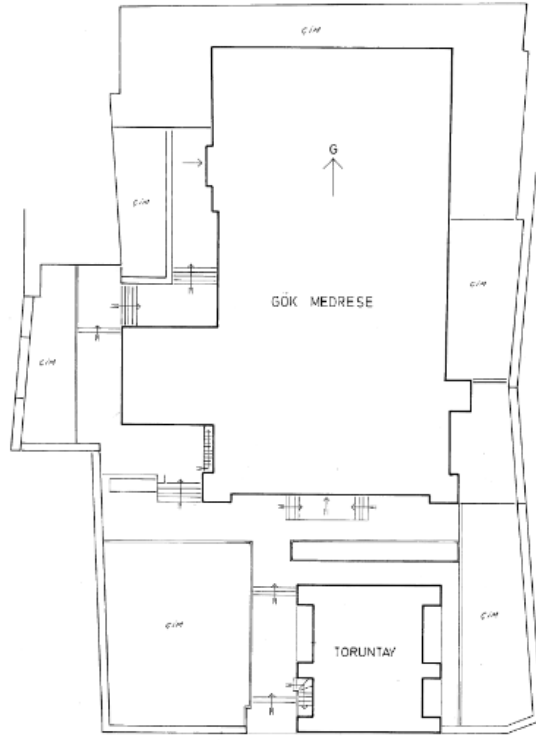
Foto. 7 Gökmedrese Cami Türbesi 2020 Yılına Ait Restorasyon Öncesi Durumu
(VGM Arşivi)

1.1.4. Yapı Tanıtımı

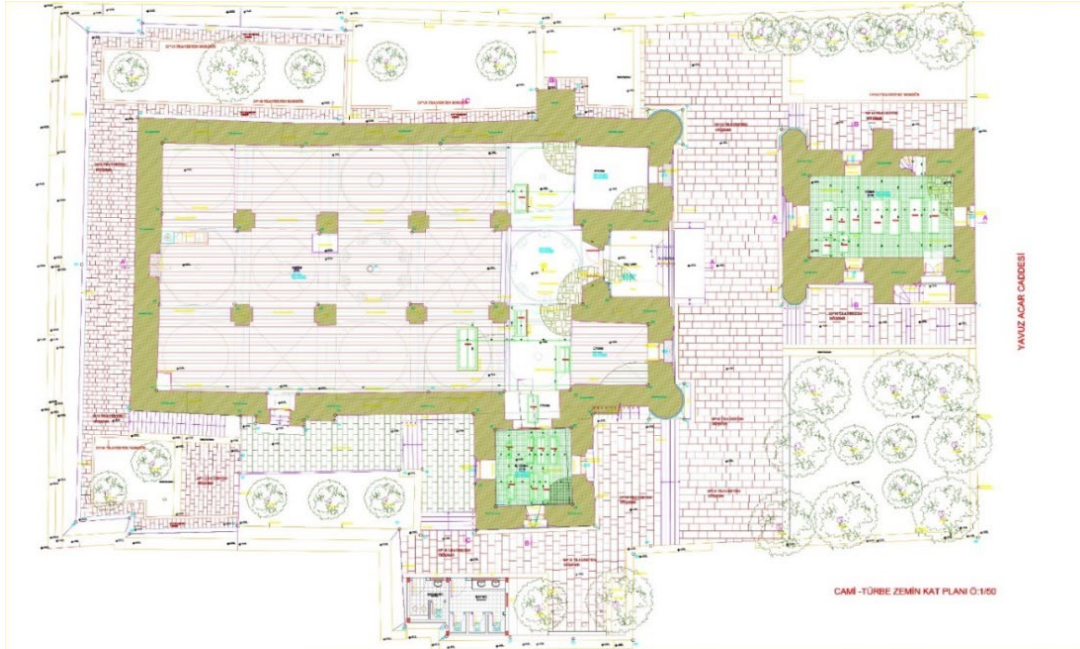
Gökmedrese Cami kuzey-güney yönünde eğimli arazi üzerinde uzunlamasına yerleştirilmiştir (Çiz. 1). Eğimden dolayı bahçede zemin kotu güneye doğru merdivenlerle yükseltilmiştir. Kuzeydoğu duvarına birleşik olarak türbe bulunmaktadır. Gökmedrese Cami karşısında da Seyfettin Torumtay Türbesi vardır.

1.1.4.1. Plan

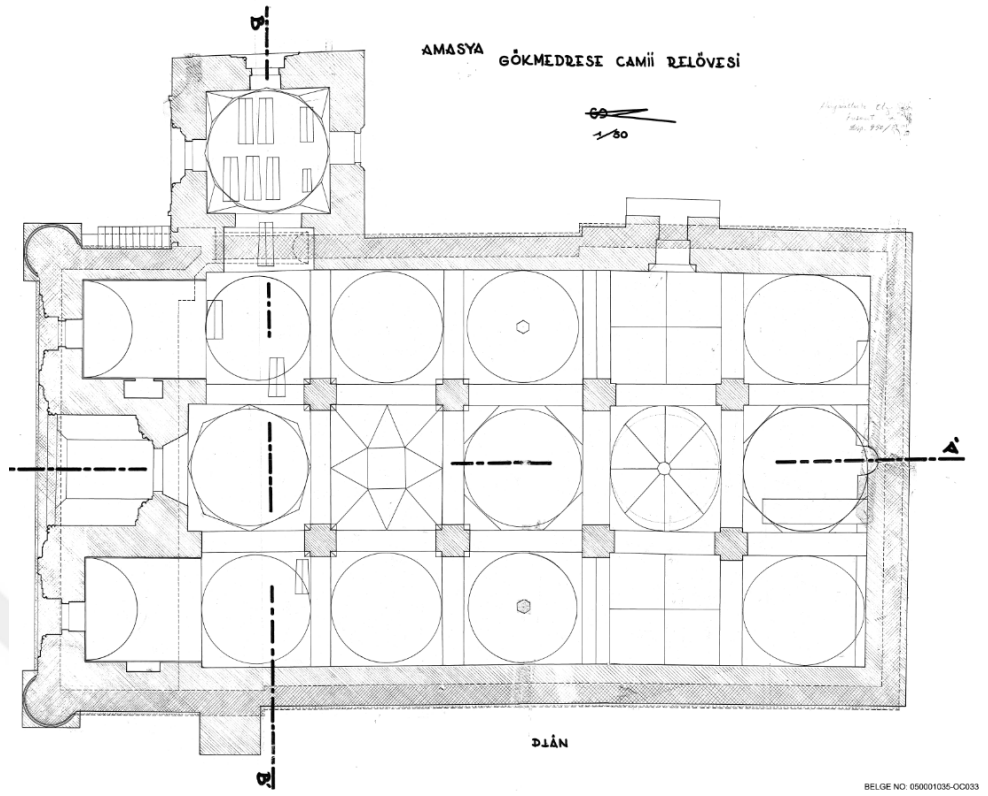
Yapı dikdörtgen planlıdır. Türbe kuzeydoğu duvarına bitişiktir. Giriş cephesinin önünde sekiz basamaklı merdivenle eyvanlı taç kapıdan yapıya giriş sağlanmaktadır. Yapının ilk girişindeki birinci mekânın ortasında zemin döşemesi ile aynı seviyede başlayıp merkezine doğru eğimli ve ortası delik, sekiz kollu yıldız şeklinde su gideri bulunmaktadır. Bu mekânın üzeri kubbe ile örtülmüştür. Yapının girişteki birinci bölümün doğu ve batısında ahşap korkuluklarla ayrılmış bölümler bulunmaktadır. Bu bölümlerin üst örtüleri kubbe ile örtülmüş ve kuzey uçlarında da üzerleri tonozla örtülmüş eyvanlı bölümler bulunmaktadır. Kuzey uçta bulunan bu bölümlerin derslik olarak kullanılmış olabileceği düşüncesi hâkimdir. Tonozlu bölümlerin batı duvarlarında dikdörtgen nişler mevcuttur. Gökmedrese Cami büyük beşik tonoz şeklindeki giriş eyvanı ile iki sıra halinde haçvari tonoz ve sekiz paye ile mihraba dik on beş bölümden oluşmaktadır (Çiz. 2). Yapı kuzey-güney doğrultusunda üç sahınlıdır. Mihrap önü kubbesi önündeki iki paye haç, üçüncü ve dördüncü payeler dikdörtgen planlıdır. Mihrap önünden sonraki altı, yedi, sekiz ve dokuzuncu payelerde haç planlıdır (Çiz. 3). Bütün bölümlerin üstü sivri kemerler üzerine oturan kubbe ve tonozlarla örtülmektedir. Kubbeye geçiş pandantiflerle sağlanmıştır. Mihraba dik orta eksen üzerindeki kubbe ile giriş ekseninde ikinci bölümde yıldız tonozla örtülmüştür (Çiz. 4).

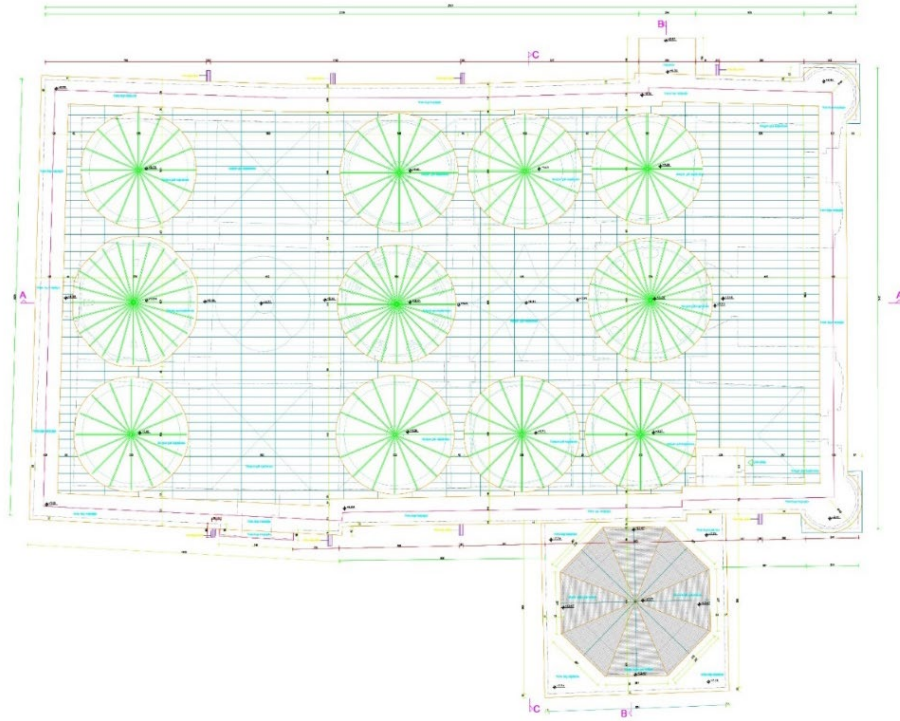
Çiz. 1 Gökmedrese Cami Yerleşim Planı Ölçek:1/200 (VGM Arşivi)

Çiz. 2 Gökmedrese Cami –Türbe Zemin Kat Planı Ölçek:1/50 (VGM Arşivi)

Çiz. 3 Gökmedrese Cami Planı (VGM Arşivi)

Çiz. 4 Gökmedrese Cami Çatı Planı Ölçek 1/50 (VGM Arşivi)

Girişteki birinci mekânın doğusundaki kısım türbe ile bağlantılı ve eyvanlı açıklıktan türbenin ikinci katına geçiş sağlanmaktadır. Türbeye geçilen açıklıkta bir sanduka, türbenin ikinci katında yedi sanduka ve ön mekânın batısındaki bölümde de bir sanduka bulunmaktadır. Birinci bölümün doğusundan türbenin cenazelik bölümüne de merdivenlerle geçiş sağlanmaktadır. Taç kapının önünde bulunan girişteki birinci bölümle harim kısmı arasında seviye farkı vardır. Seviye farkının olması girişteki birinci bölümün iç avlu olma özelliğini taşıdığı düşüncesini ortaya koymaktadır. Harim, mihraba dik üç sahından oluşur ve mihrap önü kubbesiyle birlikte Anadolu Selçuklu geleneği anlayışını yansıtmaktadır.

Güney duvarının ortasında bulunan mihrap dikdörtgen planlı niş şeklindedir. Köşelerde sütun bulunmakta ve bordürlerle çevrili olarak duvardan çıkıntılı şekilde alçı ile yapılmıştır. Mihrap önü kubbesinde üç tane pencere açıklığı bulunmaktadır. Mihrabın kuzey doğusunda yapıya giriş sağlanmaktadır. Giriş içerden ahşap kapı ile örtülmektedir. Dıştan kapı doğu duvarından çıkıntılı olarak düz lento ve söveli olarak düzenlenmiştir. Yapıyı duvar ve kubbelerde bulunan pencereler aydınlatmaktadır. Yan sahinlerin kuzey uçlarındaki eyvanların kuzey duvarlarının akslarında birer alt, yan sahinlerin bütün bölümlerinin duvar akslarında da birer üst pencere ve orta sahindeki kubbelerde de olmak üzere, yapıda, toplam 10 adet pencere bulunmaktadır.

1.1.4.2. Dış Tasvir

Gökmedrese Cami avlusuna; yapının doğu, batı ve güneydeki giriş açıklıklarından geçiş sağlanmaktadır. Güneydeki giriş Torumtay Türbesi ve avlunun duvarlarıyla sınırlandırılmıştır (Foto 8-9). Doğu ve batı girişler ise avlu duvarının açıklık sağlamasıyla oluşturulmuştur. Kuzeydeki giriş cadde üzerinde ve batısında Seyfettin Torumtay Türbesi bulunmaktadır.

Foto. 8 Kuzeydoğudan Gökmedrese Camisi'ne Bakış (VGM Arşivi)

Foto. 9 Gökmedrese Camisi Girişi Kuşbakışı Görünüm (VGM Arşivi)

Cadde üzerinde bulunan kuzey girişten merdivenlerle yapıya geçiş sağlanmaktadır. Doğu ve batıdaki giriş aynı düzlem üzerinde bulunmaktadır. Torumtay Türbesi ve Gökmedrese Camisi arasında yer alacak şekilde teğet geçmektedir (Foto 10).

Foto. 10 Caminin Kuzeybatı Girişten Doğu Girişe Görünüm (VGM Arşivi)

Bu alandan caminin kuzey giriş kapısına sekiz basamaklı merdivenlerle çıkılmaktadır (Foto 11). Merdivenlerle çıkılan giriş cephesinde sivri kemerle oluşan taç kapı nişi derin bir eyvan şeklindedir. Eyvanın dış köşe konturlarını köşeli geçme ve ince geometrik motifli bir kemer friz takip etmektedir. Sivri kemerin etrafını yine geometrik süslemenin bulunduğu kuşatma kemeri çevrelemektedir. Beşik tonoz örtülü girişin dış kısmında da kalın geçmelerden oluşan zencirek tarzı bir süsleme şeridi ve geometrik süslemenin hâkim olduğu ikinci bir süsleme şeridi bulunmaktadır.

Foto. 11 Caminin Kuzeydoğudan Görünümü (VGM Arşivi)

Giriş eyvanının her iki yanında birer simetrik pencere bulunmaktadır. Pencereler; dikdörtgen çerçeve, mukarnaslı süslemesiyle sade ve ağırbaşlı bir kompozisyonla tasarlanmıştır. Pencereler düz lento ve sövelidir. Köşe sütunları gövdeleri geometrik süslemeli ve dikdörtgen başlıklar bitkisel bezemelidir. Bu alanın etrafı geometrik bezemeyle dikdörtgen çerçevelidir. Mukarnas kavsaranın doğu ve batı köşesi üzerinde iki adet madalyon bulunmaktadır. Dikdörtgen çerçevenin dış tarafında farklı boyutta doğu ve batı yönde farklı sayılarda madalyonlar yer alır (Foto 12).

Foto. 12 Gökmedrese Camisi Taç Kapı

Ön cephenin doğu ve batı köşelerinde kare kaideleri üzerinde köşelerde pahlanarak silindirik gövdeye geçilen üstte de üç silme ile sonlanan birer köşe

payandası bulunmaktadır (Çiz. 5). Her iki payanda da ön cephenin kuzeydoğu ve kuzeybatı köşelerinde beden duvarlarından dışa taşkın şekil de yer almaktadır. Kademeli zemin kare kaidelerinin bitişiğinden başlayıp giriş eyvanının önündeki merdivenlere kadar devam etmektedir (Çiz. 6-7-8-9).

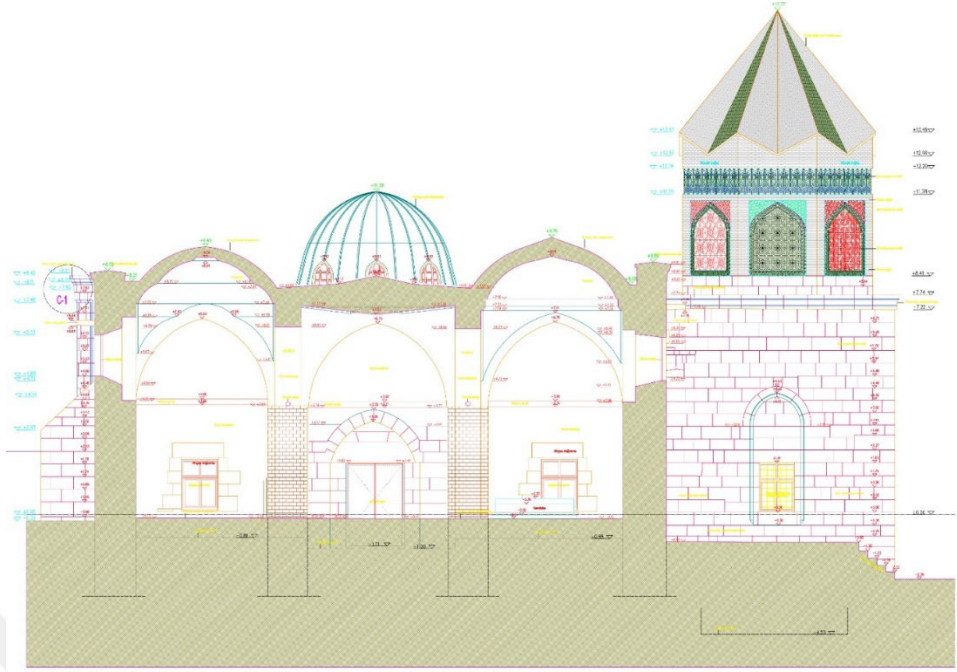
ÖN CEPHE

Çiz. 5 Cami Giriş Cephesi (VGM Arşivi)

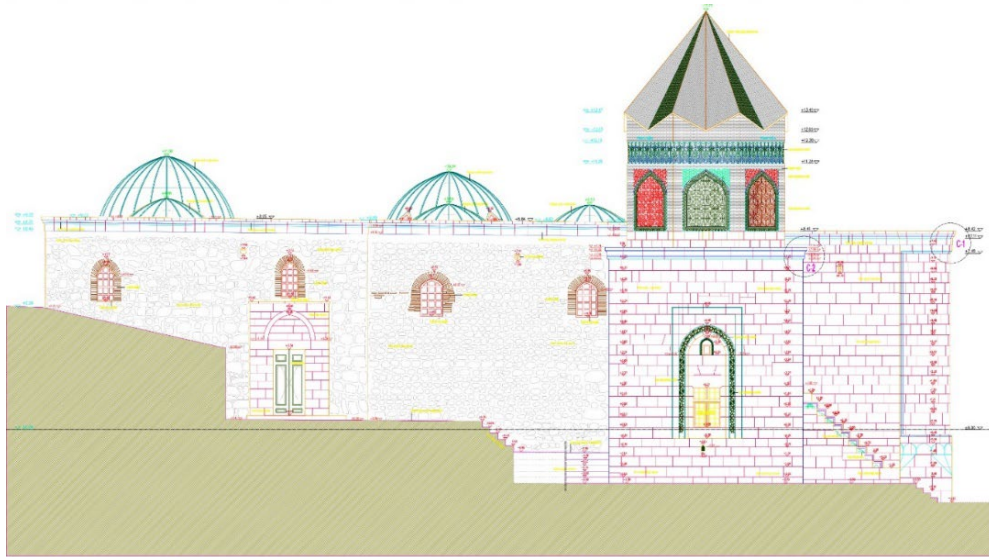
B-B KESİTİ Ö:1/50

Çiz. 6 Cami Giriş Cephesi Kesit Ölçeği 1/50 (VGM Arşivi)

C-C KESİTİ Ö:1/50

Çiz. 7 Cami Doğu Cephesi Kesiti Ölçek 1/50 (VGM Arşivi)

DOĞU CEPHESİ Ö:1/50

Çiz. 8 Cami Doğu Cephesi Ölçek 1/50 (VGM Arşivi)

SOLYAN GÖRÜNÜŞÜ

Çiz. 9 Cami Doğu Cephesi (VGM Arşivi)

Foto. 13 Cami Doğu Cephesi, Genel Görünüm

Foto. 14 Cami Güneydoğu Cephesi, Genel Görünüm

Foto. 15 Gökmedrese Camisi Doğu Cephesindeki Kapı, Pencere ve Çörtenler

Foto. 16 Gökmedrese Camisi Doğu Cephesindeki Kapı

Foto. 17 Gökmedrese Cami Doğu Cephesindeki Çörten ve Pencereleler

Foto. 18 Cami Batı Cephesi, Genel Görünüm

Foto. 19 Batı Cephesindeki Pencereleler

Foto. 20 Batı Cephesi Pencere Detayı

Foto. 21 Batı Cephesi Kuzeybatı Cephesinden, Genel Görünüm

Foto. 22 Gökmedrese Camisi Çörten Detayı

Foto. 23 Cami Güney Cephesi, Genel Görünüm

Foto. 24 Caminin Kuzeybatı Cephesi, Genel Görünüm (VGM Arşivi)

Caminin doğu duvarında ve güney duvara yakın olarak inşa edilmiş bir kapı mevcuttur. Kapı dışı taşkın dikdörtgen şekilde, sade bir lento ve söveden oluşan ve üstte sivri kemerli bezemesiz olarak yapılmıştır (Foto 13-14-15-16). Seviye farkından dolayı kuzeyden güneye doğru merdivenlerle caminin güneyine çıkış sağlanmaktadır. Caminin doğu ve batı duvarlarında dörderden sekiz tane pencere

bulunmaktadır. Pencereleer sivri kemerli ve tuğladan örölmüş sade şekilde yapılmış bezemesizdir (Foto 17-18-19-20).

Caminin doğu ve batı cephelerinde ikişer adet olmak üzere dört tane çörtlen bulunmaktadır (Foto 21). Çörtlenlerde sade şekilde yapılmış bezeme yoktur (Foto 22). Caminin güney duvarı moloz taşla örölmüştür, duvar üzerinde pencere ya da çıkıntı mevcut değildir (Foto 23). Caminin batı duvarını desteklemek amacıyla kuzey duvara yakın payanda bulunmaktadır. Payanda batı duvarından çıkıntılı olarak inşa edilmiştir (Foto 24). Caminin üst örtüsü tamamen bakır kaplamadır (Foto 25). Saçak ile güney, kuzey, doğu ve batı duvarları çevrilmiştir(Foto 26). Caminin doğusunda ve batısında da toprak kaymasını önlemek amacıyla avlu duvarına birleştirilmiş istinat duvarları mevcuttur. Avlu duvarına bitişik olarak caminin doğusunda tuvaletler bulunmaktadır. Caminin etrafını çevreleyen avlu duvarı caminin güney, batı ve doğu yönlerinde boş alanlar oluşturulmuştur.

Foto. 25 Gökmedrese Camisi Kuş Bakışı Görünüm

Foto. 26 Gökmedrese Camisi Kuş Bakışı Görünüm

1.1.4.3. İç Tasvir

Harimin kuzeyinde sivri kemerli açıklık içerisinde, ekseninde bulunan giriş kapısı iki yana doğru eğimli tarzda düzenlenmiştir (Foto 27). Giriş kapısının doğu ve batı yanlarında tonozlu bölümler bulunmaktadır. Tonozlu bölümlerin kuzey duvarında pencereler yer alır. Her iki duvarda ekseninde alt seviyede düz lento ve söveden oluşan dikdörtgen formlu birer pencere bulunmaktadır (Foto 28). Tonozlu bölümlerin batı duvarlarında dikdörtgen nişler yer almaktadır. Dikdörtgen nişler gömme dolap şeklinde özgün olmayan ahşap kanatlarla örtülmektedir (Foto 29).

Foto. 27 Harim Kuzey Giriş Kapısı

Foto. 28 Kuzey Cephedeki Pencere Detayı

Foto. 29 Tonozlu Bölüm Ahşap Kanatlı Niş Detayı

Harimin güneyinde eksende dikdörtgen formlu mihrap, duvar yüzeyinden çıkıntılı olarak yapılmıştır. Mihrabın kenarları düz ve geometrik süslemenin olduğu bordürle çevrilmiştir. Geometrik süslemenin olduğu mihrabın üst bölümünde dikdörtgen bölüm içerisinde yazı süsleme mevcuttur. Bu bölümün hemen alt kısmında geometrik süslemeli iki tane madalyon bulunmaktadır. Nişin üst kısmında mukarnas kavsara ve yanlarda geometrik süslemeli köşe sütunları mevcuttur (Foto 30). Mihrabın iki yanında özgün olmayan günümüz yapısı minber ve vaaz kürsüsü vardır (Foto 31-32).

Foto. 30 Harimin Güney Duvar Görünümü

Foto. 31 Minber

Foto. 32 Vaaz Kürsüsü

Harimin batı ve doğu duvarı aynı şekilde tasarlanmıştır (Foto 33). Duvarlar moloz taş örgü üzeri sıva ile düz ve sadedir (Foto 34). Her iki duvarda bütün bölümlerinin duvar akslarında dikdörtgen formlu birer üst pencere sivri kemerli niş i eresin de yer almaktadır (Foto 35). Batı ve doğu duvarda dörder adetten toplamda sekiz pencere mevcuttur. Harimin doğu duvarında güneye yakın bölümünde kapı mevcuttur. İki basamakla çıkılan kapı sade lento ve s velidir (Foto 36).

Foto. 33 Doğu Duvar Kuzeyden Güneye Bakış

Foto. 34 Batıdan Doğu Duvara Bakış

Foto. 35 Doğu Duvardaki Pencere Detayı

Foto. 36 Doğu Duvarda Bulunan Kapı

Harim dörderden çift sıra halinde sekiz paye ile mihraba dik on beş bölüme ayrılmıştır. Mihrap önü dört paye kaidesi bir sıra küçük kesme taş üzerine tuğla örülmüştür. Mihrap önü payelerden son dördünde büyük iki adet blok kesme taş üzerine tuğla örülmüştür. Mihrap önü dört paye ile son dört paye kaideleri farklıdır. Harimin kuzeyindeki ilk bölüm dışında diğer on iki bölüm mekânın zemininden yukarıda olacak şekilde tasarlanmıştır (Foto 37-38). Bütün bölümlerin üstü sivri kemerler üzerine oturan kubbe ve tonozlarla örtülmektedir. Bölmelerin örtüleri farklı çap, yükseklik ve biçimlerde kubbe, yıldız ve haç tonozdur. Kubbeye geçiş pandantiflerle sağlanmıştır. Kubbelerin bazılarının ortasında çini malzemeden altıgen, sekizgen yıldız motifler bulunmaktadır (Foto 39). Mihraba dik orta eksen üzerindeki kubbe kasnaklarında pencereler mevcuttur. Yan sahnın örtüleri orta eksendekilere oranla daha küçük kubbe ve tonozlarla örtülmüştür. Ön mekân ile orta sahnın tam ortasındaki mekânların kubbelerinde sivri kemerli sekiz pencere, mihrabın kubbesinde mazgal tipinde üç pencere bulunmaktadır. Giriş ekseninde ikinci bölümde yıldız tonozla örtülmüştür.

Foto. 37 Kuzey Ön Mekândan Güney İç Mekâna Genel Görünüm

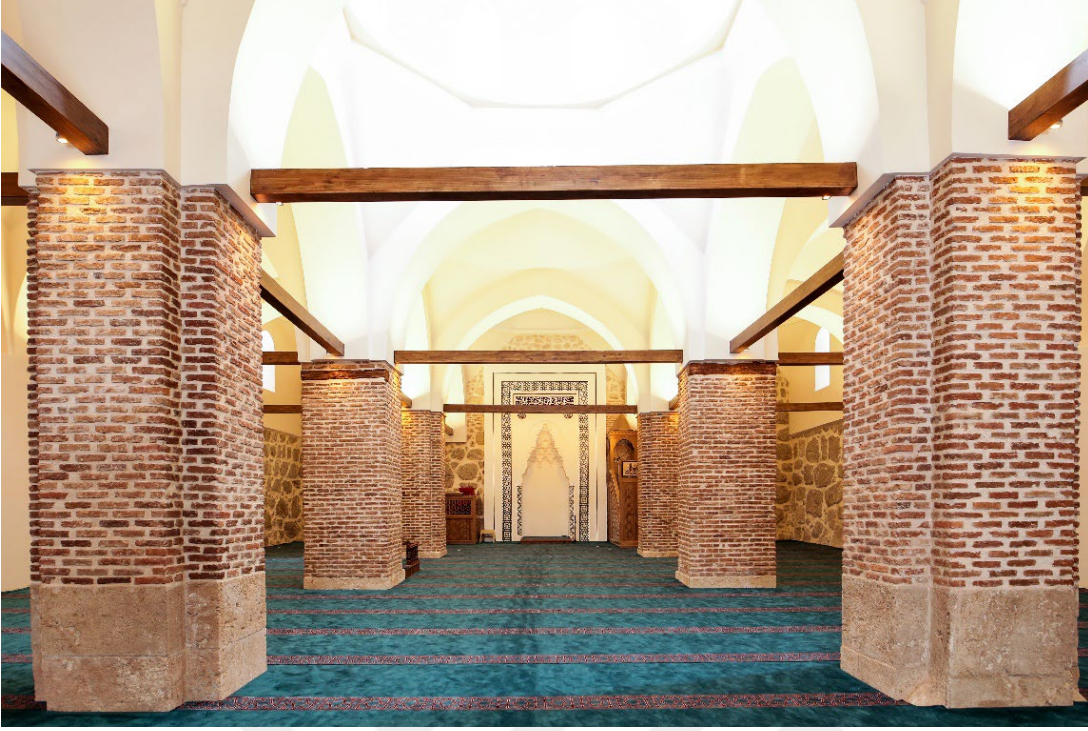

Foto. 38 Kuzeyden Mihraba Dik Orta Sahın Görünüm

Foto. 39 Kubbe İç Detay Görünüm

1.1.4.4. Malzeme ve Teknik

Yapının kuzey beden duvarında sarı renkli kesme taş kullanılmıştır. Kesme taşlar duvarda sıfır derzde yığma tekniğinde kullanılmıştır. Caminin doğu, batı ve güney duvarlarının dış kısımlarında moloz taş örgü kullanılmıştır. Caminin iç kısımlarının büyük bir kısmı sıvalıdır. Sıvasız olan iç duvarların moloz taşla örüldüğü görülmektedir. Yapıya girişteki ön mekânın zeminiyle birlikte, ön mekânın doğu ve batısındaki yan mekânların kuzey duvarları ve doğu mekânının türbeyle bağlandığı duvarda kesme taş örgü kullanılmıştır. Harimde bulunan payeler kesme taş üzerine tuğla ile örülmüştür (Foto 40). Mihrap önü dört payenin kaidesi küçük kesme taştan, son dört payenin kaidesi büyük blok taştan oluşmaktadır. Bugün sıvalı olan yapının kubbe, tonoz ve kemerleri de VGM arşivindeki fotoğraflardan da görüldüğü gibi tuğladan örülmüştür (Foto 41-42-43-44). Yapının kemer üzengi çizgilerinin üzerinde ahşap gergiler bulunmaktadır (Foto 45). Yapının doğu ve batı dış kısımlarındaki pencerelerde tuğla malzeme kullanılmıştır. Yapının saçak kısımlarında kesme taş kullanılmıştır. Caminin batı duvarında bulunan kuzey cephesine yakın payanda da kesme taştan inşa edilmiştir (Foto 46).

Alçı malzeme kullanımı yapının iç mekânında görülmektedir. Dikdörtgen formlu mihrap, köşe sütunları ve mukarnas kavsarası alçı malzemeden yapılmıştır (Foto 47). Cami ve türbenin birleştiği eyvanlı giriş ve kubbe göbeklerinde çini malzeme kullanılmıştır. Caminin ahşap giriş kapısı Amasya Müze Müdürlüğünde teşhir edilmektedir.

Foto. 40 Kuzeyden Doğudaki Sahına Görünüm

Foto. 41 Kubbe ve Kemer Detayı (VGM Arşivi)

Foto. 42 Kubbe ve Kemer Detayı (VGM Arşivi)

Foto. 43 Tonoz ve Kemer Detayı

Foto. 44 Tonoz ve Kemer Detayı

Foto. 45 Ahşap Gergiler

Foto. 46. Batı Cepheden Görünüm

Foto. 47. Alçı Mihraptan Görünüm

1.1.4.5. Süsleme

Cami kuzey cephesinde ve iç mekânda görülmektedir. Süsleme yoğunluğunun en fazla olduğu bölüm kuzeydeki giriş cephesidir. Kuzey Giriş kapısı eyvan şeklindedir. Giriş kapısı en dış bölümde altı kollu yarım yıldız formuyla dikdörtgen çerçeve içerisine alınmıştır. Giriş kapısının sivri kemerli eyvanı bordürle beş kademeli olarak yapılmış kemerin en üst bölümünde yer alan bordür geometrik motifle bezenmiştir. Dördüncü bordür bezemesizdir. nc bordür geometrik motifle yapılmıştır. İkinci bordür bezemesizdir. Birinci bordür zencirek motifi ile bezemelidir. Eyvan kemerinin doğusunda yedi, batısında da beş madalyon bulunmaktadır. Geometrik süslemeli madalyonlar farklı boyutlarda yapılmışlardır. Eyvanın iç kısmında da sivri kemer formunda üç kademeli bezeme yapılmıştır. Kademenin en dışındaki bordürde zencirek motifi ile bezenmiştir. İkinci kademe yine sade bırakılmıştır. nc bordür ise geometrik motifle bezenmiştir. Caminin giriş kapısının iki yanında üzeri geometrik motiflerle bezenmiş sütunlar yer almaktadır (Foto 48).

Foto. 48 Eyvanlı Giriş Kapısı

Ta kapının iki yanında bulunan pencereler simetriktir. Mukarnas kavsaralı pencereler, geometrik motifle bezenmiş bir bordürle dikdörtgen çerçeve içine alınmıştır. Kavsaranın her iki yanında üzeri geometrik motiflerle bezenmiş sütunlar

bulunmaktadır. Kavsara üst köşelerinde üzerinde geometrik motiflerin yer aldığı kabaralar mevcuttur. Kabaraların üzerinde yatay dikdörtgen formunda boş bırakılmış pano bulunmaktadır. Pencereleeri çevreleyen bordürün dışında kalan alanlara oyma tekniğiyle yapılmış, geometrik bezemeli rozetler simetrik olmayıp yarım kalmış izlemine vermektedir (Foto 49-50-51).

Foto. 49 Cami Giriş Cephesi

Foto. 50 Giriş Cephesi Doğu Pencere Detayı

Foto. 51 Giriş Cephesi Batı Pencere Detayı

Yapının güney duvarında, eksende bulunan mihrap nişi; güney duvarından dışa taşkın şekilde dikdörtgen alan içerisine yerleştirilmiştir. Dikdörtgen formlu mihrap, köşe sütunları ve mukarnas kavsarasıyla alçı malzemeden yapılmıştır. Mihrap nişi yedi sıra mukarnas kavsaralıdır. Köşelerinde bulunan geometrik bezemeli sütunlar ve dikdörtgen başlıkları bitkisel bezemelidir. Sivri kuşatma kemerinin üst kısmında geometrik motiflerle bezemeli iki madalyon bulunmaktadır. Madalyonların üst kısmında da yatay dikdörtgen alan içerisinde kitabe panosu bulunmaktadır. Bu bölüm geometrik bezemeli bordürle çevrilmiştir (Foto 52).

Foto. 52 Mihrap

Kubbelerin bazılarının ortasında altıgen, sekizgen yıldız motifleri bulunmaktadır. Kubbe göbeklerinde bulunan bu yıldız motifler firuze ve patlıcan moru renkli çinilerle süslenmiştir (Foto 53).

Yapının Amasya müzesinde bulunan ahşap giriş kapısı oyma tekniğinde yapılmıştır. Geometrik ve bitkisel bezemeler mevcuttur (Foto 54).

Foto. 53 Kubbe Detay

Foto. 54 Gökmedrese Camisi Giriş Kapısı

1.2. Amasya Gökmedrese Cami Türbesi

1.2.1. Yapı Yeri

Gökmedrese Mah. Ferhat Sk. No:101 (Foto 1).

1.2.2. Yapının Adı

Türbe, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve araştırmacılar tarafından cami ile birlikte Gökmedrese Türbesi isimiyle adlandırılmış ve kullanılmıştır.⁴⁸

1.2.3 Yapının Geçirmiş Olduğu Onarımlar ve Günümüz Durumu

Yapıyla ilgili olarak Gediz Urak çalışmasında 1955-1961 yılları arasında türbenin kuzey penceresinin üst kısımları düz örüldüğünü ve 1987-1991 yıllarında tekrardan onarım gördüğünü belirtmiştir.⁴⁹

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan 1974 yılına ait raporda türbenin külahının uzun yıllardır yıkık durumda olduğunu yağışların türbe içine dolduğunu ve yapıya zarar verdiğini belirtmiştir. 1974 yılında türbenin külahının saçak kotunda, kendini taşıyamaz halde bulunduğunu ve cephelerindeki çinilerin çok kötü durumda olduğunu belirtilmiştir.

Son olarak 2020 yılında Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından restore edilen türbe iç bölümünde sıva ve badana yapılmış, pencereler, kubbe kasnağı ve çinilerde yenilenme ve onarımlar yapılmıştır (Foto 55-56-57-58-59).

Foto. 55 Türbenin 2020 Restorasyon Öncesi Hâli Genel Görünüm

⁴⁸ Bkz:Cami,"Yapının Adı" bölümü.

⁴⁹ Urak, Gediz. a.g.e. s.:46. Gediz Urak'ın çalışmasında bahsettiği onarımla ilgili bilgiye ulaşamadık.

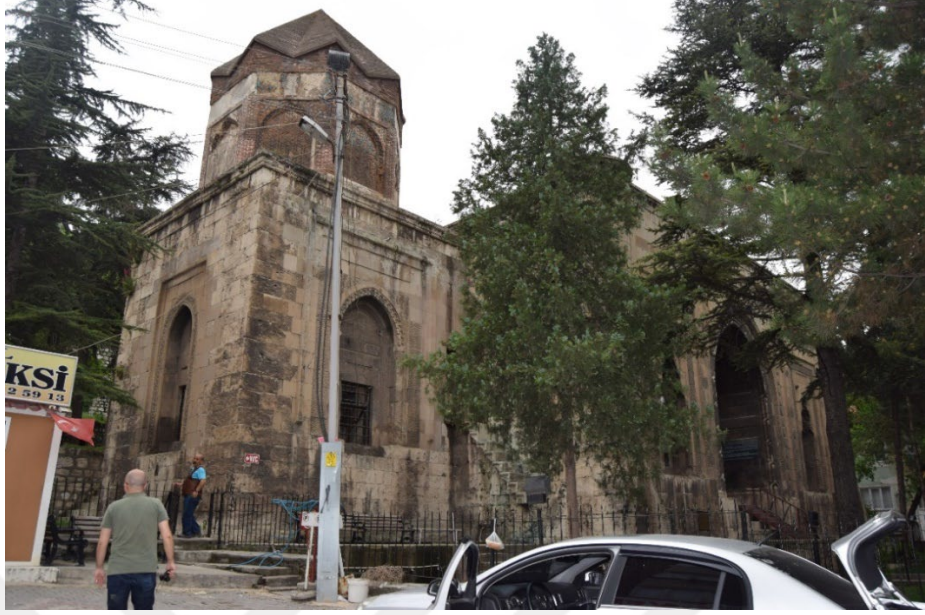

Foto. 56 Türbenin 2020 Restorasyon  ncesi Hâli Genel Görünüm

Foto. 57 2020 Yılı Restorasyon  ncesi Sekizgen Kasnak ve çinilerin Durumu
(VGM Arşivi)

Foto. 58 2020 Yılı Restorasyon Öncesi Piramidal K lah (VGM Arşivi)

Foto. 59 2020 Yılı Restorasyon Öncesi  iniler (VGM Arşivi)

1.2.4. Yapı Tanıtımı

1.2.4.1. Plan

Caminin kuzeydoğu tarafında doğu cephesine bitişik halde bulunan türbe; kare gövde üzerine prizmal tipte ve iki katlıdır. İlk katı eyvan şeklindedir. Eyvanın alt kat kısmı mumyalık olarak düzenlenmiştir (Çiz 10-11). Cami ve türbenin bitişikindeki eyvanlı açıklıktan türbenin tonozlu bölümüne geçilir. Bu bölümde giriş eyvanı ekseninde bir tane, tonozlu bölümde de yedi tane sanduka olmak üzere toplamda sekiz adet sanduka bulunmaktadır (Çiz 12). Bu mekânın üst örtüsü iç kısımda köşe üçgenleri ve on ikigen kasnakla geçilen kubbe ile dış kısımda da sekizgen kasnakla örtülmüştür. Caminin iç kısmından türbe bağlantısını sağlayan eyvanın kemeri de iki merkezli sivri kemerdir. Bu iki kemer aynı ekseninde değildir ve uyumlu olmayan bir kesişme söz konusudur. Türbenin doğu, güney, kuzey ve kubbe kasnağının üstünde sivri kemerli birer pencere vardır. Kûlah kasnağının her bir köşesi sivri kemerli nişlerle hareketlendirilmiştir. Türbe ve caminin bitişiklerinde on basamaklı merdiven bulunmakta ve bu merdivenlerle türbenin üst örtüsüne çıkılmaktadır.

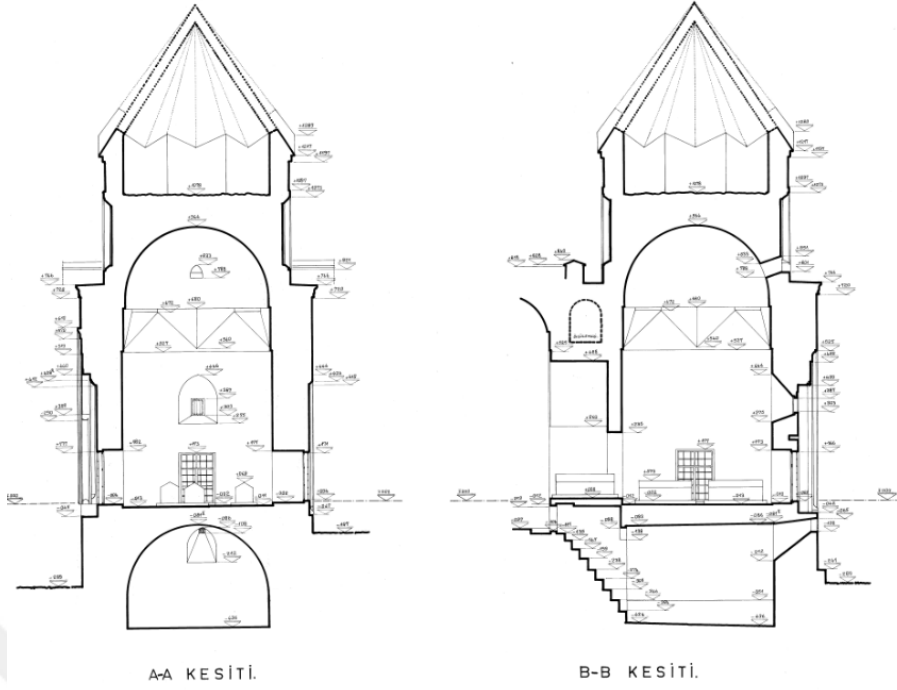
1.2.4.2. Dış Tasvir

Eyvanlı Taç kapının kuzey doğusunda yaklaşık kare planlı türbe yer almaktadır. Bu bölüm caminin kuzeydoğu cephesinde bitişik haldedir. Arka planda da olsa türbenin yapıya bitişik olarak inşa edilmiş olması ön cepheyi yana kaydırmıştır (Foto 59). Türbenin kuzeyinde yapının beden duvarına bitişik şekilde çatıya çıkışı sağlayan on basamaklı merdiven ile yapının çatıyla bağlantıyı sağlayan düz lentolu sivri kemer alınlıklı bir yanı bezemeli bir kapı bulunmaktadır (Foto 60-61).

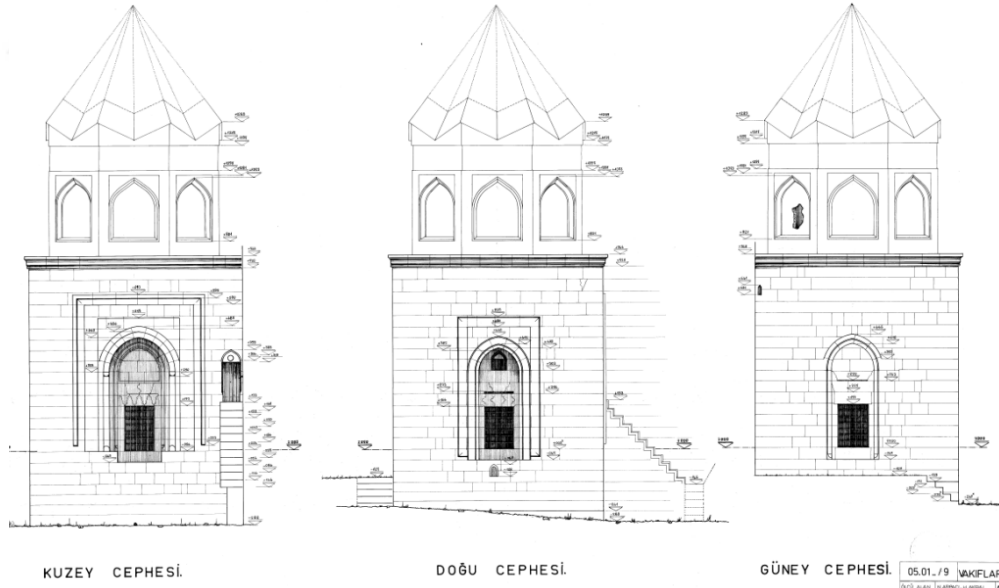
Türbenin kuzey cephesi diğer cephelerine göre süslemesi yoğun olarak tasarlanmış ve sivri kemerli bir pencereyle hareketlendirilmiştir. Pencerenin etrafı geometrik bezemelerle süslenmiştir. Sade lento ve söveyle oluşturulan pencere, her iki yanda sütun ve üstte sivri kemerle biten bir alan içerisine yerleştirilmiştir. Türbenin üç yüzünde de sivri kemer içerisine yerleştirilmiş pencereler bulunmaktadır. Türbenin doğu ve güneyinde bulunan pencereler kuzey cephedeki pencereye göre daha sade şekilde yapılmıştır. Türbenin doğu ve güney cephesi sade olarak tasarlanmıştır. Güney duvarında sadece sivri kemer içerisinde sade bir pencere

[illegible]

62

Çiz. 11 Amasya Gökmedrese Cami Türbesi Kesit (VGM Arşivi)

Çiz. 12 Amasya Gökmedrese Cami Türbesi Cephe Detayı (VGM Arşivi)

Foto. 60 Gökmedrese Cami ve Türbesi Kuzey Giriş Cephe

Foto. 61 Gökmedrese Cami Kuzeydoğudan Görünüm

Foto. 62 Gökmedrese Cami Türbesi İkinci Katına Çıkışı Sağlayan Kapı

1.2.4.3. İç Tasvir

Caminin doğu cephesine bitişik türbeye caminin içinden 5.20 m ölçüsündeki açıklıktan girilmektedir. Bu alan sivri kemerli ve geometrik motifli çiniyle süslenmiştir. Türbenin iç mekânı 10.50x 10.50 m ölçülerinde kare planlıdır.⁵⁰ Giriş eyvan ekseninde bir ve iç mekânda da iki sıra halinde oluşturulmuş yedi adet olmak üzere toplamda sekiz tane sanduka bulunmaktadır. Sandukaların bazıları beyaz sıva ile boyanmış bazıları ise geometrik motif ile turkuaz çiniyle bezemelidir.

⁵⁰ Çelikcan, Aynur. a.g.e. s.:15.

Doğu duvar da iki, güney ve kuzey duvarlarda birer bezemesiz, sade lento ve söveden oluşan pencere bulunmaktadır (Foto 63-64). Mekânın iç kısımda üst örtüsü köşe üçgenleri ve on ikigen kasnakla geçilen kubbe ile örtülmektedir.

Caminin kuzey giriş birinci bölümünden on iki basamakla cenazelik katına inilmektedir. Cenazelik bölümü kapısı bezemesiz, sade lento ve söveden oluşmaktadır. Özgün olmayan ahşap kapısı sade ve bezemesizdir. Cenazelik bölümün iç ölçüleri 10x10.50 düzgün olmayan kare plana sahiptir (Çelikcan 1991:15). Cenazelik bölümü doğu batı yönde tonozla örtülmektedir. Doğu duvarda bir tane mazgal pencere bulunmaktadır.

Foto. 63 Türbe Eyvanlı Giriş Genel Görünüm

Foto. 64 Türbe İç Mekân Genel Görünüm

1.2.4.4. Malzeme Teknik

Türbenin bütün beden duvarlarında sarı renkli kesme taş kullanılmıştır. Kesme taşlar sıfır derzde yığma tekniğinde inşa edilmiştir (Foto 65). Türbenin cenazelik kısmı moloz taşla örülmüştür. Türbenin iç kısımlarının tamamı sıvalıdır. Doğu yan mekânların kuzey duvarları ve doğu mekânının türbeyle bağlandığı duvar kesme taşla örülmüştür. Türbe bağlantısını sağlayan eyvanın kimeri de tuğla ile örülmüş ve çini malzeme kullanılmıştır. Yüksek kasnak ve piramidal külahta tuğla ile örülmüştür. Yüksek sekizgen kasnakta çini malzeme kullanılmıştır.

Foto. 65 Türbe Genel Görünüm 2020 Yılı Restorasyon ncesi (VGM Arşivi)

1.2.4.5. Süsleme

Türbenin gövdesinde taş süsleme, giriş eyvanı ile kasnakta tuğla ve çini süsleme görülmektedir. Sırlı ve sırsız tuğla, türbe giriş eyvanı kemer yüzeyi ile kemerin iç kısmında ve türbe kasnağında kullanılmıştır. Türbeye giriş eyvanının kemer iç kısmında, firuze renkli sırlı tuğlalardan oluşmuş baklava motifi üç sıra halinde art arda tekrar edilmiştir. Türbe iç kısmında sandukalarda geometrik motifli çini bezemeler görülmektedir.

Türbenin kuzey cephe süslemesi diğer cephelerine göre daha yoğun olarak tasarlanmıştır. Bu cephe sivri kemerli pencereyle hareketlendirilmiştir. Pencerenin etrafı geometrik motiflerle bezelidir. Sade lento ve söve ile oluşturulan pencere, yanlarda sütün ve üstte sivri kemerle biten bir alan içerisine yerleştirilmiştir. Türbenin  yüzünde de sivri kemer içerisine yerleştirilmiş pencereler bulunmaktadır. Türbenin doğu ve güneyinde bulunan pencereler kuzey cephedeki pencereye göre daha sade şekilde yapılmıştır. Türbenin doğu cephesindeki pencerenin sivri kemerin etrafında bir sıra halinde geometrik bezeme ve üst kısmında da mazgal pencere yer almaktadır. Güney cephesinde pencere sivri kemer içerisine yerleştirilmiş sade lento ve söveden oluşturulan pencerenin üst kısmında bir sıra çizgi bezeme yer almaktadır.

Kare planlı gövde üzerinde piramidal yüksek kasnak bulunmaktadır. Türbe gövdesinin üst kısmında sekizgen planlı yüksek kasnağı oluşturan sekizgenin her bir

yüzeyi sivri kemerli nişlerle hareketlendirilmiştir. Nişlerin iç kısımları ve kemer köşelikleri turkuaz ve patlıcan moru rengine çinilerle süslenmiştir (Foto 66). Türbenin sekizgen kasnağının her bir yüzeyi farklı motiflerle bezenmiştir. Turkuaz, patlıcan moru, tuğlanın kırmızı rengi ve mozaik tekniğinde uygulanan alanın beyazı da ayrı bir renk olacak şekilde kompozisyon oluşturulmuştur. Sırlı ve sırsız tuğladan oluşan geometrik örgü motifi ve şeritler bulunmaktadır (Foto 67-68-69). Kuzey cepheden itibaren birinci yüzeyde zıt yönde yatay ve dikey ilerleyen zikzak motiflerinden oluşan şeritler ile firuze ve patlıcan morundan oluşan sırlı tuğlalarla bezeme oluşturulmuştur. İkinci yüzeyde patlıcan moru dikdörtgenler ve altıgenler sekiz kollu yıldız motifi şeklinde birleştirilmiştir. Üçüncü yüzeyde patlıcan moru sekizgenler, firuze rengi sekizgenlerle birleştirilmiş ve merkezi dolgulu sekiz kollu yıldız motifi yer almaktadır. Dördüncü yüzeyde birbiri içerisine geçmiş firuze ve patlıcan moru dört kollu yıldızlar, beşinci yüzeyde, iç içe geçmiş büyüklü küçüklü sekiz kollu yıldızlar bulunmaktadır. Bu kompozisyon büyük çokgenlerin merkezlerinde yer alan sekiz kollu yıldızların uzantılarının farklı yönlerde kırılıp birbirine bağlanmasıyla oluşmaktadır (Çiz. 13). Altıncı yüzey nişin içerisi tuğlanın kırmızı rengi ile firuze ve patlıcan moru çinilerle oluşturulmuştur. Sekiz köşeli yıldızların uzantılarının farklı yönlerde ve açılarda kırılıp ilerleyerek birbirini kesmesi ile meydana gelmiştir. Yedinci yüzeyde de yatay ve dikey eksenlerde seyrek aralıklarla dizilen sekiz kollu yıldızla oluşmakta, yıldızların uçlarının farklı yönlerde kırılmasıyla geometrik desen oluşturulmuştur. Yıldızların içleri mor ve turkuaz çinilerle doldurulmuştur. Nişin köşesindeki altıgenler turkuaz, şeritler ise kırmızı renkli tuğlalardan kesilerek oluşturulmuştur (Çiz 14). Sekizinci yüzeyde ana motif sekiz kollu yıldız olup, yıldızların uçlarının uzantıları yatay ve dikey kırık uçlarla geometrik desen oluşturulmuştur. Sekiz kollu yıldızlarla oluşturulan motifleri küçük firuze renkli altıgenler çevrelemektedir. Yıldızların merkezinde turkuaz ve mor renkli çiniler kullanılmış, diğerlerinde turkuaz, mor ve kırmızı renkli tuğlalara yer verilmiştir (Çiz. 15). Kemerin köşe dolgusu da bazılarında olduğu gibi turkuaz kollarla birbirine bağlanan kırmızı renkli altıgenlerle süslenmiştir (Foto 70-71-72). Kubbe kasnağın üzerinde de güney tarafta bir pencere bulunmaktadır (Foto 73).

Külahın alt kısmında yer alan çini bordürlerde de ana kompozisyonu kufiden gelişen geometrik bir süsleme yer almaktadır. Turkuaz renkli motifin tabanında yarım altıgenler birbirine geçme yaparak yan yana sıralanmakta ve bu motiflerin üst

köşeleri paralel iki şerit oluşturarak yukarı doğru devam edip düğümlendikten sonra rumi motifi ile tamamlanmaktadır. İki ayrı düzenlemenin öne çıktığı bu kompozisyonda; paralel şeritlerin bir grubu yarım altıgenlerin köşesinden yükseldikten sonra alt ve üst taraflardan kavislenip yanlardan içeriye doğru kıvrılarak birbirine geçmektedir. Yan yana sırayla farklı geçmeler yatay ekseninde de devam eden üst ve alttan mor renkli kavisli ve kırık şeritlerle kesilerek tamamlanmıştır (Çiz.16).

Türbenin en üst kısmında tuğla ile örülmüş bezemesiz ve sade şekilde külâhı bulunmaktadır.

Foto. 66 Gökmedrese Cami Türbe Kasmağı ve Piramidal Kulağı

Foto. 67 Gökmedrese Cami Türbe Kasmağı (VGM Arşivi)

Foto. 68 Gökmedrese Cami Türbe Kasmağı

Foto. 69 Gökmedrese Cami Türbe Kasmağı Detay (VGM Arşivi)

Foto. 70 Gökmedrese Cami Türbe Kasmağı Çini Bezeme Detay

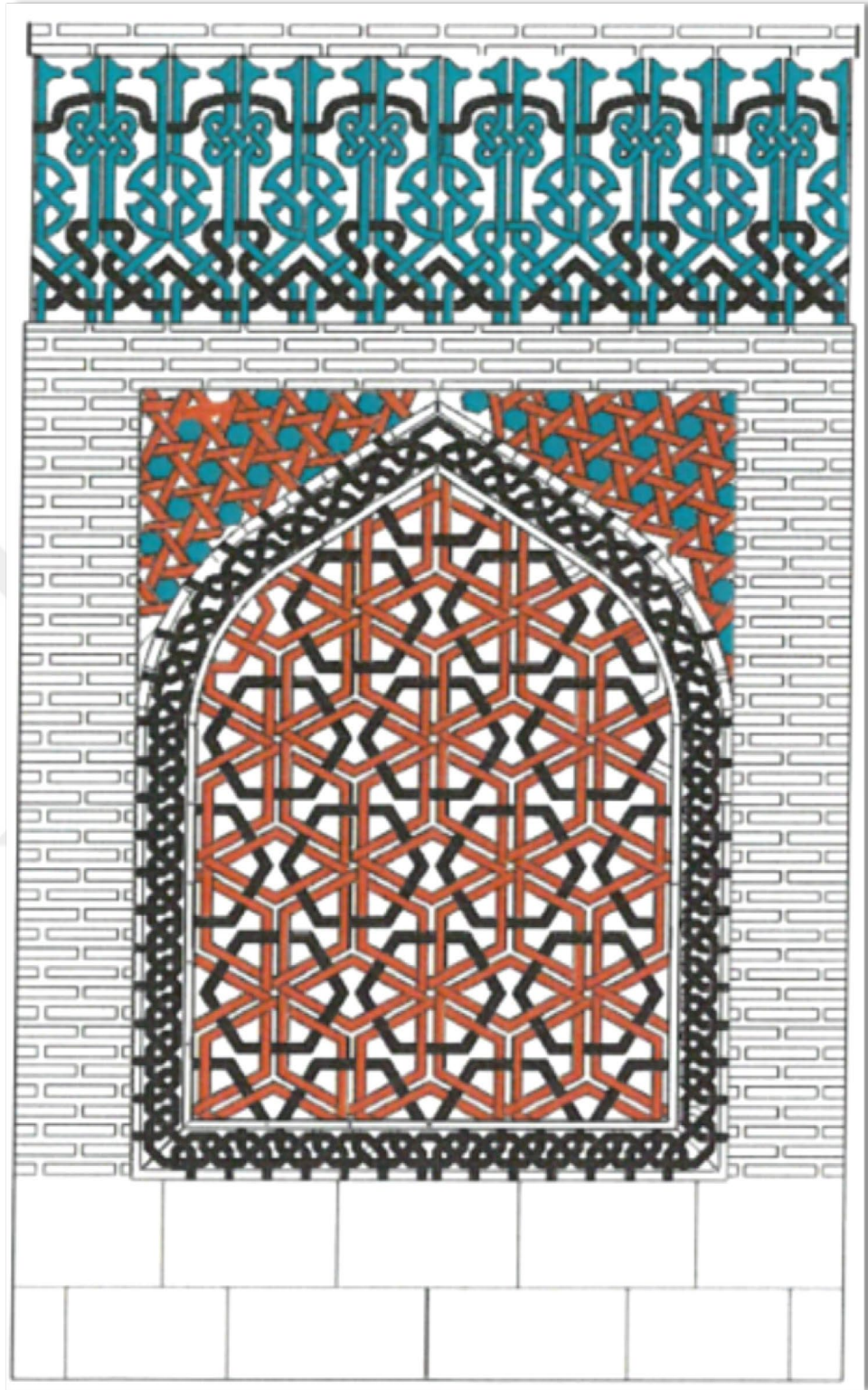
Foto. 71 Gökmedrese Cami Türbe Kasmağı Çini Bezeme Detay

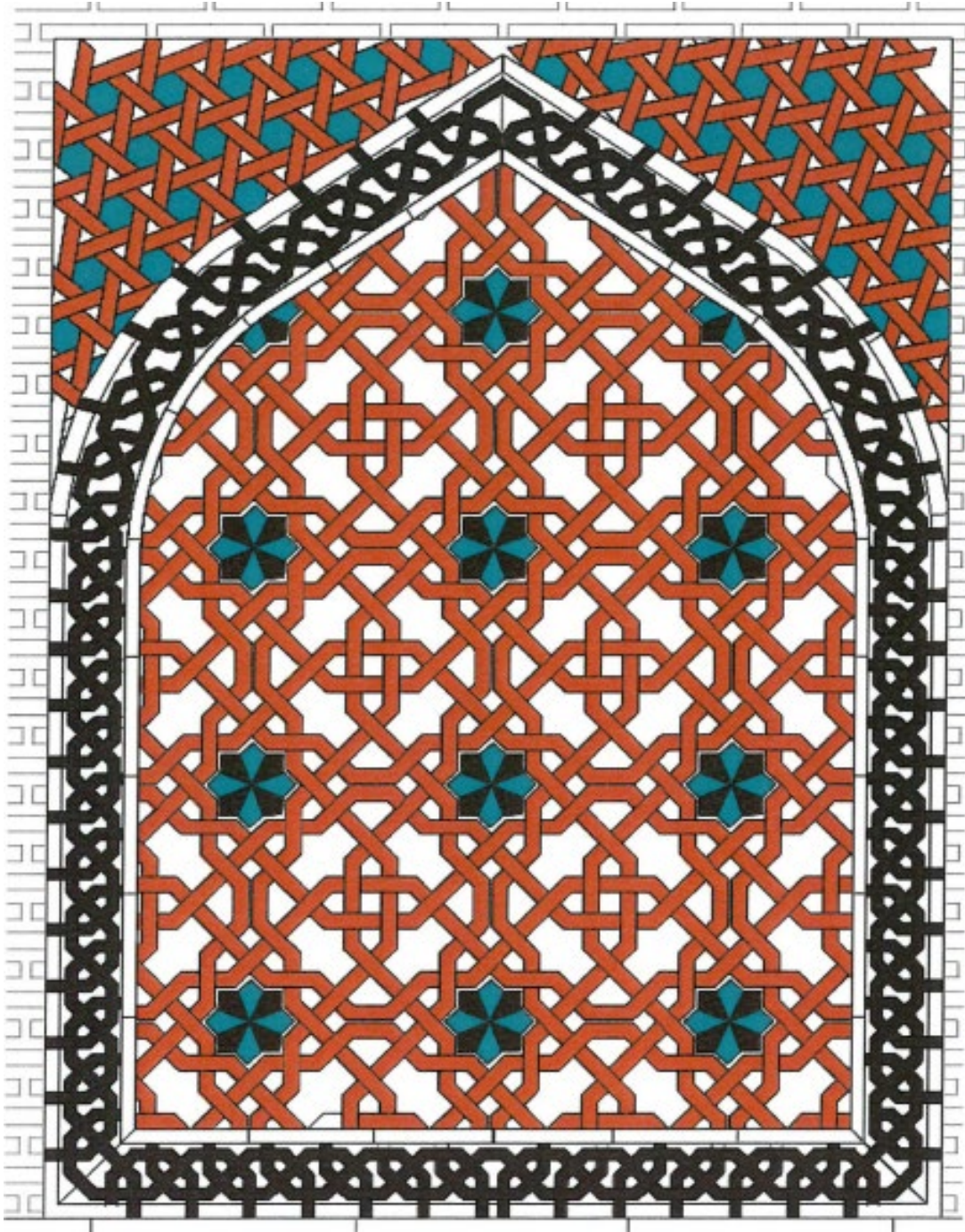
Foto. 72 Gökmedrese Cami Türbe Kasmağı Çini Bezeme Detay

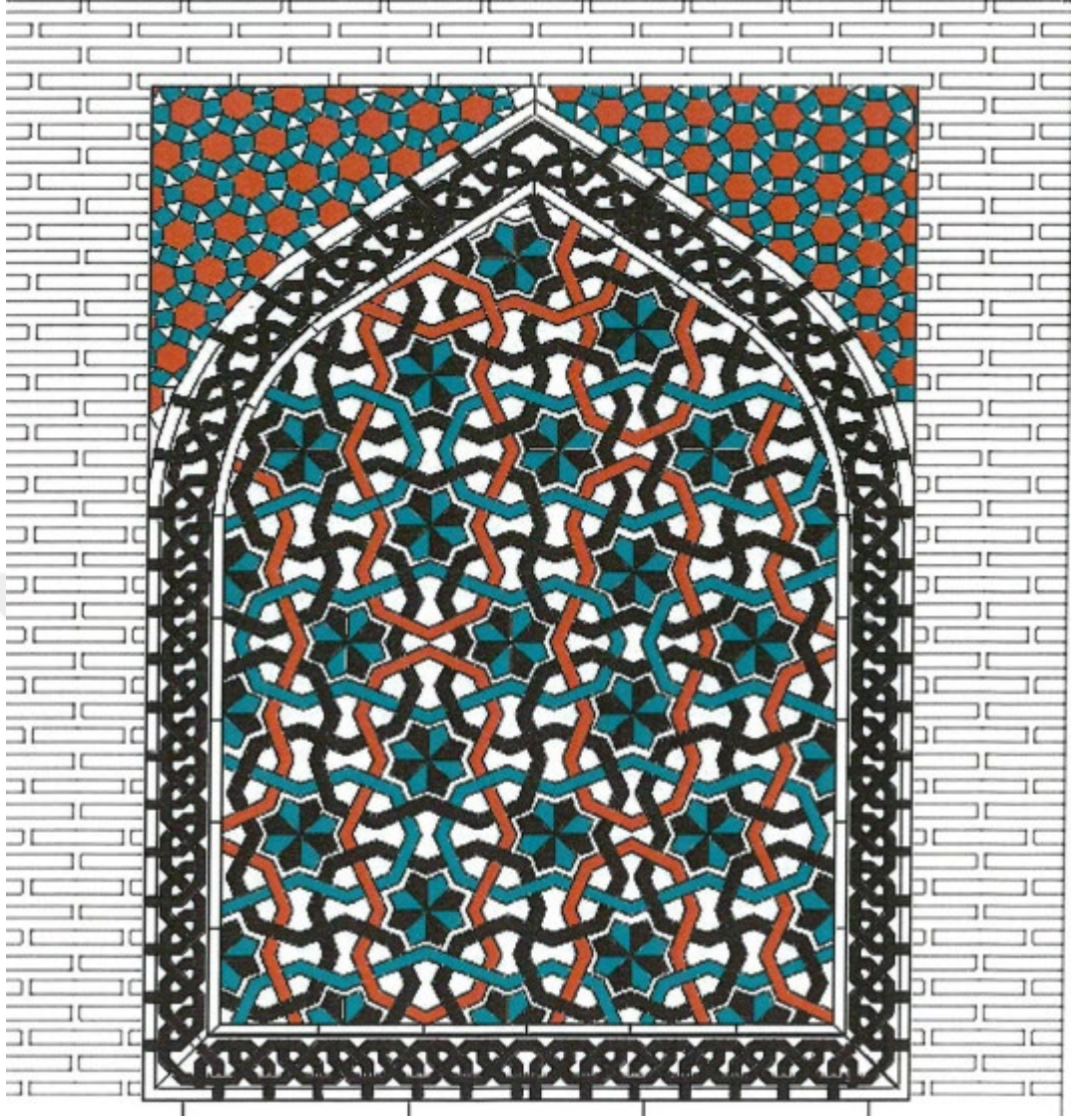
Foto. 73 Gökmedrese Cami Türbe Kasmağı Detay (VGM Arşivi)

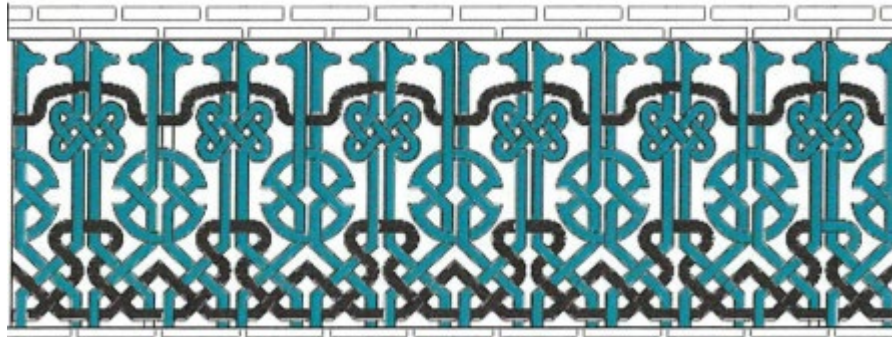
Çiz. 13 Kuzeydoğu Kasnak Yüzeyi Detay (VGM Arşivi)

Çiz. 14 7 Nolu Yüzey Nişin Genel Görünüşü (VGM Arşivi)

Çiz. 15 8 Nolu Yüzey Nişin Genel Görünüşü (VGM Arşivi)

Çiz. 16 Niş Üzerinde Yer Alan Bordür Detayı (VGM Arşivi)

İKİNCİ BÖLÜM

2. DEĞERLENDİRME

2.1. Plan

2.1.1. Amasya Gökmedrese Camisi

Gökmedrese Cami; banisi ve inşa tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Cami, medrese ve türbeden meydana gelen bir yapı topluluğudur. Cami, medrese ve türbe aynı yapıda farklı işlevli olarak kullanılmıştır. Harimin kuzeyinde giriş eyvanının doğu ve batı tonozlu bölümlerin derslik olarak kullanıldığı görüşü hâkimdir. Yapının kuzeydoğusunda türbe bölümü yapıya bitişik olarak inşa edilmiştir. Cami, bu özelliğiyle birleşik işlevli yapı topluluğuna örnek teşkil etmektedir.

Yapı topluluğu olarak kabul edilen külliye'nin ilk örnekleri Anadolu Selçukluları devrinde 13. yüzyıl başından itibaren görülmektedir. Kentin önemli noktalarında kurulan, “imaret” olarak nitelenen yapı toplulukları çeşitli hizmetlerin bir arada yürütülmesi ve mimari kompozisyonlardan daha önemli olduğu yapı gruplarından oluşmaktadır (Demir 2019: 143).

Anadolu Selçuklu külliyelerinde kurgu; külliye'yi meydana getiren yapıların sayısına, büyüklüğüne, konumuna, işlevine göre serbest ya da birleşik olarak tasarlanmıştır. Birleşik işlevli yapılar üç ana başlık altında değerlendirmektedir (İpekoğlu 1993: 62). Bunlar;

- Aynı plan içinde farklı işlevlerin bir arada bulunması
- Farklı işlevli iki yapının bitleştirilmesi
- Zaman süreci içinde oluşan yapı grupları

Birbirine bitişik yapılar; “medrese-darüşşifa”, “cami-darüşşifa”, “cami-medrese” örnekleri olduğu gibi tek bir yapıda iki ya da üç farklı işlev içinde bütünleştirilmiş olarak da görülmekte veya farklı işlevler için birbirine bitişik olarak inşa edilerek biçimsel ilişki kazandırıldığı da görülmektedir. Bu bağlamda türbelerin, medreselerin, darüşşifaların, camilerin, hamam ve hanikahların yapılarıdaki konumu, avlu çevresindeki diğer mekânlar ya da çevresiyle ilişkileri açısından değerlendirilmiştir. Selçuklu döneminde banilerin kendi yaptırdıkları medrese ya da

darüşşifa içindeki türbeye gömülmeleri bir gelenek olmuştur. Birleşik işlevli yapıların inşa edilmesi 13. yüzyıl Anadolu Selçuklu döneminde yaygın olarak görülmektedir. İmaret olarak kentlerde inşa edilen bu yapı toplulukları hem kamusal alan oluşturabilecek hem de toplumun ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde tasarlanmıştır.

Birleşik işlevli yapılar:

- Cami-Türbe
- Medrese-Türbe
- Darüşşifa-Türbe
- Cami-Medrese-Türbe
- Cami-Türbe-Hanikah-Hamam
- Darüşşifa-Medrese-Türbe
- Darülhadis- Darüşşifa
- Medrese-Türbe-Çeşme
- Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası: Cami-Darüşşifa-Türbe
- Kayseri Gevher Nesibe Darüşşifası ve Tıp Medresesi: Darüşşifa-Medrese-Türbe
- Kayseri Hunad (Huand Hatun) Külliyesi: Cami-Medrese-Türbe-Hamam
- Çay Taş Medrese: Medrese-Türbe-Çeşme
- Konya Sahip Ata Hanikahı: Cami-Medrese-Türbe
- Çankırı Darülhadisi: Darülhadis-Darüşşifa
- Sivas Keykavus Darüşşifası: Darüşşifa-Türbe
- Isparta Atabey Ertokuş Medresesi: Medrese-Türbe
- Amasya Burmalı Minare Cami: Cami-Türbe

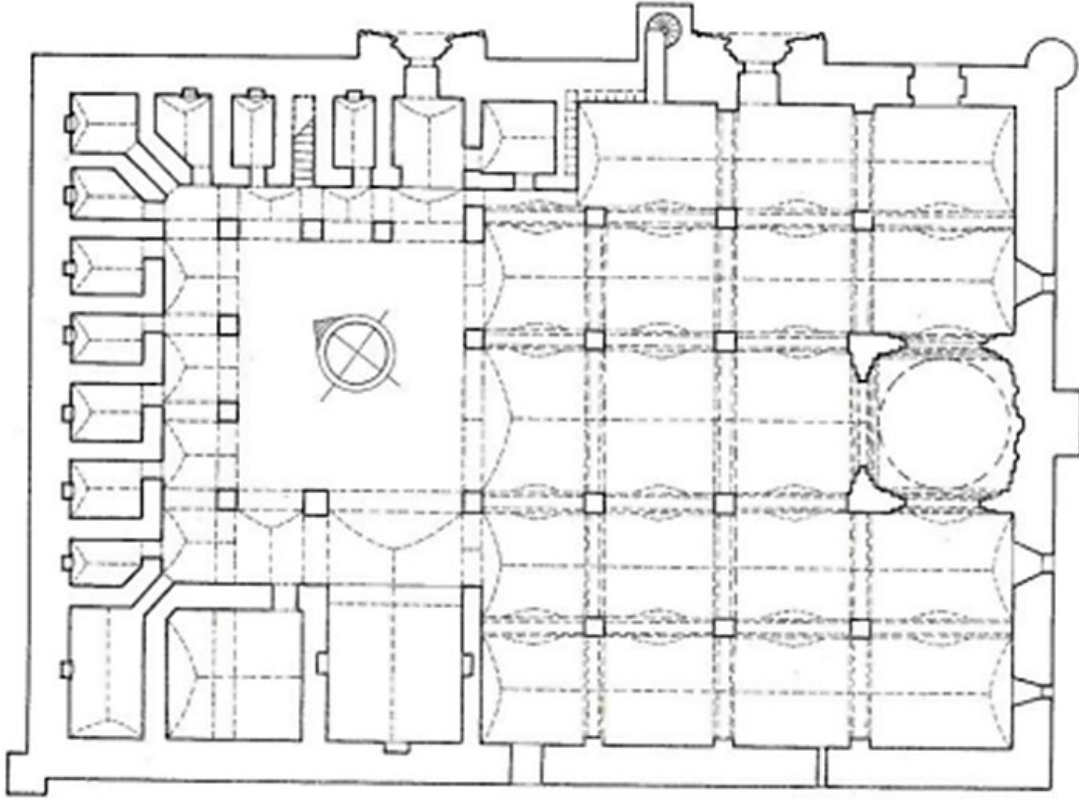
İncelenen örneklerde görüldüğü gibi özellikle Erken Beylikler dönemiyle birlikte Anadolu da birleşik işlevli yapılar görülmektedir. 13. yüzyılda Anadolu Selçuklu döneminde yaygın olarak medrese, darüşşifa, cami, türbe, hamam, hanikah, çeşme gibi yapılar birbirine birleşik olarak tasarlanmıştır. Birbirine birleşik inşa edilen yapılar hem kamusal alan oluşturabilecek hem de toplumun ihtiyaçlarına hitap edecek şekilde inşa edilmiştir. Örneklerde görüldüğü gibi yapıların birbirine birleşik olması yapıların çevreyle bağlantısını artırmakta sadece medreselerde okuyan ve çalışanların değil, yapıların önünden ya da yakınından gelip geçen haktan kişilerinde

ihtiyaçlarını, ziyaret veya dua etmesini kolaylaştırmaktadır. Anadolu Selçuklu mimarisinde 13. yüzyılın ortalarından başlayarak medreselerdeki türbe ve mescitlerin dıştan birleşik yapılması, dışarıya alınması benzer şekilde birleşik türbelerin inşası n cephe vurgusunu artırmakta ve türbelerin bağlı olduğu medrese ve caminin dışına alınması bani kimliğini vurgulamakta, dikey/düşey kurgusuyla da dikkat çekmektedir.

Avlu mimarisi ile ilgili olarak 12. yüzyılda Büyük Selçuklu Devleti dönemi camilerinde görülen dört eyvanlı avlulu yapılar işlevsel öneminin yanı sıra anlamsal olarak da önemlidir. Avlu evrenin küçük bir modeli olarak mikro kozmosu ifade etmektedir. Türk devlet geleneğinde hükümdar, Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisidir. İbadet ve eğitim yapısında avlunun bu anlamda sembolik ifade taşımasında nemlidir⁵¹. Anadolu Selçuklu Devleti'nde avlu kullanımı Asya kökenli olduğu ve cami, medrese ya da külliye kuruluşları için vazgeçilmezdir. Orta Asya kökenli bu uygulamada mimari kuruluşların çeşitliliği, avlu-medrese-cami gibi mimari ögeler üzerinde etkili olmuştur. Anadolu Selçuklu külliyelerinde avlu, cami ve medrese plan şeması içerisinde kamusal alan oluşturacak şekilde düzenlenmiştir. Tarihi süreçte cami ve medreseye ait ortak avlu kullanımı Anadolu'da Artuklu bölgesinde görülmektedir. Cami-Medrese kuruluşlu külliye için ortak avlu geleneğinin en olgunlaşmış rneği Kayseri Hacı Kılıç Cami ve medresesidir (iz 17). Avlu artık cami ve medrese arasında olacak şekilde tasarlanmaya başlanmıştır. Mimari yapılarda ortak avlu geleneği külliyeler için vazgeçilmezdir. Avlu, evrenin küçük bir modeli olarak mikro kozmosu ifade etmektedir.⁵²

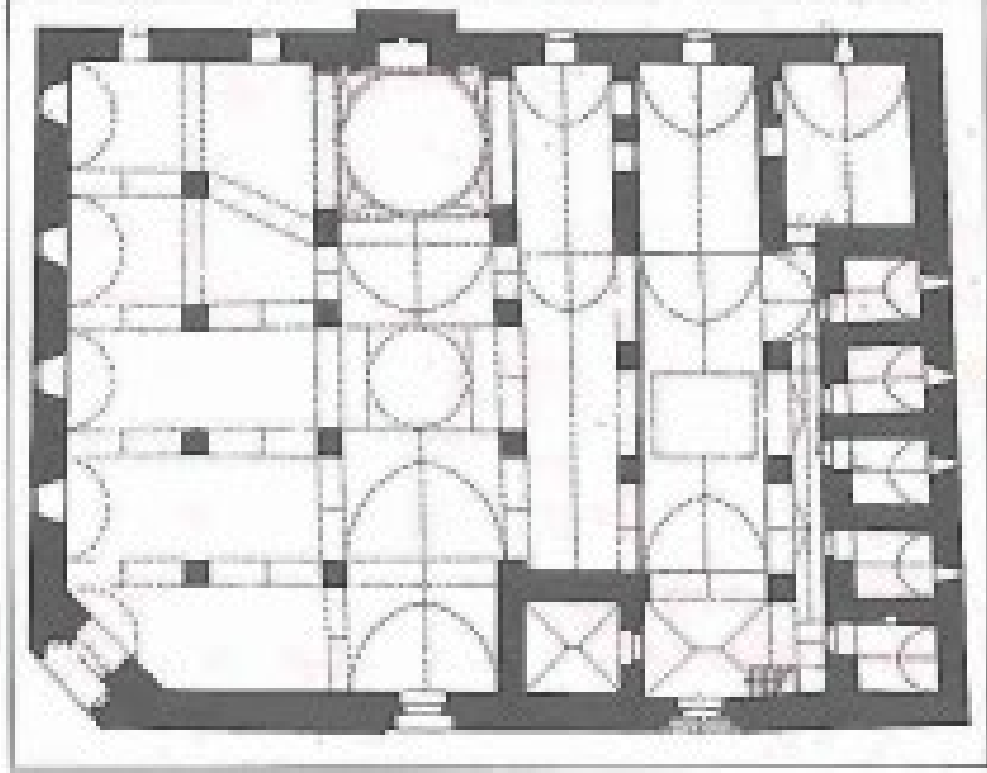
⁵¹ Akın, Gnkut. Asya Merkezi Mekan Geleneği, Kültür Bakanlığı Yayınları, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1990.

⁵² Demir, Hatice. Anadolu Selçuklu Dönemi Külliye Düzenlenmesinde Ortak Avlu Kullanımı, Hacettepe Üniversitesi Araştırmaları(HÜTAD), Sayı:30, Sayfa:143-166, Ankara, 2019.

Çiz. 17 Kayseri Hacı Kılıç Cami ve Medresesi (Öney 1966)

Cami-medrese birleşmesine verilebilecek örneklerden bir diğeri Kayseri Ulu Cami (1134-1143) ile güneyine bitişik Melik Gazi Medresesi, Konya İplikçi Cami (1202) ile caminin güneyine bitişik olan Altun-Aba Medresesi bu plan şemasının ilk örnekleridir. Cami-medrese düzenlemesi için önemli öneklerden biri olan Kayseri de inşa edilen Kölük Camisi ve Medresesi (1210-11) ortak bir kapalı avlu etrafında iki katlı olarak medrese, cami ile organik bir şekilde birleşik olarak düzenlenmiştir (Çiz. 18). Ortak avlu geleneğinin en erken örneği Kölük Camisi ve Medresesi'dir (Demir 2019:145). Aksaray Ulu Cami cami-medrese düzenlemesi içinde tasarlanmıştır. Taç kapının solundan merdivenle üzeri çapraz tonoz örtülü olan bölüm medrese işlevi olarak değerlendirilmiştir.

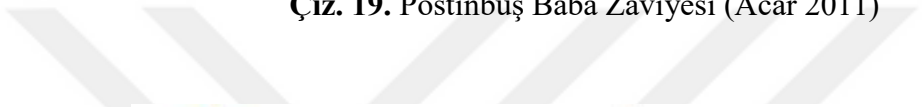

 iz. 18. Kayseri K l k Cami ve Külliyesi (Eryavuz 2002)

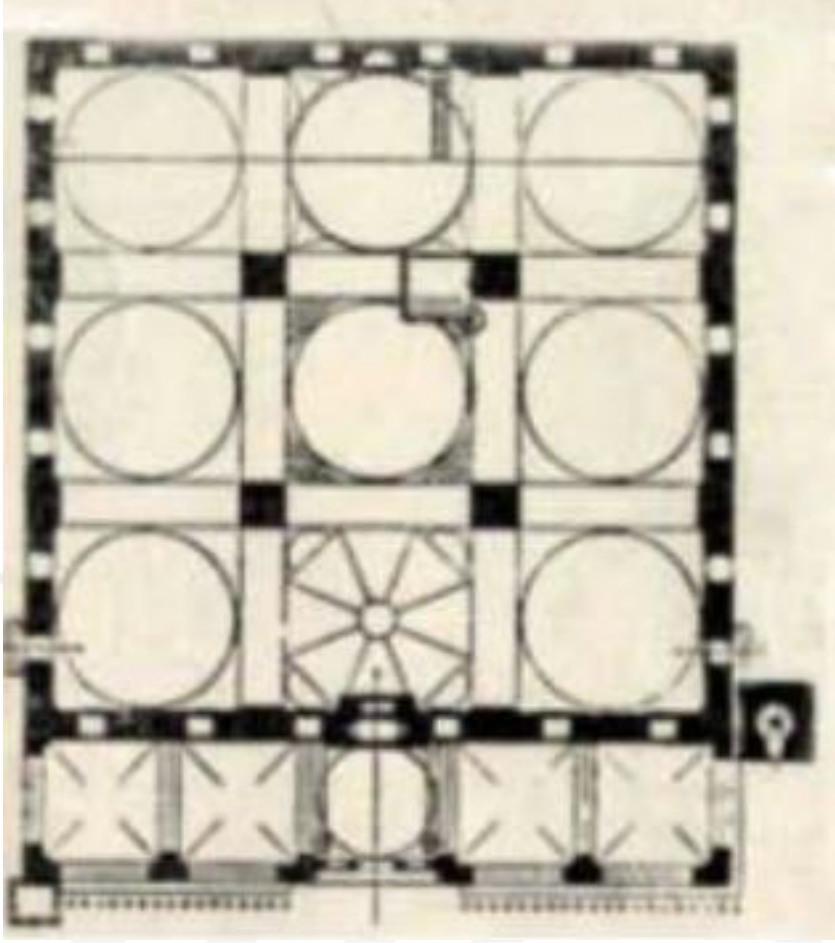
Anadolu Türk mimarisinde kapalı medreselerde görülen aydınlık feneri, havuz gibi mimari unsurlar Erken Osmanlı döneminde zaviyeli camilerin karakteristik özelikleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Orta Asya mimarisinde dört eyvanlı-avlulu plan tipi Erken Osmanlı döneminde hem dini hem de sosyal işlerin giderilmesi amacıyla zaviye-imaret şeklinde adlandırılan yapıların kullanılmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu yapılar yeni fethedilen şehirlerde ticaretin gelişmesi, yerleşik düzenin benimsenip ve bir düzen ile devam etmesinde söz sahibi kişi ya da kurumlar tarafından tasarlanmış sosyal amaçlı yapılardır. Zaviye-imaret gibi yapıların çevresinde yerleşim ve demografik yapı hızla gelişmektedir. Tabhaneli camiler olarak da adlandırılan bu tip yapılar; Bursa Tipi, Ters T Planlı,  ok Fonksiyonlu, Zaviyeli, Yan Kanatlı ve  apraz Mihverli cami gibi de adlandırılmaktadır (Acar 2011:27). Tabhane; Erken Osmanlı döneminde farklı işlevlere hizmet eden imaret-zaviye olarak inşa edilen yapılarda ana kütlenin iki yanında yer alan ve misafirhane olarak kullanılan mekânlara verilen isimdir. Beylikler dönemi ve Erken Osmanlı döneminde ilk örnekleri görülen bu yapılarda tabhane mek nlarının girişlerinin ibadet mek nından ayrı olması ve i  kısımlarında ocak/dolap nişleri bulunmaktadır. Tabhaneli/Zaviyeli camilerde ana şema, aynı aks üzerinde avlu ve ibadet alanı ile

yanlarda avludan girişı sağlayan tabhane mekânlarından meydana gelmektedir. 15. yüzyılın itibariyle zaviyeli camilerde ibadet mekânı küçülmekte, iç avlu büyümekte ve yan mekânlara geçiş avludan sağlanmaktadır. İç avlu genellikle kubbe ve tonozla örtülmektedir. Kubbenin ortasında aydınlık fener ve bu fenerin altına gelecek şekilde yerleştirilen havuz/ şadırvan bulunmaktadır(Eyice 1963:7). Avlu ile aynı aksta yer alan güney mekânın zemin kotu, avlu ve tabhane mekânlarına göre yüksek tutularak ibadet mekânı olarak ayrılmıştır(Acar 2007:18). Erken Osmanlı örneklerinden Postinbuş Baba Zaviyesi; doğu batı yönlü yerleştirilmiş, ibadet mekânı ve iki adet tabhaneden meydana gelmektedir (Çiz. 19).

Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Beyliği dini mimarisi içerisinde çok destekli plan şeması iç mekân bölüntüsünü ortaya koymaktadır. Anadolu Selçuklu cami plan şemasında belirli bir kurguya göre yerleştirilen taşıyıcıları örtü sistemini taşıdığı plana “çok destekli” olarak adlandırılmaktadır (Gündüz 2006:133). Çok destekli yapılarda kubbe ve tonoz çeşidinin düzenlenmesinde farklı tercihler dikkat çekmektedir. Taşıyıcıların oluşturduğu kare ve dikdörtgen birimlerin her birinde bağımsız örtü kullanılmıştır. Birimlerde tercih edilen kubbe ve tonozun ardıl kullanılması ile biçimlenen “eş birimli” şema, Anadolu Selçuklu dönemine ait sınırlı sayıdaki yapıda görülmektedir (Gündüz 2006:138). Konya İplikçi Cami (1201), Mazgirt Elti Hatun Cami(1252) ve Antalya Yivli Minare Cami(1373) de karşımıza çıkmaktadır. Eş birimli şema Osmanlı Beyliğinde Bursa Ulu Camide uygulanmış ve üslubu ile ön plana çıkarak “Ulu Cami Tip’i” olarak adlandırılmıştır. Her birimin kubbe ile örtüldüğü Bursa Ulu Cami(1399-1400) iç mekân tasarımı Amasya Gökmedrese Cami ile benzer özellikleri barındırmaktadır. Bursa Ulu Cami; dikdörtgen planlı, iç mekân kuzey-güney doğrultusunda 20 birimden oluşmaktadır. Mihrap önündeki sahnın (ana eksen) kuzeyden ikinci birimde havuz ve bu birimin kubbesinde aydınlık açıklığı bulunmaktadır. Mihrap önünde farklı mimari unsurlarla aksiyal bir düzen oluşturulmuştur (Çiz. 20). Osmanlı Beyliğinde daha küçük ölçekte aynı plan şemasının uygulandığı bir diğer örnek Edirne Eski Cami (1414) de de görülmektedir (Çiz. 21).

85

Çiz. 21. Edirne Eski Cami (Saçkesen 2013)

2.1.2. Amasya Gökmedrese Cami Türbesi

Caminin kuzeydoğu tarafında doğu cephesine birleşik halde bulunan türbe; kare gövde üzerine prizmal tipte ve iki katlıdır. İlk katı eyvan şeklinde düzenlenmiştir. Eyvanın alt kat kısmı mumyalık olarak düzenlenmiştir. Cami ve türbenin bitişiğindeki eyvanlı açıklıktan türbenin tonozlu bölümüne geçilir. Yüksek sekizgen kasnağın her bir köşesi sivri kemerli nişlerle hareketlendirilmiştir. Gökmedrese Camisi'nin dışında birleşik olarak bulunan türbe, kübik bir gövde üzerinde kümbet şeklinde adeta ikinci bir gövde gibi örtü sistemi olan türbeler grubuna dâhil edilmiştir (Arık 1967:84). Bu gruptaki benzer özellik gösteren türbe biçimlerinden biri de Sivas'ta 1347 yılına ait Gündük Minare Türbesi⁵³, kuzeydoğu ve kuzeybatı köşelerinde bir yapıyla birleşir.⁵⁴ Yapı kesme taştan kübik bir alt kısım ve

⁵³ Tuncer, Orhan Cezmi. Anadolu Kümbetleri-3- Beylikler ve Osmanlı Dönemi, Adalet Matbaacılık, Ankara, 1987.

⁵⁴ Kaya, Aslı. Sivas İl Merkezinde Türk Devri Türbe Mimarisi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Master Tezi, Ankara, 2007.

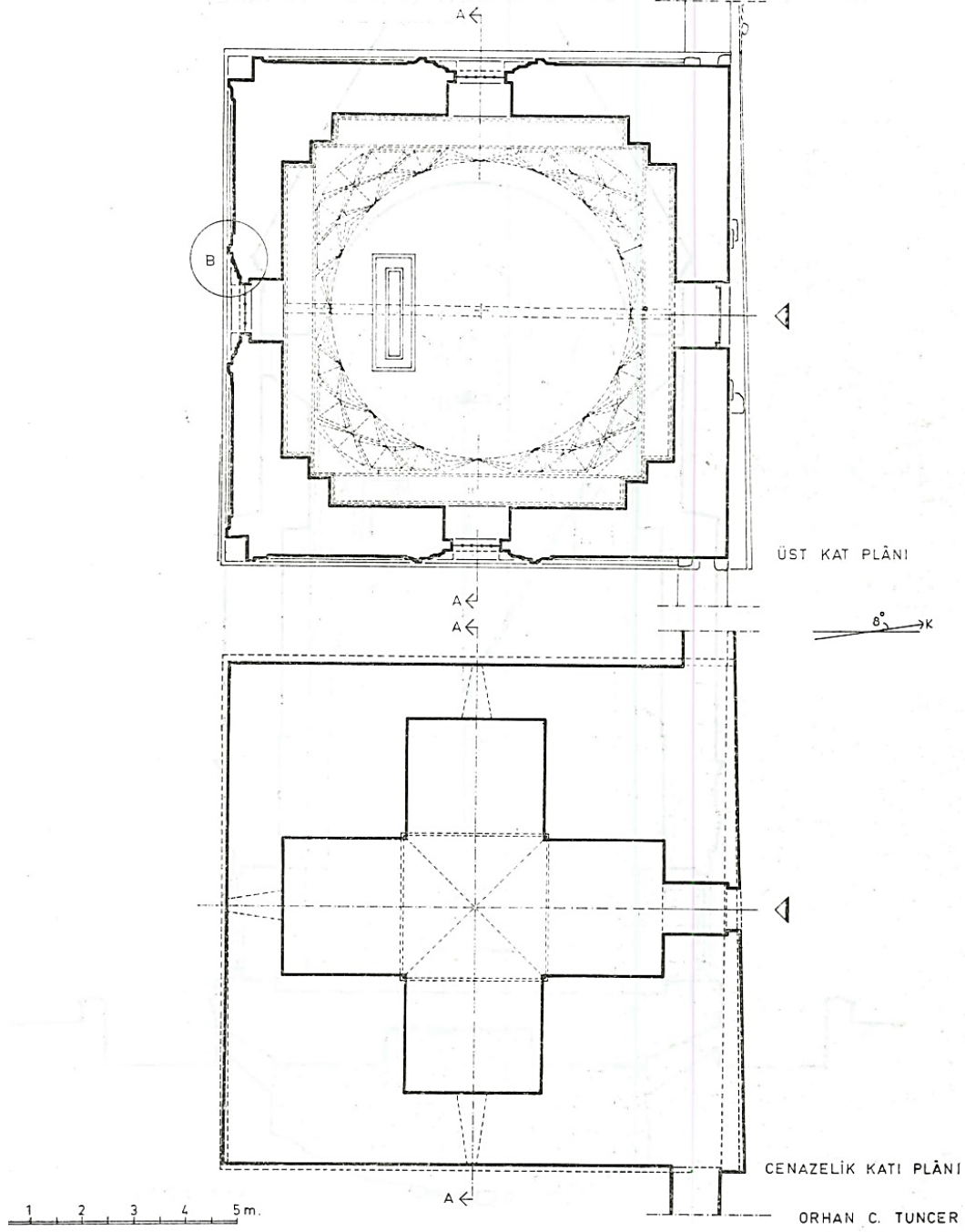
üzerine ikinci kısım silindirik bir gövde ile üstü konik bir külahla örtülmüştür (Çiz. 22-23-24).⁵⁵ Hakkı Önkal çalışmalarında Türbeleri gruplara ayırmıştır.⁵⁶ Amasya Gökmedrese Cami Türbesini; Bir medrese veya caminin bünyesine dâhil bulunan ve dâhil olduğu yapının çatısı üzerinde ikinci bir gövdeye sahip türbeler grubunda incelemiştir (Önkal 1977:466). Bu grupta yer alan türbelerden biri olan Kayseri Gevher Nesibe Hatun Türbesi (1205-1206) şifahanenin bünyesinde, avlunun doğu eksenindeki eyvanın kuzeyine birleşik olarak tasarlanmıştır (Çiz. 25-26). Şifahanenin kuzeydoğu köşesinde bulunan türbe içten sekizgen dıştan kare planlı, iki katlı ve piramidal külahla örtülüdür (Ebiri 2021:106). Bir diğeri de Sivas İzzettin Keykavus (1219-1220) türbesidir. Şifahanenin güneyindeki eyvan, türbe olarak tasarlanmıştır (Çiz. 27). Kareye yakın dikdörtgen planlı ve üst örtü içerden kubbe, dışardan külaktır. Bağlı olduğu darüşşifa üzerinde ongen bir gövde ile dışarı çıkarak ikinci bir gövde görünümüne sahiptir (Güder 2018: 51). 13. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen Kayseri Avgunu Türbesi de bu gruba dâhil türbelerden biridir. Türbe, medresenin kuzeybatı köşesinde bulunmaktadır. Üst köşeleri pahlanmış kare prizmal ve yüksek bir kaide üzerinde sekizgen bir gövdenin oturtulmasıyla oluşan içten kubbe dıştan piramidal bir külahla örtülü olan türbe iki katlıdır. Türbenin cenazelik katı kare planlı ve beşik tonozla örtülüdür (Ebiri 2021, 119). Bu gruba dâhil diğer yapılar da Divriği Ahmet Şah Türbesi ve Kırşehir Cacabey Türbesidir.⁵⁷

⁵⁵ Ertuğrul, Özkan. Gündük Minare, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt:14, Sayfa:124-125, İstanbul, 1996.

⁵⁶ Önkal, Hakkı. Anadolu Selçuklu Türbeleri, Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Doktora Tezi, Erzurum, 1977.

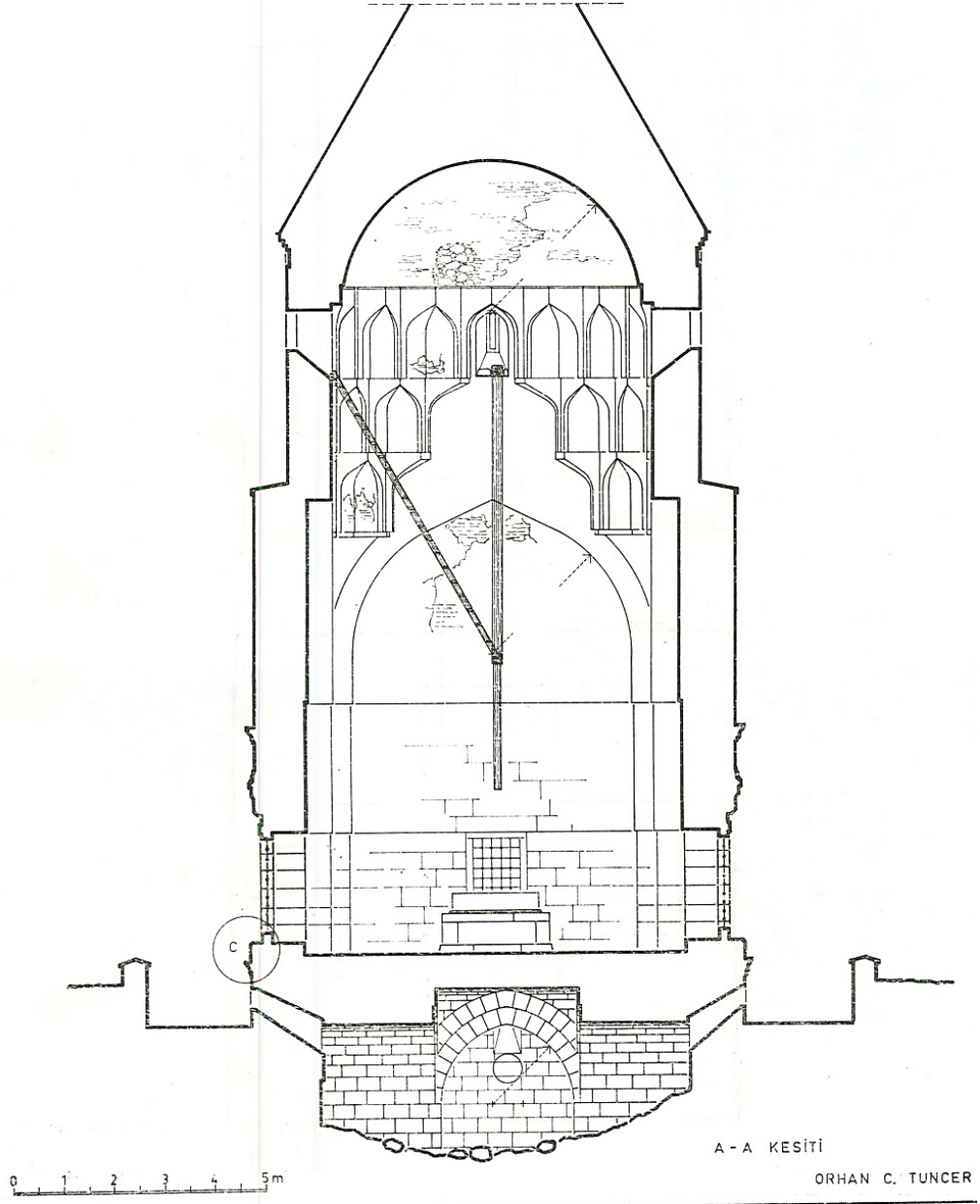
⁵⁷ Önkal, Hakkı. Anadolu Selçuklu Türbeleri, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1996.

SİVAS ŞEYH HASAN BEY KÜMBETİ (GÜDÜK MİNARE)

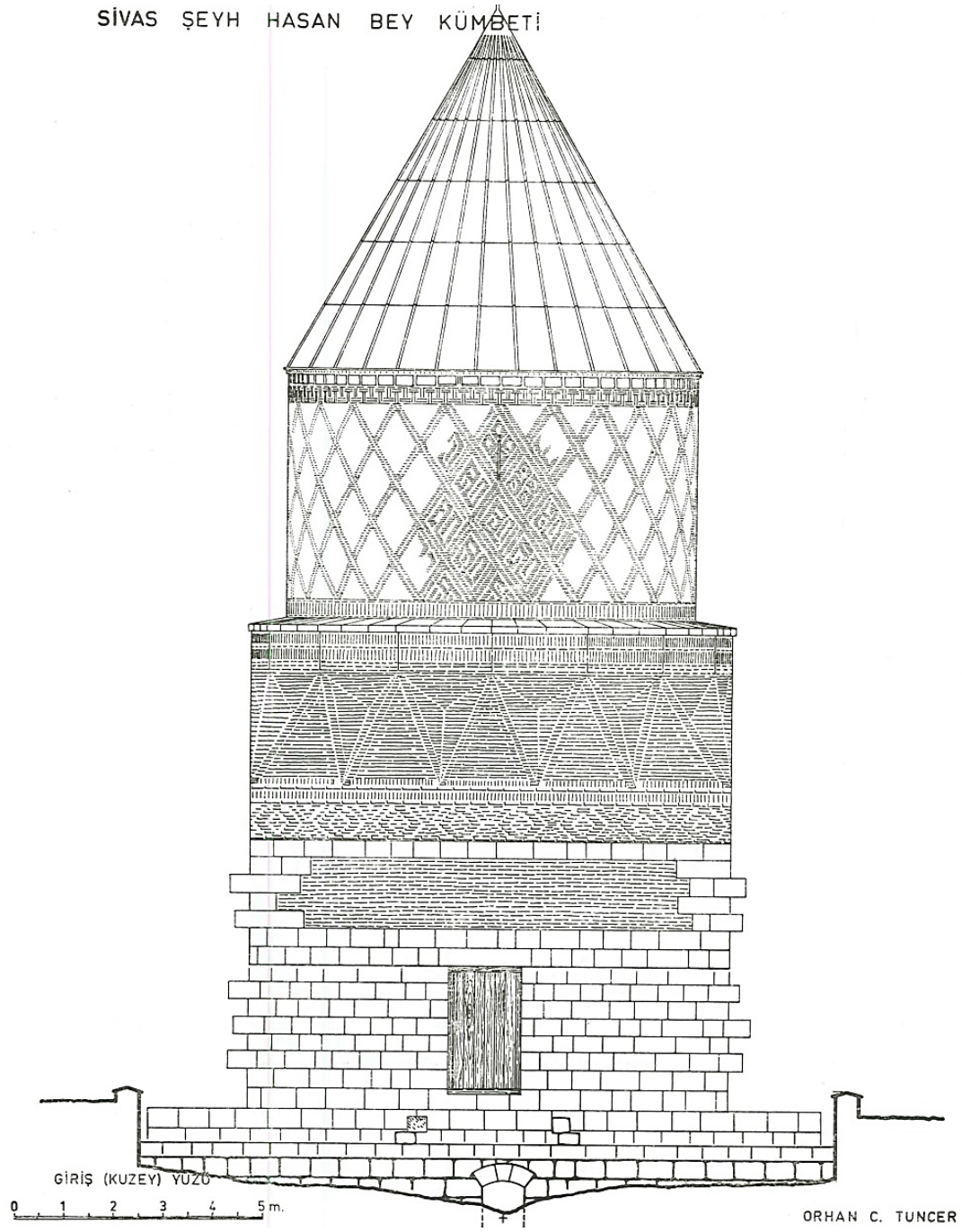

Çiz. 22. Sivas Güdük Minare Türbesi (Tuncer 1987)

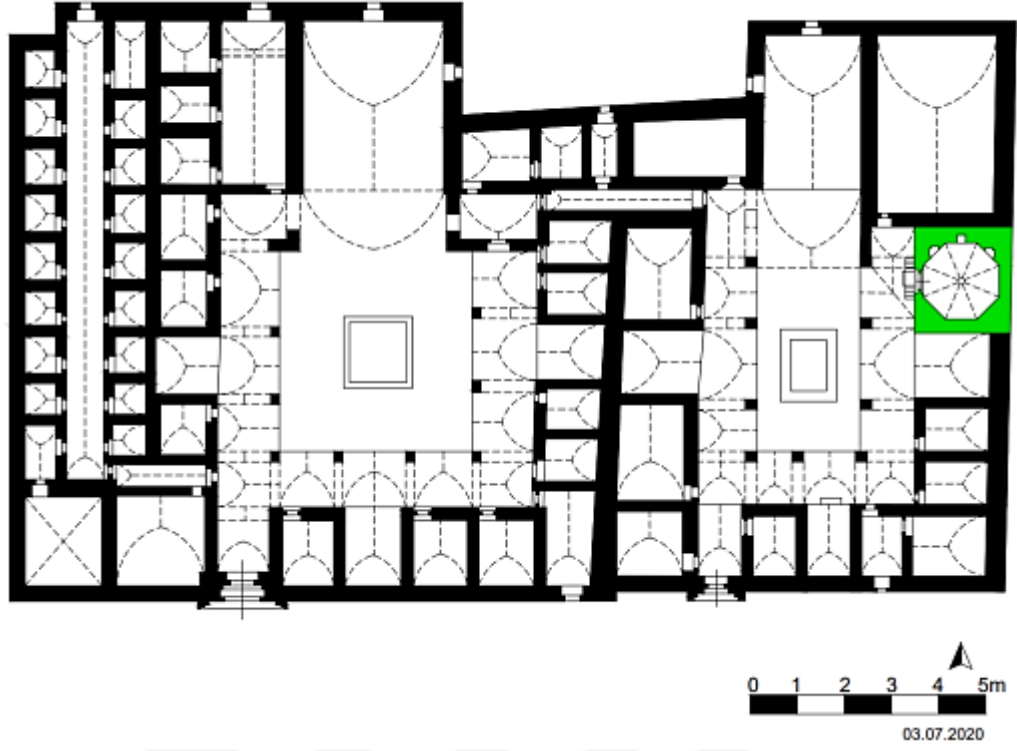
SİVAS ŞEYH HASAN BEY KÜMBETİ (GÜDÜK MİNARE)

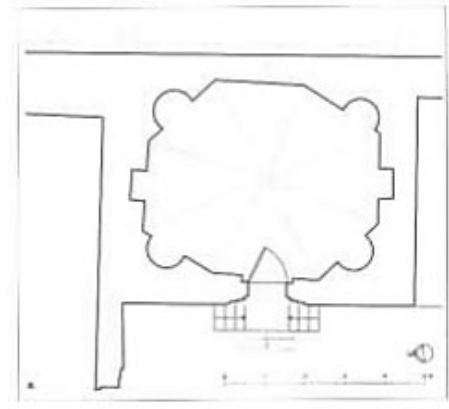
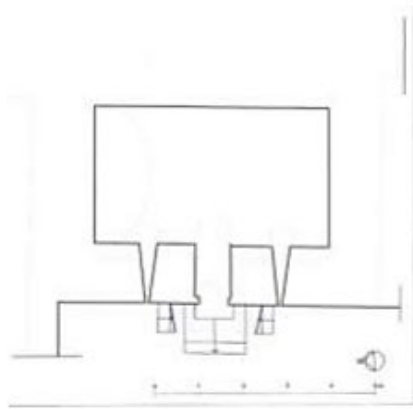
Çiz. 23. Sivas Güdük Minare Türbesi (Tuncer 1987)

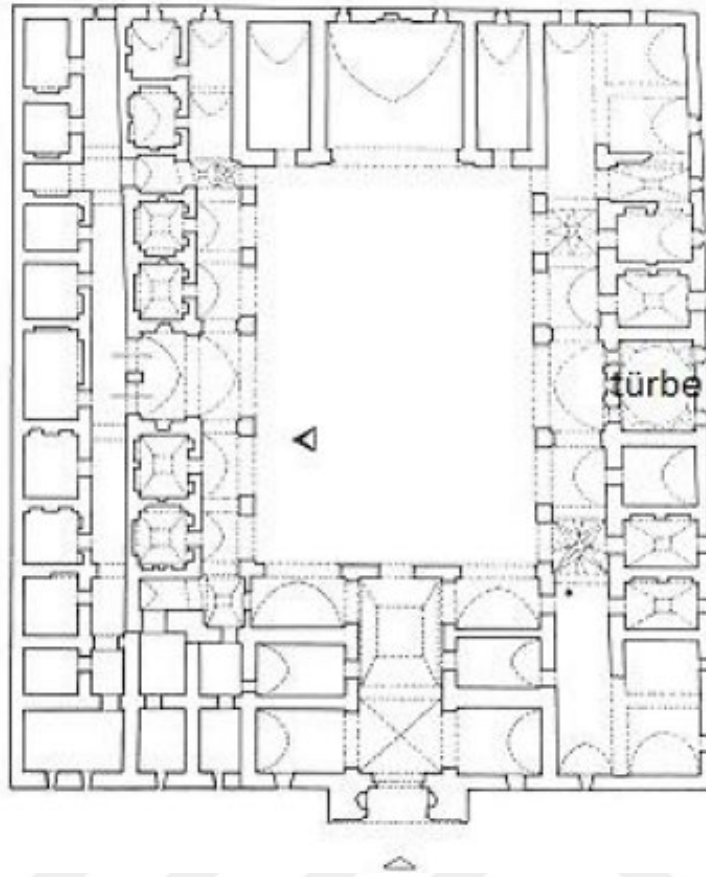
Çiz. 24 Sivas Güdük Minare Türbesi (Tuncer 1987)

Çiz. 25 Kayseri Gevher Nesibe Türbesi (Ebiri 2021)

Çiz. 26 Kayseri Gevher Nesibe Türbesi (Kara 2019)

Çiz. 27 Sivas Keykavus Türbesi (Güder 2018)

Foto. 74 Sivas Keykavus Türbesi (Güder 2018)

2.2. Malzeme ve Teknik

Anadolu da 11. yüzyılın sonları itibariyle Beylikler Dönemi ve sonrasında Anadolu Selçuklu Devleti'nin hâkim olduğu süreç yapılaşmanın en yoğun olduğu dönemlerden biridir. Anadolu'ya gelen Türkler temel ihtiyaçları doğrultusunda günlük yaşam, sosyal çevreyi oluşturmak ve dini ihtiyaçlarını gidermek amacıyla yapılar inşa etmiştir. Bu yapılaşmanın sonrasında Anadolu da var olan yerli kültüründe katkılarıyla mimari sentez oluşmuştur. Özellikle malzeme seçiminde yerel özellikler belirleyici olmuştur. Yapı malzemesi kullanımında Anadolu'nun coğrafi ve jeolojik yapısı ile bağımlı olduğu ve Anadolu'da var olan kültürlerin deneyim ve uygulamalarından faydalandığı görülmektedir. Anadolu mimarisinde yerel malzemenin taş olduğu ve hâkim olan yapım teknikleri benimsenerek taşla öncelik verildiği görülmektedir. Orta Anadolu Bölgesinde Danişmendli ve Anadolu Selçuklu döneminde anıtsal yapılarda tamamı kesme taştan, alt yapı moloz taş ve kesme taş birlikte veya tamamı moloz taştan inşa edilmiş yapılar mevcuttur. Moloz taşın örgü malzemesi olarak kullanımı yaygındır. Tamamı moloz taştan inşa edilen yapılara örnek olarak Amasya Ezine Pazar Hanı'nı örnek verebiliriz. Bu yapıda sadece pencere, kapı sövelerinde ve taç kapıda kesme taş kullanıldığı görülmekte olup, geri kalan yerlerin tamamı moloz taştan inşa edilmiştir. Genellikle Anadolu Selçuklu sanatında yapıların güney- doğu ve batı duvarlarının bilinçli olarak moloz taşla inşa edildiği görülmektedir. Tokat-Niksar Yağıbasan Medresesi, Karatay Medresesi, Atabey Ertokuş Medresesi, Çay Taş Medresesi, Yakutiye Medresesi'nde moloz taş kullanımı görülmektedir. Yapıların giriş cephesi kesme taştan inşa edildiği bu tercihlerde de süsleme özelliği ön planda tutularak kesme taş kullanımına yer verilmiştir. Divriği Ulu Cami (1228) ve Darüşşifası, Niğde Alaadin Cami (1224), Kayseri Hant Hatun Cami (1228), Kayseri Hacı Kılıç Cami (1256), Caca Bey Medresesi gibi yapılarda da kesme taş kullanımına daha fazla yer verilmiştir. Bu yapılarda düzgün kesme taşın süsleme özelliği ön planda tutularak kullanıldığı görülmektedir. Tokat Yağıbasan Medresesi, Konya Karatay Medresesi gibi yapılarda cephe köşelerinde kesme taş kullanıldığı görülmektedir.

Anadolu Selçuklular döneminde ikinci kullanım malzemesi olarak tuğlaya yer verilmiştir. Tuğla malzemenin hazırlanma süreci ve üretim metodu için inşaat alanlarına yakın atölyelerin olduğu düşünülmektedir. Kırılgan bir özelliğe sahip olan

tuğla malzeme taşınma durumunda sıkıntı yaşamamak için üretim yerinin yakın olmasına özen gösterilmiştir. Anadolu Selçuklu mimarisinde, mimari yapılarda tuğla kullanımı zorunluluktan ziyade bölgesel özellik, beğeni ve mimarideki bazı tekniklerin daha kolay uygulanması için bilinçli kullanılan bir malzeme olduğu söz konusudur. Özellikle anıtsal yapılarda taş ve tuğlanın bir arada kullanıldığı görülmektedir. Baktığımızda tuğla malzemenin kubbe gibi üst örtü sisteminde, minarelerde, duvar örgü ve pencerelerde yaygın şekilde kullanıldığı görülmektedir. Tuğla malzeme mimari yapılarda yapısal ve süsleme amacıyla kullanılmıştır. Karatay Medresesi (1251), Konya İnce Minareli Medrese’de (1264), Malatya Ulu Cami (1224), Keykavus Darüşşifası (1217-20), Sahip Ata Hanıkahı (1278-80) bu yapılarda tuğla malzeme hem yapısal hem de süsleme amacıyla kullanıldığı görülmektedir. Çay Taş Medrese’de de sadece örtüde tuğla malzeme kullanılmıştır.

Erken Beylikler ve Anadolu Selçuklu döneminde ahşap malzeme kullanımı üçüncü sırada gelmektedir. Bu dönemlerde inşa edilen yapılarda özellikle moloz taş duvar örgüsü içerisinde ahşap malzeme yapısal amaçlı olarak hatıl şeklinde yaygın olarak kullanılmıştır. Yalın malzeme olarak üst örtü, taşıyıcı sütun veya paye, duvar örgüsü ile bağlantıyı sağlamak ve yapının yükünü eşit derecede yaymak amacıyla hatıllar kullanılmıştır. Ahşap malzeme hem süsleme amacıyla hem de yapısal amaçla kullanılmış olduğu söz konusudur. Pencere ve kapılarda lento ve söve şeklinde, yapıların giriş kapısı olarak da ahşap malzeme tercih edilmiştir. Ahşap malzeme süsleme için elverişli bir özelliğe sahip olduğu için dönemin bezeme özelliklerini yansıtmaktadır.

2.2.1.Amasya Gökmedrese Cami

Yapıda moloz taş, kesme taş, tuğla, çini ve ahşap olmak üzere beş tür yapı malzemesi kullanılmıştır. Antikçağlarda Amasya Merkez Fethiye mahallesinde bir taş ocağının varlığı Amasya Arkeoloji Müzesi kayıtlarında mevcuttur. Amasya bölgesinde bir taş ocağının varlığı ve yerel bazda üretilen taşların meydana getirilen yapılarda kullanıldığı düşüncesi hâkimdir. Amasya genelinde inşa edilmiş yapılara baktığımızda yapı malzemesi olarak kesme taş, moloz taş kullanımı birinci sırada gelmektedir. Anadolu da yapılarda sarı renkli küfeki taşının kullanımı yaygın olduğunu görmekteyiz. Sarı renkli küfeki taşın yapılarda yoğun olarak kullanımı, bize bu malzemenin bölgeye ait olduğunu düşündürmektedir. Burmalı Minareli

Cami, İkinci Beyazıd Cami ve Vilayet Binası olan Amasya Valilik binasında kullanılmıştır. Gökmedrese Cami kuzey beden duvarında sarı renkli kesme taştır. Kesme taşlar sıfır derzde yığma tekniğinde inşa edilmiştir. Caminin doğu, batı ve güney duvarlarının dış kısımları moloz taşla örülmüştür. Caminin iç kısımlarının büyük bir kısmı sıvalıdır. Sıvasız olan iç duvarların moloz taşla örüldüğü görülmektedir. Yapıya girişteki ön mekânın zeminiyle birlikte, ön mekânın doğu ve batısındaki yan mekânların kuzey duvarları ve doğu mekânının türbeyle bağlandığı duvar kesme taşla örülmüştür. Harimde bulunan mihrap önü dört payeler kesme taş üzerine tuğla ile örülmüştür. Son dört payede blok taş üzerine tuğla malzeme kullanılmıştır. Bugün sıvalı olan ve VGM Arşivindeki fotoğraflardan da görüldüğü gibi yapının kubbe, tonoz ve kemerleri de tuğladan örülmüştür. Yapının kemer üzengi çizgilerinin üzerinde ahşap gergiler bulunmaktadır. Yapının doğu ve batı dış kısımlarındaki pencerelerde tuğla malzeme kullanılmıştır. Yapının saçak kısımlarında kesme taş kullanılmıştır. Caminin batı cephesinde bulunan payanda da kesme taş kullanılmıştır.

Alçı malzeme kullanımı yapının iç mekânında görülmektedir. Dikdörtgen formlu mihrap, köşe sütunları ve mukarnas kavsarası alçı malzemedendir. Cami ve türbenin birleştiği bölümde ve kubbe göbeklerinde çini malzeme kullanılmıştır. Caminin içerisinde bulunan hatıllar ve giriş kapıları ahşap malzemedendir. Kuzey giriş kapısına ait ahşap kapı Amasya Müze Müdürlüğünde teşhir edilmektedir.

2.2.2. Amasya Gökmedrese Cami Türbesi

Erken Beylikler ve Selçuklu dönemi, inşa edilen türbelerde, kesme taş, tuğla ve ahşap malzemenin yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Selçuklu döneminde türbelerde ağırlıklı olarak kullanılan yapı malzemesi ise düzgün kesme taştır. İnşa edilen türbelerin genellikle üst örtü, konik külah, yüksek kasnak, pencere gibi mimari öğelerinde ise tuğla malzemenin yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Sivas Gündük Minare türbesinde (1347) kaide yapısında kesme taş, kübik silindirik gövde de ise tuğla malzeme kullanılmıştır (Ertuğrul 1996:215). İzzettin Keykavus Türbesi (1217-20) alt yapı, kesme taş ve üzerine tuğla malzemedendir oluşan ongen kasnak ve

külahla örtülmektedir.⁵⁸ Amasya Gökmedrese Cami ve Türbesinin bütün beden duvarlarında sarı renkli kesme taş kullanılmıştır. Kesme taşlar sıfır derzde yığma tekniğinde inşa edilmiştir. Türbenin cenazelik kısmı moloz taşla örülmüştür. Türbe bağlantısını sağlayan eyvanın kemeri de tuğla ile örülmüş ve çini malzeme kullanılmıştır. Yüksek kasnak ve piramidal külahta tuğla ile örülmüştür. Yüksek sekizgen kasnakta çini malzeme kullanılmıştır.

2.3. Süsleme

Anadolu Selçuklu sanatı geleneğinde mimari yapılarda süslemenin en yoğun görüldüğü yerler her zaman kuzey giriş cepheleri olmuştur. En önemli süsleme özelliğinin olduğu ve vurgulanması gereken mimari unsur Taç kapılardır. Taç kapılar önyüzü belirlediği ve en dikkat çekici mimari öge olarak ön planda tutulmuştur. Ön cephenin tam ortasına tasarlanan taç kapılar, cephe yüzeyinden dışa taşkın şekilde inşa edilmiştir. 13. Yüzyılın ilk yarısına kadar Anadolu Selçuklu sanatında taç kapıların tek başına ön yüzü temsil ettiği görülmektedir. Taç kapılar zaman içerisinde, Anadolu Selçuklu sanatının sembolü haline gelmiştir. Anadolu Selçuklu Sanatı, Orta Asya ile bağlantısı ve Anadolu'nun da yerel yapı geleneğinin etkisi içinde olduğu görülmektedir. Kuzey cephenin belirtilmesi ve ön yüz geleneğini, Anadolu'da aramak doğru olacaktır.⁵⁹ Anadolu Selçuklu sanatında taç kapıların varlığı ve önem arz ederek inşa edildiği görülmektedir. 13. Yüzyılın ilk yarısından sonra ön yüz cephe düzenlemesinde farklılıklar görülmektedir. Taç kapıların yan kanatlarında çeşme, bezemeli niş, köşe kuleleri gibi mimari öğeler kullanılarak cephe tasarımında hareketlilik kazandırılmıştır.

Amasya Gökmedrese Camide süsleme yoğunluğunun en fazla olduğu bölüm kuzey giriş cephesidir. Eyvan şeklinde düzenlenen cami taç kapısı dikkat çekmektedir. Anadolu Selçuklu sanatında dışa çıkıntılı olarak tasarlanan taç kapıların yerine derin niş şeklinde tasarlanmıştır. Eyvanlı taç kapı Anadolu Selçuklu Sanatında nadir olarak görülmektedir. Yakın çevrede bulunan ve Beylikler dönemi tarikat yapısı olan Çorum Elvan Çelebi Zaviyesi (1307) de eyvanlı taç kapı özelliği ile en yakın coğrafi konumda bulunan benzer yapılardandır. Eyvanlı taç kapısı üzeri sivri

⁵⁸ Cantay, Gönül. Keykavus I. Darüşşifası, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt:25, S.:353-354, Ankara, 2022.

⁵⁹ Bayburtluoğlu, Zafer. Anadolu Selçuklu Devri Büyük Programlı Yapılarında Önyüz Düzeni, Vakıflar Dergisi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Sayı: 11, Sayfa:67-124, Ankara, 1977.

tonoz örtüsü ile portalin kuzey batı köşesinde yer almaktadır. 1335 tarihinde inşa edilen Niğde Sungur Bey cami İlhanlı dönemi eserlerinden biridir. Taç kapısı Amasya Gökmedrese caminde olduğu gibi derin nişli/eyvanlı olarak inşa edilmiştir.⁶⁰ Diğer benzer örnekte Tunceli, Çemişkezekte 1403 yılında inşa edilen ve Timurlu yapısı olan Yelmaniye Camidir (Medrese).⁶¹ Yelmaniye Medresesi'nin batı cephesi kuzey köşesinde, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı eyvan kuruluşunda ve dışa taşkın olmayan portali yer almaktadır. Yapıya batı cephede bulunan sivri beşik tonozlu ve dışa taşkın olmayan eyvanlı taç kapıdan girilmektedir.⁶² Amasya Gökmedrese Cami taç kapısından farklı olarak Yelmaniye Cami ve Elvan Çelebi Zaviyesi eyvanlı taç kapıları portalin orta noktasında ve eksende yer almamasıyla farklılaşmaktadır. Açık avlulu medreseler ve bazı türbelerde de eyvan kuruluşuna sahip taç kapılar bulunmaktadır. Erken Beylikler ve Anadolu Selçuklu dönemi camilerde çok rastladığımız bir özellik değildir. Medreselerde bulunan giriş eyvanı avluya açılmaktadır. Türbelerde eyvan-türbe şeklinde tasarlanmıştır. Anadolu Selçuklu döneminde dışa taşkın şekilde inşa edilen taç kapıların varlığı daha fazla ön planda tutulmuştur. Eyvanlı taç kapı özelliği çok fazla Anadolu da benimsenmediği anlaşılmaktadır.

2.3.1. Amasya Gökmedrese Cami

Caminin kuzey cephesi süslemenin en yoğun olduğu bölümdür. Cami taç kapısı eyvan şeklinde düzenlenmiştir. Eyvanlı taç kapının her iki yanında simetrik pencereler bulunmaktadır. Mukarnas kavsaralı pencereler, geometrik motifle bezenmiş bir dikdörtgen çerçeve içine alınmıştır. Kuzey cepheye hareketlik kazandıran pencereler süsleme unsuru olarak da değerlendirilmiştir. Bu tarz özellikte kuzey cephede pencerelerin yer aldığı uygulamaya örnek olarak Amasya'da Bimarhane (1308-09) yapısını gösterebiliriz. Konya Alaadin Cami taç kapının yanında bulunan pencereler taştan söve ile kuşatılmış pencere alınlıklarında bulunan kemerler kesme taşla süsleme amacıyla tasarlanmıştır. Karatay Medresesi, Divriği Darüşşifası portallerinde üçer pencereye yer verilmiştir. Sivas Gökmedrese, Sivas

⁶⁰ Şaman Doğan, Nermin.Niğde'deki Türk Dönemi(13-15. Yüzyıl) Yapılarında Taç Kapı- Mihrap Tasarımı ve Bezeme İlişkisi, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Dergisi, Cilt:30, Sayı:1, Ankara, 2013.

⁶¹ Eser, Erdal. Tunceli İli-Çemişkezek İlçesi Yelmaniye Cami(Medrese Cami), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1995.

⁶² İltar, Fügen. Doğu Anadolu'da Timur Devrinden Bir Yapı "Yelmaniye Medresesi", Ankara Üniversitesi, Anadolu Dergisi, Sayı:17, Sayfa:91-107, Ankara, 1973.

Buruciye Medresesi, Sivas Çifte Minareli Medrese⁶³ ve Erzurum Çifte Minareli Medresesi'nde kuzey giriş cephelerinde taç kapının her iki yanında özenle tasarlanmış pencerelere yer verilmiştir. Taç kapının ekseninde yer alması ve her iki yanında da pencerenin tasarlanmasında etken olmuştur. Bu uygulamalar giriş cephesini hareketlendirmiştir. Erken Selçuklu dönemi mimarisinin odak noktası taç kapılardır. On üçüncü yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte giriş cephesi bir bütün olarak değerlendirilmiştir. Giriş cephesi tamamıyla birlikte süsleme alanı olarak görülmektedir. Yelmaniye Medresesi'nin de (1403) portalinin güneyinde büyük boyutlu özenli işlenmiş pencere bulunmaktadır.⁶⁴ Amasya İkinci Beyazıd Cami taç kapısının doğu ve batısında bulunan pencereler kesme taş söve ile çevrilmiş, pencere alınlığı çini ve kalemişi süslemelerle ön plana çıkarılmıştır. İlhanlı ve Beylikler döneminde giriş cephelerinde pencerelerin bulunması yapı bütününde biçimi, işlevi ya da örtüsü ile farklı mekânlara açılıyor olmaları cephe düzenlemesi açısından değerlendirmemizi sağlamaktadır. Camilerin ve medreseleri ön cephelerinde bulunan pencerelerinde daha büyük, gösterişli ve süsleme öğelerine yer verildiği görülmektedir. Doğu ve batı duvarlarda bulunan pencereler daha küçük ve sade olarak tasarlanmıştır.

Gökmedrese Camisi'nin portalinde geometrik bezeme, taç kapı ve pencere etrafında madalyonlar yoğun olarak kullanılmıştır. Portalde görülen geometrik bezemeler, köşeli geçmeleri ve geometrik kemer frizi, dikdörtgen çerçeveli pencereler, pencerelerin etraflarında üst üste yuvarlak madalyonlarla portal sade ve ölçülüdür.⁶⁵ Yapının portal süsleme üslubu, sadeliği ve özelliğiyle 12. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmektedir.⁶⁶ Anadolu Selçuklu sanatının erken dönem Amasya'daki önemli yapılardan biri olan Halifet Gazi Türbesi (1210), farklı özellikleri bünyesinde barındırmasıyla önemlidir. Türbenin kuzey cephesi portal şeklinde düzenlenmiştir. Giriş cephesi; geometrik geçmeler, plastik silmeler, bitki,

⁶³ Akkaya, İlknur-Urfalıoğlu, Nur. Anadolu Selçuklu Dönemi Sivas Medreselerinde Giriş Cephesi Bezemeleri, Sanat ve Tasarım Araştırmaları Dergisi, Cilt:3, Sayı:4, Sayfa:241-264.

⁶⁴ Eser, Erdal. Tunceli İli-Çemişkezek İlçesi Yelmaniye Cami(Medrese Cami), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1995.

⁶⁵ Görür, Muhammet. Amasya Gökmedrese Cami Taş Süsleme Programı, Uluslararası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Cilt:2, Sayfa:1-10, Ankara, 2000.

⁶⁶ Ögel, Semra. Anadolu Selçukluları'nın Taş Tezyinatı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Sayı:6, Ankara, 1966.

örgü motifleri ve rozetlerle süslenmiştir.⁶⁷ Amasya’da uygulanmış taş tezyinatın erken dönem eseri ve örneği olmasıyla diğer yapılar için de önemlidir. Gökmedrese Camisi giriş cephesinde bulunan altı kollu yıldız motifinin benzer örneklerini; Amasya Burma Minareli Cami (1237-47), Kayseri Küllük Cami (1210-11), Niğde Alâeddin Cami (1223), Karatay Han (1230-40), Akşehir Taş Medrese (1250) kuzey giriş cephelerinde görmekteyiz. Sekiz kollu yıldız motifine Bünyan Ulu Cami’de, dokuz kollu yıldız motifine de Aksaray Sultan Hanı’nda rastlıyoruz. Giriş eyvanındaki ok ucu motifinin benzerine Konya Sırçalı Medrese (1242-45), Kayseri Sahibiye Medresesi (1267), Tokat Nurettin İbn Sentimur Türbesi (1314), Aksaray Sultan Han (1229), Kayseri Sultan Han (1232-36), Konya Zazadin Han’da (1236-37) rastlanmaktadır. Meander motifine Erzurum Çifte Minareli Medrese (13. yy. sonu), Konya İnce Minareli Medrese (1264), Erzurum Yakutiye Medresesi (1310), Karatay Han (1230-40), Kayseri Sultan Han (1232-36) rastlamaktayız. Tekli Zencerek motifi ise Tercan Mama Hatun Türbesi (13. Yy.), Çay Medresesi (1278), Beyşehir Eşrefoğlu Cami (1297-99) ve Kayseri Sultan Han (1232-36)’da görülmektedir. Çiftli Zencerek motifine Kayseri Huant Hatun Cami (1237-38), Konya İnce Minareli Medrese (1264)’de rastlıyoruz. Yürek motifi; Amasya Burmalı Minareli Cami (1237-47) ve Erzurum Çifte Minareli Medresesi’nde (13.yy) görülmektedir. Gökmedrese Cami süsleme özellikleri bakımından yapıda kullanılan motifler Selçuklu döneminde pek çok mimari yapıda görülmektedir.

Amasya Gökmedrese Camisi’nde Anadolu Selçuklu döneminde inşa edilen yapılardan farklı olarak cephe tasarımında süsleme sadece eyvanlı taç kapıyla sınırlı tutulmamıştır. Süsleme kuzey cephenin geneline yayılarak süsleme programına pencere gibi mimari öğelerde dâhil edilmiştir. Anadolu Selçuklu sanatı açısından kuzey cephe düzenlemesi ve süsleme programı olarak ilk örnek olmasıyla önemli bir yere sahiptir. Amasya Bimarhane, Sivas Gökmedrese, Sivas Çifte Minareli Medrese, Erzurum Çifte Minareli Medrese, Erzurum Yakutiye Medresesi, Beyşehir Eşrefoğlu Cami gibi yapılara örnek teşkil etmiştir. Giriş cephesinde pencere detayına yer verilmiş eserlerimiz, Anadolu Selçuklu sanatında mevcuttur. Bunlar; Divriği Darüşşifası, Karatay Medresesi giriş cephesi kuzeyinde yer alan üç tane penceresiyle Gökmedrese Cami ile benzer özellik taşımaktadır. Sivas Gökmedrese, Sivas

⁶⁷ Mülâyim, Selçuk, Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982.

Buruciye Medresesi, Sivas Çifte Minareli Medrese ve Erzurum Çifte Minareli Medrese’de de giriş cephesinde pencerelere yer verildiği görülmektedir.

Anadolu Selçuklu dönemi medreselerinde minare nadiren görülmektedir. Minare, Anadolu Selçuklu dönemi camilerinde yaygın olarak kullanılmıştır. Kaynaklarda yapı cami olarak kullanıldığı belirtilmiştir. Gökmedrese Camisi diye adlandırılan yapıda minare bulunmamaktadır. Kaynaklarda belirtilen tarihte inşa edilme ihtimali göz önüne alındığında o dönemde İlhanlı dönemi medreselerinde minarelerin yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu tarih aralarında inşa edilen yapılara baktığımızda; Sivas Gökmedrese, Sivas Çifte Minareli Medrese, Erzurum Hatuniye Medresesi gibi yapılarda çifte minarelere rastlıyoruz.

Anadolu’da mihraplar; cami, medrese, türbe ve değişik amaçlara hizmet eden yapılarda kibleyi göstermek amacıyla kullanılmıştır.⁶⁸ Mihraplar, yapının giriş portalinin kuzeyde yer aldığı durumlarda yapının giriş ekseninde yer almaktadır. Büyük yapılarda mihraplı alan dikkat çekmek için dışardan kubbe ile örtülmüştür. Genellikle mihraplar güney duvarın tam orta noktasında yer almaktadır. Nadir durumlarda yapının büyüklüğü ve minberle alakalı olarak mihrabın yana kaydırıldığı ya da çoklu mihraba yer verildiği durumlar olmuştur. Mihrap nişinin dışarı çıkıntılı durumların olduğu gibi içeri çıkıntılı mihrapların varlığı da söz konusudur. Mihrabın içeri doğru çıkıntılı olmasına neden olan malzemesidir.⁶⁹ Ana duvar malzemesinden farklı olarak yapılan mihraplar içten çıkıntılı olarak inşa edilmiştir. Anadolu Selçuklu döneminde bilinen alçı mihraplar mevcuttur. Bunlardan biri Harput Ulu Cami ve Konya Sakahane Mescidi mihraplarıdır. Alçı mihrapların yüzeyleri, alçak ve yüksek kabartma, geometrik, bitkisel ve yazı şeritleriyle bezenmiştir. Süsleme kalıba döküm ya da düz dökülen parçaların mihrap yüzeyini kaplamasından sonra motifler ve yazı tekrardan kalıpla basılarak, yüzeyde oluşturulur. Alçı mihraplarda yapının içerisinden çıkıntılı olarak farklı boyut ve biçimde yapıldığı görülmektedir. Yapılarda inşa edilen alçı mihraplar duvardan çıkıntılı olarak yapılmıştır. Anadolu dışında da ilk olarak Samarra Ulu Camisi mihrabı alçı malzemeden dikdörtgen planlıdır.⁷⁰ Gökmedrese Cami orijinal mihrabı günümüze gelememiştir. Alçı

⁶⁸ Bakırer, Ömür. Onüç ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrapları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1976.

⁶⁹ Bakırer, Ömür. a.g.e., s.:29.

⁷⁰ Özbek, Gülcan-Yunus, Ömer Avni. Irak Ulusal Müzesindeki İslam Dönemi Mihrapları, International Universty Museum Association Platform(UNIMUSEUM), Cilt:3, Sayı:2, Sayfa:57-67, İstanbul, 2020.

malzemeden yeniden yapılan mihrap duvardan çıkıntılı şekilde sade yapılmış geometrik ve yazı bezemelerle süslenmiştir.

Gökmedrese Cami örtü sisteminde görülen yatay-düşey tuğla örgü sistemi farklı kompozisyonlarla Anadolu'da çok fazla yapılarda görülmektedir.⁷¹ Sivas Keykavus Darüşşifası, Malatya Ulu Cami, Konya Sahip Ata Mescidi, Çay Taş Medrese, Konya Sahip Ata Hanıkahı, Erzurum Tepsi Minare, Konya Sırçalı Medrese, Erzurum Çifte Minareli Medrese, Konya Karatay Medresesi'nde de görmekteyiz. Yatay- düşey örgü türü sadece örtü sisteminde değil pencere, kemer, minare kaidesi ve cephelerde de yaygın şekilde görmekteyiz. Özellikle süsleme amacıyla cephelerde, pencere ve kemerlerde kullanılmaktadır. Gökmedrese Cami cephelerinde pencere detaylarında tuğla örgülere yer verilmiştir.

Süslemede taşın yanı sıra özellikle çini de Anadolu Selçuklu dönemi mimari yapılarında yaygın şekilde kullanılmıştır. Çini süslemede en çok mozaik tekniği kullanılmıştır. Diğer çini tekniklerinden farklı olarak şekil verme (motif oluşturma) konusunda kolaylık sağlamaktadır. Mozaik çini ile istenilen desen ve motifi rahatlıkla oluşturabiliriz. Düzgün olmayan alanlarda istenilen motife göre çini malzeme yüzeye rahatça yerleştirilmektedir. Çini mozaik, mihrap, kemer, mukarnas vb. alanlarda en iyi uyum sağlayan tekniktir. Konya Sahip Ata Cami, Konya Alâeddin Cami, Sadreddin Konevi Cami, İplikçi Cami, Sırçalı Mescit, Sırçalı Medrese, Beyşehir Eşrefoğlu Cami mihrapları genellikle bu teknikle yapılmıştır. Anadolu Selçuklu ve Beylikler dönemi mimari yapılarda çini mozaik yaygın olarak kullanılmıştır. 12. yüzyıldan itibaren çini mozaik, Erken Beylikler, Anadolu Selçuklular, İlhanlı, Beylikler ve Osmanlı döneminde yaygın olarak minarelerde, türbelerde, kubbelerde ve mihraplarda görülmektedir. Gökmedrese Cami kubbe göbeklerinde görülen çini bezemeler Anadolu Selçuklu sanatında mimari yapılarda kubbe göbeklerinde yaygın olarak kullanılmıştır. Malatya Ulu Cami kubbe göbeği de çarkıfelek motifi de benzer örneklerden biridir. Sahip Ata Cami Türbesi'nin de kubbe merkezinde çini bezeme mevcuttur. Konya Tahir ve Zühre Mescidi (1280) kubbesinde, Beyşehir Eşrefoğlu Cami mihrap önü kubbesi, Beyşehir Eşrefoğlu Mehmet Bey Türbesi (1299) kubbesi, Birgi Aydınoglu Mehmet Bey Türbesi (1334) kubbe göbeğinde görülmektedir.

⁷¹ Öter, Nacide. Anadolu Selçuklu Mimarisinde Tuğla Kubbeler, Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırma Dergisi, Sayfa:103-114, Ankara, 2021.

2.3.2. Gökmedrese Cami Türbesi

Gökmedrese Camisi'nin doğu duvarına bitişik olarak kesme taşla inşa edilen türbenin kuzey cephesi de portal şeklinde düzenlenmiştir. Amasya'da 1210 tarihli Halifet Gazi Türbesi kuzey cephesinin de portal şeklinde düzenlendiği görülmektedir. Gökmedrese Camisi Türbesi'nin de dikdörtgen çerçeve içerisinde büyük pencere ve etrafı geometrik bezemeli olarak kuzey cephesinin vurgulandığı ve süsleme olarak diğer cephelerinden öncelikli tutulduğu görülmektedir. Doğudaki ve güneydeki pencereler kuzey cepheye göre çok daha sade olarak düzenlenmiştir. Kare gövde üzerinde ikinci gövde olarak inşa edilmiş yüksek kasnak çini mozaikle süslenmiştir. Dışardan da görülecek şekilde tasarlanan yüksek kasnak ve çini mozaik süslemeleri ile dikkat çekmektedir. Anadolu'da Selçuklu sanatında en erken örnek olarak önemli yere sahip 1217 tarihli Sivas Keykavus Darüşşifası Türbesi'nin mozaik çini süslemenin ilk ve öncü eser olması nedeniyle önemlidir. Sivas Keykavus Darüşşifası Türbesi'ndeki çini mozaik süsleme, renk ve kompozisyon tasarımıyla olgun bir eserdir. Türbenin ikinci bir gövde olarak yüksek kasnak ve süslemeleri, Gökmedrese Cami türbesiyle benzer özellikler göstermektedir. Yüksek kasnak bölümünde tuğla kaplamalar görülmektedir. Tuğla kaplamalar tam, yarım ve dörtte bir gibi farklı büyüklerde tuğlalarla süsleme amacıyla yapıda kullanılmıştır. Anadolu Selçuklu döneminde on ikinci yüzyılın ilk yarısında Mengücek Gazi Türbesi taç kapı alınlığında, 1217-1220 tarihli Keykavus Darüşşifası türbe kasnaklarında tuğla kaplama tekniğinin çeşitlemeleri görülmektedir.

Gökmedrese Cami Türbesi'ne caminin içerisinden eyvanlı bir girişle geçiş yapılmaktadır. Türbenin eyvanlı girişi çini ve tuğla süslemelidir. Sivri kemeri tuğla ile kemerin iç kısmı mozaik çini ile süslenmiştir. Türbenin sandukaları da altıgen motiflerle çini ile süslenmiştir. Sivas Keykavus Darüşşifası Türbesi'nde bulunan sandukalarda da benzer çini süslemeler görülmektedir. Konya Karatay Medresesi, Beyşehir Eşrefoğlu Cami ve Sahip Ata Hanıkahı Türbesi ve duvarlarında da altıgen şeklinde çini bezemeler görülmektedir.

2.4. Cephe Düzenlemesi

2.4.1. Amasya Gökmedrese Cami

Gökmedrese Cami giriş cephesi, sivri kemer içerisinde eyvanlı taç kapı ve her iki yanında dikdörtgen şeklinde mukarnas kavsaralı büyük pencerelerden oluşan bir düzenlemeye sahiptir. Dikdörtgen çerçeve içerisinde bulunan pencerelerin etrafında geometrik motiflerden oluşan madalyonlar mevcuttur.

Eyvanlı taç kapı düzenlemesi Anadolu Selçuklu döneminde çok fazla gördüğümüz bir uygulama değildir. Burada görülen taç kapı Anadolu Selçuklu sanatında klasikleşmiş dışa taşkın şekilde çıkan taç kapıların aksine derin niş/eyvanlı olarak düzenlenmiştir. Bu durum Anadolu Selçuklu sanatında çok yaygın olan bir uygulama değildir. Anadolu Selçuklu döneminde giriş cephesinde pencere açıklıklarına yer verildiği görülmektedir. On ikinci yüzyılın başından başlayarak Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemi mimari yapılarda görülmektedir. Cephe düzenlemesinde bezemeli pencerelere yer verilmiş olması her dönemde süsleme amacıyla tasarlanmış olduğu düşüncesini ortaya koymaktadır. Amasya Burmalı Minareli Cami, Amasya Bimarhane de de taç kapının her iki yanında pencere detayını görmekteyiz. Selçuklu ve İlhanlı döneminde Anadolu da inşa edilen yapılarda portal de pencerelere yer verildiği görülmektedir. Ön cephe köşe kuleleri ile sonlanmaktadır. Portalde bulunan dikdörtgen çerçeveli pencerelerin doğu ve batı köşesinde yapıyla bitişik olarak tasarlanmış köşe payandaları silindirik gövdelidir. Kare kaide üzerinde devam eden silindirik gövde yuvarlak şekilde yapının üst kısmından çıkıntılı olarak tasarlanmıştır. Anadolu Selçuklu dönemi cami, medrese ve kervansaraylarda köşe payandalarını görmekteyiz. 1238 tarihli Kayseri Hunat Hatun caminde görülen köşe payandası benzer örnekteki yapılardandır. Köşe payandası uygulamasının kullanımına 1250-59 tarihli Kayseri Hacı Kılıç Cami ve Medresesi, Sivas Çifte Minareli Medrese, Sivas Gökmedrese Medrese, Sivas Buruciye Medresesi, Çankırı Darülhadişi ve Ağızkara Han, Kayseri Tuzhisarı Sultan Hanı ve Aksaray Sultan Hanında da rastlamaktayız.

2.4.2. Amasya Gökmedrese Cami Türbesi

Gökmedrese Camisi'nin türbesi kuzey cephe düzenlemesi portal şeklinde tasarlanmıştır. Cami'ye bitişik olarak tasarlanan türbenin cephe düzenlemesi doğuya

doğru kaymıştır. Bu durum caminin cephe düzenlemesinin devamı izlenimini yaratmaktadır. Bu anlayış 1272 tarihli Kırşehir Cacabey Medresesi'nde de görülmektedir. Kırşehir Cacabey Medresesi taç kapısının yanında bulunan türbe dikdörtgen çerçeveli büyük pencereyle portalde bütünlük oluşturmaktadır. Gökmedrese Cami Türbesi'nde de kuzey cephe dikdörtgen çerçeve içerisinde mukarnas kavsaralı pencere ve etrafında geometrik motiflerle özenle süslenmiştir. Cami ve medreselerde ön cephenin taç kapıyla özenle süslenmesi Anadolu Selçuklu sanatının en önemli özelliğidir. Anadolu'da inşa edilen türbelerde, türbeye girişin yapıldığı cephenin önemsenmesi ve özenle tasarlanması aynı anlayıştan kaynaklanmaktadır. Türbelerde giriş cephesinin taç kapı şeklinde tasarlanması ve giriş kapının etrafında süslemelerin yoğun olduğu görülmektedir. Amasya Halifet Gazi Türbesi, Divriği Sitte Melik/Şahinşah Kümbeti, Kemah Mengücek Gazi Kümbeti, Kayseri Çifte Kümbet, Kırşehir Melik Gazi Kümbeti ve Niğde Hudavent Hatun Türbeleri giriş cepheleri taç kapı şeklinde düzenlenmiştir.

2.5. Mimari Öğeler

2.5.1. Örtü Sistemi

Gökmedrese Cami, üst örtü sistemi kubbe ve tonozlardan oluşmaktadır. Büyük beşik tonoz şeklindeki giriş eyvanı ile iki sıra halinde haçvari tonoz ve sekiz paye ile mihraba dik on beş bölümden oluşmaktadır. Bütün bölümlerin üstü, sivri kemerler üzerine oturan kubbe ve tonozlarla örtülmektedir. Kubbeye geçiş pandantiflerle sağlanmıştır. Mihraba dik orta eksen üzerindikiler, kubbe ile giriş eksenini üzerinde ikinci bölümdeki örtü yıldız tonozla örtülmüştür.

Anadolu Selçuklu mimari yapılarında çoğunlukla mihrap önü dışardan dikkati çekmek amacıyla kubbe ile örtülmektedir. Mihrap önü dışındaki bölümler tonozlarla örtülmüştür. Kayseri Hunat Hatun Cami, Kayseri Hacı Kılıç Cami gibi yapılarda mihrap önü sadece kubbe ile örtülmekte olup diğer bölümlerde tonozla örtülmüştür. Amasya Burmalı Minareli Cami mihrap önü sahnın tamamen kubbe ile örtülürken yan sahnın tonozla örtülmüştür. Bu yapıda da mihrabın vurgulanması anlayışı hâkimdir. Divriği Ulu Cami, Niğde Alaaddin Cami, Antalya Yivli Minareli Cami üst örtü sisteminde çok fazla çeşitliliğin olduğu yapılardır. Gökmedrese Camisi'ni bu grup içerisinde değerlendirebiliriz. Anadolu Selçuklu mimarisinde

kubbe, daha çok mihrap önünde kullanılmıştır. Medreselerde de özellikle türbesi olanlar, kubbe ile örülmektedir. Konya Taş Mescit, Konya Sırçalı Mescit, Konya Hoca Hasan Mescidi ve Harput Arap Baba Mescidi gibi yapılarda kubbe kullanılmıştır. Mescitler küçük ölçekli yapılar olduğu için mekânı örten üst örtüde kubbe tercih edilmiştir. Bu yapılarda görülen kubbeler, mihrap önü ve türbelerde bulunan kubbelerden çap olarak daha büyük ölçekli şekilde inşa edilmiştir. Anadolu Selçuklu mimarisinde kubbe daha çok küçük ölçekli olarak tasarlanmış, Beylikler ve Osmanlı döneminde kubbe çaplarının zamanla anıtsal boyutlara ulaştığını görüyoruz. Osmanlı dönemi mimari yapılarda mekânı örten anıtsal kubbeler inşa etme çabası ve anlayışının hâkim olduğunu görmekteyiz.

Türbe; kare gövde üzerine prizmal tipte ve iki katlı olarak inşa edilmiştir. Cami ve türbenin bitişiğindeki eyvanlı açıklıktan türbenin tonozlu bölümüne geçilir. Bu mekânın üst örtüsü iç kısımda köşe üçgenleri ve on ikigen kasnakla geçilen kubbe ile dış kısımda da sekizgen kasnakla örtülmüştür. Yapımıza benzer örneklerden biri olan Sivas Keykavus Türbesi de içten kubbe ile dıştan da külahla örtülmektedir. Anadolu Selçuklu döneminde bir medrese veya caminin bünyesine inşa edilen örneklerden Divriği Ahmet Şah Türbesi, Akşehir Seyyid Mahmut Hayran Türbesi gibi dâhil olduğu yapının çatısı üzerinde ikinci bir gövdeye sahiptirler. İçten kubbe dışardan konik külahla örtülmüştür. Amasya Burmalı Minareli Cami Türbesi, Kırşehir Melik Gazi Türbesi de sekizgen gövdeli, iki katlı içten kubbe dıştan külah şeklinde inşa edilen yapılardandır. Halifet Gazi Türbesi de içten kubbe dıştan konik külahla örtülüdür. Burmalı Minare Cami Türbesi ve Halifet Gazi Türbesi kesme taş malzemeden düz konik külahla örtülüdür. Malzeme olarak Gökmedrese Cami Türbesi külahından farklılık göstermektedirler. Anadolu Selçuklu türbe geleneğinde yapıların dışında bağımsız inşa edilen türbeler mevcuttur.⁷² Farklı plan özellikleri gösteren türbeler çoğunlukla içerden kubbe olup dışardan konik tarzda külahla örtülüdürler.⁷³ Nadiren tonozla örtülü türbelerde mevcuttur.

2.5.2. Kubbeye Geçiş Ögesi

Kubbeye geçiş elemanları arasında yer alan pandantif ve köşe üçgeni Anadolu Selçuklu mimari yapılarda kubbe ve duvarlar arasında kalan köşelerdeki

⁷² Önköl, Hakkı. Anadolu Selçuklu Türbeleri, Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Doktora Tezi, Erzurum, 1977.

⁷³ Önköl, Hakkı. Anadolu Selçuklu Türbeleri, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1996.

boşlukları doldurmak için kullanılan mimari bir tekniktir. Genellikle tuğla ve taş malzeme kullanılarak yapılan pandantif ve köşe üçgenleri, kubbelerin ağırlığını hafifletmektedir.

Caminin kubbeye geçiş pandantiflerle sağlanmıştır. Anadolu Selçuklu mimarisinde pandantifin geçiş ögesi olarak kullanılmış olduğu yapılar mevcuttur. Isparta Atabey Ertokuş Medresesi, Kırşehir Caca Bey Medresesi, Boyalıköy Hanıkağı, Çankırı Darülhadişi, Çorum Elvan Çelebi Zaviyesi'nde görülmektedir.

Türbenin üst örtüsüne iç kısımdan köşe üçgenleriyle geçiş sağlanmıştır. Hızır Paşa Türbesi (1465) ve Halifet Gazi Türbesi'nde (1210-20) de üst örtüye geçiş elemanı olarak köşe üçgeni kullanılmıştır. Sivas I. İzzeddin Keykavus Türbesi, Muzafferüddin Burucerdî Türbesi ve Gündük Minare'de de köşe üçgeni kullanılmıştır.

2.5.3. Kemerler

Mimari yapılarda açıklıkları geçmek amacıyla yapılan düz veya eğrisel şeklindeki strüktürel öğedir.⁷⁴ İki duvarı ya da sütun veya payeleri birbirine bağlayarak üst örtülerin ağırlıklarını dengeli bir şekilde dağıtır. Kapı ve pencerelerde de kullanılan kemerler kapı ve pencerelerin yükünü de yanlara doğru dağıtmaktadır. Çeşitli şekil ve boyutlarda mimari yapıların yapısal özelliklerine göre kemerler kullanılmıştır.⁷⁵ Taş ve tuğla kullanılan malzemeye göre de farklılıklarla karşılaşmaktayız. Şekillerine göre; düz, basık, sivri, beşik kemer gibi farklı özelliklerde mimari yapılarda kemerler kullanılmıştır. Anadolu Selçuklu mimarlığında genellikle tuğla veya taş malzeme kullanılarak sivri kemer yaygın olarak kullanılmıştır. Amasya Gökmedrese, Konya Sırçalı Medrese, Konya Hoca Hasan Mescidi'nde tuğla malzemeye sivri kemer kullanılmıştır. Sivas Ulu Cami, Sivas Keykavus Darüşşifası, Kayseri Huand Hatun Külliyesi'nde taş malzeme ile sivri kemerler kullanıldığını görmekteyiz.

2.5.4. Taç Kapı

Taç kapılar, Anadolu Selçuklu mimarisinde cephe düzenlemesinin vazgeçilmez öğesidir.⁷⁶ Giriş cephesinin merkezinde anıtsal boyutta, zengin

⁷⁴ Mülâyim, Selçuk. Kemer, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt:25, S.:252, Ankara, 2022.

⁷⁵ Özkaraman, Mine. Anadolu Selçuklu Mimarisinde Kemerlerin Analitik İncelenmesi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul,1994.

⁷⁶ Bayburtluoğlu, Zafer. Anadolu Selçuklu Devri Büyük Programlı Yapılarda Önyüz Düzeni, Vakıflar Dergisi, S.:11, S.:67-106, Ankara, 1976.

süslemesiyle dikkati çekmektedir. Anadolu Selçuklu mimarisinde yapıya hâkim olan bezemesiyle ön plana çıkan taş kapılar, dikdörtgen planlı olarak cepheden dışa taşkın olarak tasarlanmıştır. Dış cephede taş süslemenin toplandığı dikkati yapıya çeken bir mimari ögedir. Anadolu Selçuklu mimarisinde taş kapıların en belirgin özelliği cephe yüzeyinden dışa çıkıntılı olarak tasarlanmış olmalarıdır. Bütün cepheye hâkim olan taş kapılar; kitabeler, mukarnas kavsara, kuşatma kemeri, gülbezek ve madolyanlar gibi süsleme unsurlarının toplandığı mimari öge olmasıyla da önemlidir. Anadolu Selçuklu dönemi yapılarında erken dönem örneklerinde taş kapılar alçak oymayla bezenmiş ve daha sade bir görünüme sahiptir. Sivas Keykavus Darüşşifası (1217-1218), Kayseri Gevher Nesibe Darüşşifası ve Tıp Medresesi (1205-1206), Konya Sırçalı Medrese (1242-1243), Kayseri Huan Hatun Cami (1238), Kayseri Hacı Kılıç Cami ve Medresesi (1250-1259), Niğde Alaaddin Cami (1223) taş kapıları erken dönem özelliklerini yansıtmaktadır. 13. yüzyılın yarısından sonra süsleme özellikleri bakımından daha yoğun ve gösterişli tasarımlarla dikkati çekmektedir. Konya Sahip Ata Cami (1258-1279), Beyşehir Eşrefoğlu Cami (1296-1299), Sivas Gökmedrese (1271), Sivas Buruciye Medresesi (1271), Sivas Çifte Minareli Medrese (1271-72), Erzurum Çifte Minareli Medrese (13. yüzyılın sonu) taş kapıları yüksek oyma tekniğiyle yapılmış bezemeler ve daha dolgun ve yoğun bir süsleme kompozisyonu görülmektedir. 13. yüzyılın yarısında ön yüzü tek başına temsil eden taş kapılar 13. yüzyılın ikinci yarısından sonra ön cephede bezemeli pencereler, niş, çeşme, dayanaklarla kompozisyon zenginleştirilmiştir.

2.5.5. Pencereler

Anadolu Selçuklu mimarisi yapılarında pencereler mimari işlevinin yanı sıra ön cephede süsleme amacıyla kullanılmıştır. Erken Selçuklu dönemi yapılarında daha çok mazgal tarzı, dikdörtgen çerçeveli sivri kemerli sade lento ve söveden oluşan pencereler görülmektedir. Mimari yapılarda özellikle kubbe ve duvarlarda yapıya ışık ve havanın girmesini sağlayan pencerelere, 13.yüzyılın yarısından sonra ön cephede taş kapının her iki yanında yer verilmiştir. Kervansaraylar ve türbelerde daha çok mazgal pencere kullanılmıştır. İki katlı mimari yapılarda pencereler daha çok beden duvarlarını hafifletmek amacıyla kullanıldığı görülmektedir. 13. yüzyılın ilk yarısında küçük boyutlu ve dikdörtgen şeklinde sade pencerelere yer verilmiştir. Konya Alaadin Cami (1219-20), Konya İplikçi Cami (1202), Amasya Burmalı

Minareli Cami (1237-47), Ankara Aslanhane Cami (13.yüzyıl başları), Konya Taş Mescit (1215) yapılarda ön cephede görülen pencereler sade olarak yer verilmiştir. Ön cephede bezemeli pencereler, Anadolu Selçuklu dönemi ikinci yarısında taş kapının yan kanatlarında kompozisyonun bütünlüğünü sağlamak amacıyla özellikle boşluk alanın değerlendirilmesi için kullanılmıştır. 13. yüzyılın ilk yarısından sonra pencere boyutlarında büyüme, bezeme, yazı şeritleri ve mukarnaslı süslemelerle dikkati çekmektedir. Kayseri Hacı Kılıç Cami ve Medresesi (1250-59), Sivas Gökmedrese (1271), Sivas Buruciye Medresesi (1271), Sivas Çifte Minareli Medrese (1271-72), Beyşehir Eşrefoğlu Cami (1296-99), Amasya Bimarhane (1308-1309) örneklerinde de ön cephede bezemeli pencerelere yer verilmiştir.

2.5.6. Köşe Payandası

Anadolu Selçuklu mimarisinde köşe payandaları özellikle kervansaraylarda yaygın olarak kullanılmıştır. Kervansaraylarda kale izlenimini veren köşe payandaları, ön cephe görünümüne de katkı sağlamıştır. Alay Hanı (1155-1192), Kızılören Hanı (1206-07), Aksaray Sultan Hanı (1229), Karatay Hanı (1240-41) örneklerinde olduğu gibi Anadolu Selçuklu hanlarında köşe payandaları farklı tarz ve formlarda kullanılmıştır. Anadolu Selçuklu mimarisinde dairesel formu köşe payandalarının daha çok medreselerde kullanıldığı görülmektedir. Önyüzü etkileyen köşe payandaları 13. yüzyılın ilk yarısından önce kare, üçgen, dikdörtgen planlı tasarlanmışlardır. Çankırı Darülhadişi (1242-1243), Kayseri Hunad Hatun Külliyesi (1238), Kayseri Hacı Kılıç Cami ve Medresesi (1250-1250), Kayseri Sahibiye Medresesi (1268) gibi yapılarda erken dönem özelliklerini taşımaktadır. 13. yüzyılın yarısından sonra dairesel, silindirik, yivli ve bezemeli olarak tasarlanmıştır. Sivas Gökmedrese (1271), Sivas Çifte Minareli Medrese (1271-1272), Kırşehir Cacabey Medresesi (1272), Sivas Buruciye Medresesi'nde (1271) köşe payandaları 13. yüzyılın ilk yarısından sonraki üslup ve süsleme özelliklerini yansıtır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TARTIŞMA

Amasya merkezde yer alan ve birçok araştırmaya konu edilen Gökmedrese Camisi, mimari ve süsleme özellikleri, tarihlendirilmesi, sanatçısı ve banisi hakkında çeşitli görüşler öne sürülmüş tarihi, planı, sanatçısı gibi konular üzerinde durularak tartışılmıştır. Ancak yapılan inceleme ve bulgular ışığında söz konusu araştırmalar incelendiğinde yapı özelliklerinin tam olarak açığa kavuşturulamadığı anlaşılmış ve yeni bir araştırma yapılması gerekli görülmüştür. Araştırma, karbon 14 testi ile desteklenerek bulgular yeniden değerlendirilmiştir.

3.1. Yapının Tarihlendirilmesi

Yapının tarihi ile ilgili günümüze kadar ulaşan veya ele geçen bir belge olmaması nedeniyle bu konu en çok tartışılan sorunların başında gelmektedir. Farklı görüşler yer almakla birlikte Gökmedrese Camisi Eyvanlı Taç kapısı karşısında bulunan Torumtay Türbesi'ne ait vakfiyeden dolayı Seyfettin Torumtay tarafından 1266-1267 tarihinde inşa edildiği belirtilmektedir. Vakfiyeyi incelediğimizde böyle bir bilgiye ulaşamadık. Bu nedenle ilk araştırmacılar, söz konusu tarihi belirtmiş olmalarına rağmen bazı araştırmacılar yapının süsleme ve mimari özelliklerinden dolayı farklı tarihlere işaret etmişlerdir (Tablo 1).

AMASYA GÖKMEDRESE CAMİ KRONOLOJİSİ		
Araştırmacı	Tarihlendirme	Gerekçe
Claude CAHEN	1240	Görüş belirtmemiştir.
Tamara Talbot RICE	1245	Görüş belirtmemiştir.
Semra ÖGEL	1250	Ön cephe süslemesinden dolayı 13.yy ilk yarısına ait üslup özelliğini gösterdiği için bu tarihe ait olduğunu belirtmiştir.
Ömür BAKIRER	1266	Seyfettin Torumtay Vakfiyesinden dolayı bu tarihte inşa edildiğini belirtmiştir.
Sema GÜNDÜZ	1266	Seyfettin Torumtay Vakfiyesinden dolayı bu tarihte inşa edildiğini belirtmiştir.
Hakan ERKAYA	1266	Seyfettin Torumtay Vakfiyesinden dolayı bu tarihte inşa edildiğini belirtmiştir.
Kevser ÇOBANOĞLU	1266	Seyfettin Torumtay Vakfiyesinden dolayı bu tarihte inşa edildiğini belirtmiştir.
Ferruh TORUK	1266	Seyfettin Torumtay Vakfiyesinden dolayı bu tarihte inşa edildiğini belirtmiştir.
Kani KUZUCULAR	1267	Seyfettin Torumtay Vakfiyesinden dolayı bu tarihte inşa edildiğini belirtmiştir.

Albert GABRIEL	1266-67	Seyfettin Torumtay Vakfiyesinden dolayı bu tarihte inşa edildiğini belirtmiştir.
Leo Aryeh MAYER	1266-67	Seyfettin Torumtay Vakfiyesinden dolayı bu tarihte inşa edildiğini belirtmiştir.
Oktaş ASLANAPA	1266-67	Seyfettin Torumtay Vakfiyesinden dolayı bu tarihte inşa edildiğini belirtmiştir.
Hakkı ÖNKAL	1266-67	Seyfettin Torumtay Vakfiyesinden dolayı bu tarihte inşa edildiğini belirtmiştir.
Selda KALFAZADE	1266-67	Seyfettin Torumtay Vakfiyesinden dolayı bu tarihte inşa edildiğini belirtmiştir.
Muhammet GÖRÜR	1266-67	Seyfettin Torumtay Vakfiyesinden dolayı bu tarihte inşa edildiğini belirtmiştir.
Doğan KUBAN	1266-67	Seyfettin Torumtay Vakfiyesinden dolayı bu tarihte inşa edildiğini belirtmiştir.
Gürsoy DURMUŞ	1266-67	Seyfettin Torumtay Vakfiyesinden dolayı bu tarihte inşa edildiğini belirtmiştir.
Ersel OLTULU	1266-67	Seyfettin Torumtay Vakfiyesinden dolayı bu tarihte inşa edildiğini belirtmiştir.
Hüseyin HÜSAMEDDİN	1266-67	Seyfettin Torumtay Vakfiyesinden dolayı bu tarihte inşa edildiğini belirtmiştir.
Ekrem BATIR	1266-67	Seyfettin Torumtay Vakfiyesinden dolayı bu tarihte inşa edildiğini belirtmiştir.
Fazilet KOÇYİĞİT	1266-67	Seyfettin Torumtay Vakfiyesinden dolayı bu tarihte inşa edildiğini belirtmiştir.
Çiğdem ERTUNÇ ÖNKOL	1266-67	Seyfettin Torumtay Vakfiyesinden dolayı bu tarihte inşa edildiğini belirtmiştir.
Zeynep Kübra KETİL	1266-67	Seyfettin Torumtay Vakfiyesinden dolayı bu tarihte inşa edildiğini belirtmiştir.
Michael MEİNECKE	1271	Türbe kubbe kasnağı ve türbe ile bağlantısı olan iç mekân duvarında bulunan çini süslemelerinden dolayı “Hicri 670/1271-72 tarihli Sivas'taki Buruciye Medresesi'ndeki türbeye benzer” ifadesine de yer vermiştir.
Katherina Otto DORN	1273	Türbesindeki çini süsleme özellikleri bakımından 13. Yüzyıl sonu üslup özelliklerini taşıdığını belirtmiştir.
Aynur ÇELİKCAN	13. Yüzyıl Sonu 14. Yüzyıl Başı	Caminin bitişiğinde bulunan türbenin kare bir gövde üzerine sekizgen kasnak ve piramidal çatı yapısından dolayı 13.yüzyıl sonu ve 14.yüzyıl özelliklerini görmek mümkündür. Caminin çini dekor, türbe tamburunun zengin motiflerine rağmen sadelik gösterdiği gözlemlenmektedir. Anadolu'da kesme tuğla örgüleri ile çininin birlikte kullanımı 13. yüzyıl sonu, 14.yüzyıl başında görülmektedir. Türbenin form ve süsleme özelliklerinden dolayı Torumtay'ın Amasya Valiliği döneminde inşa edilmediğini daha geç dönemde inşa edildiği belirtmekte, benzer özellikleriyle kıyaslandığında en erken 13. yüzyıl sonunda veya 14. yüzyıl başlarına ait olduğu vurgulanmaktadır.
Gediz URAK	14. Yüzyıl	Erken Osmanlı'da görülen zaviyeli camilerin ilk örneği olarak değerlendirmiştir. Tonozlu bölümlerin medrese olamayacağını belirtmiştir. Gökmedrese Zaviyesi ismini çalışmasında kullanmakta ve yapının inşa tarihinin 14.yy'dan daha önce bir tarihte olamayacağını kanısına varmıştır.

3.2. Yapının Banisi

Gökmedrese Camisi'nin banisi konusunda bilgilendirici herhangi bir kitabe ve vakfiye günümüze ulaşamamış bu nedenle yapının banisi, önemli araştırma konuları arasında yer almıştır. Araştırmacılar yapının Eyvanlı Taç Kapısı karşısında bulunan Torumtay Türbesi vakfiesini gerekçe göstererek Seyfettin Torumtay'ı yapının banisi olarak belirtilmişlerdir. Ancak vakfiye incelendiğinde caminin Seyfettin Torumtay tarafından yaptırılmış olduğuna dair herhangi bir bilgi yer almamakla birlikte bu görüşü destekleyen özgün bir belge, bulgu veya araştırma da bulunmamaktadır.

3.3. Yapının Sanatçısı

Yapı konusunda cevap bekleyen sorulardan biri de yapının sanatçısının kim olduğudur. Sanatçının kim olduğuna dair bilgi veren bir kitabe bulunmamaktadır. Yapının sadece ahşap kapısının hangi sanatçı tarafından yapıldığı bilinmektedir. Amasya Arkeoloji Müzesinde teşhir edilen ahşap kapıda Ebu's Selim en-Neccar ve Amel-i Ebu Müslim en Neccar adlarında iki sanatçı belirtilmiş, isimlerden sanatçıların marangoz (Neccar) ustaları oldukları bilgisine ulaşılmıştır.

3.4. Plan Şeması

Yapı incelendiğinde planından kaynaklanan çeşitli sorunların var olduğu tespit edilirken özellikle cami mi medrese mi olarak kullanıldığı konusu dikkat çekmektedir. Yapıyı değerlendiren araştırmacılar yapının “plan şeması” bakımından cami olduğu görüşünü savunmuş, medrese olarak kullanımın mümkün olamayacağı görüşü süregelen zamanda yaygınlık kazanmıştır. İncelemelerde Anadolu'daki diğer medreselerden farklı yapısal özellikler gösterdiği anlaşılmış, tonozlu bölümlerin medrese için uygun olmadığı, medrese alanını daraltarak amacı bakımından daha işlevsiz ve kullanışsız hale getirdiği belirtilmiştir (Urak 1994:50). Oktay ASLANAPA, Gökmedrese Caminin giriş bölümlerinin medrese olarak kullanıldığı görüşünü belirtmektedir (Aslanapa 1989:129).

Plan şemasındaki farklılıklar çeşitli görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Harim, iç avlu özelliği taşıyan kuzey girişteki bölüm ve tonozlu odaların

yapıda bir arada bulunması çeşitli görüşlere neden olmuştur. Gediz URAK kuzeyde bulunan tonozlu bölümlerin zaviye odası olduğunu belirtmiş ve bu bölümlerin Erken Osmanlı dönemi zaviye planının ilk ve en erken örnekleri olabileceği düşüncesini vurgulamıştır. Bu bağlamda Gökmedrese Cami mescidinin büyük bir zaviye olduğu kanısına ulaşmıştır. URAK, Gökmedrese Camisi'nin ne tam bir cami ne bir medrese ne de imaret özelliği gösterdiğini, caminin bu üç yapıdan herhangi birisi olarak nitelendirilmeyeceğini ifade ederek konu hakkındaki diğer görüşlerini belirtmiştir (Urak 1994: 48). Caminin minaresiz bir yapı olması, zaviyelerde görülen basamaklı yan mekânlar, kuzey girişte bulunan birinci bölümün havuzlu ve fenerli iç avlu özelliğini taşıması ve Erken Osmanlı'da görülen zaviyeli cami tipinde olması Urak'ın düşüncesini güçlendirmektedir (Urak 1994: 50). Sema GÜNDÜZ, Gökmedrese Cami plan şeması için Anadolu Selçuklu yapıları arasında özel yeri olan, Osmanlı Beyliğinde daha gelişmiş şekli ile uygulanan eş birimli şemasının ön örneği olarak nitelendirmektedir (Gündüz 2006: 139). Fazilet KOÇYİĞİT, yapının “Ters T” plan tipi olarak nitelendirilen zaviyeli camilerin özelliğini taşımadığını belirtmektedir (Koçyiğit 2014: 428).

Gökmedrese Cami, eyvanlı taç kapıya sahiptir. Anadolu'da eyvanlı taç kapıya sahip diğer örnekler baktığımızda; [Çorum Elvan Çelebi Zaviyesi (1307), Niğde Sungur Bey Cami(1335), Tunceli Yelmaniye Cami(1403)], yapıların 14. Yüzyıl başı itibariyle inşa edildiği görülmektedir. Tonozlu bölüm ve bu bölümde yer alan nişler, eyvanlı giriş ve kuzey girişteki birinci bölüm bir bütün olarak düşünüldüğünde 14.yüzyıldan önceye ait olamayacağı kanısına varmaktayız. Kuzey girişte havuzlu bölüm ve aydınlık fenerinin yer almış olabileceği düşüncesi Erken Osmanlı Mimarisinin ön örneği olarak değerlendirilmektedir. Benzer uygulamanın olduğu yapılarla kıyaslandığında yapının tarihlendirilmesiyle ilgili farklı görüşlerin ortaya çıkmasında son derece etkili olduğu görülmektedir. Mihrap önündeki sahnın (ana eksen), kuzeyden ikinci birimde havuz ve bu birimin üzerinde açıklık bulunmaktadır. Bu şekilde mihrap önünde farklı mimari unsurlarla aksiyal bir düzen oluşturulmuştur. Bu kurgu Bursa Ulu Cami (1396-1400), Amasya Gök Medrese Cami planına benzer özellikler göstermektedir. Aynı plan şemasının küçük ölçeklisi Edirne Eski Cami (1414)'de de görülmektedir (Gündüz 2006:141).

Yapının harim bölümü incelendiğine kuzey girişteki birinci bölüm arasında seviye farkı olduğu görülmekte, söz konusu bu fark kuzey girişte bulunan alanın iç avlu olabileceği düşüncesini güçlendirmektedir. Bu bölümün zemininde yıldız şeklindeki bir su giderinin olması da iç avlu olduğu düşüncesini desteklemektedir.

Albert GABRIEL taç kapıdan girilen birinci bölümde, zeminde bulunan yıldız şeklindeki su giderinin üzerinde yer alan örtü sisteminde, dairesel bir açıklık olduğunu dolayısıyla kubbenin orta bölümünde aydınlık fenerinin bulunduğunu belirtirken, Gediz URAK da benzer bir düşünce ileri sürmüş, bu bölümde şadırvan olabileceğini ve şadırvanın üzerine denk gelecek şekilde aydınlık fenerinin yer aldığını belirtmiştir (Gabriel 1934: 20, Urak 1994:50). Bu alanla ilgili farklı görüşlerin olmasının başlıca nedeni yapının plan şemasından kaynaklanan farklılıkların var olmasıdır.

Mihrap önünde yer alan bölümün birinci ve ikinci payeleri haç planlı, üçüncü ve dördüncü payeleri ise dikdörtgen planlıdır. Son dört paye ise haç planlıdır. Mihrap önü ilk dört paye bir sıra kesme taş üzerine tuğla malzemeyle inşa edilmiştir. Son dört paye ise üst üste iki blok kesme taş üzerine tuğla malzeme ile örülmüştür. Payelerde görülen biçim ve malzeme farklılığı yapının plan şemasında değişikliklere gidildiği görüşünü ortaya çıkarmaktadır. Mihrap önünde bulunan ilk dört payenin aynı özellikler göstermesi mihrap önünün daha önce inşa edilmiş olabileceğini ve son dört payenin de birbiri ile olan benzerliğinden dolayı bu bölümün uzatılarak eklendiğini düşündürmektedir.

Yapıda yer alan diğer tespitlerden birisi de batı duvarda bulunan ve destek paye ile başlayan malzeme ve teknik farklılıklarıdır(Foto 75-76). Caminin doğu duvarına bitişik bulunan türbe ile doğu duvarda da malzeme farklılığı bulunmaktadır. Doğru duvar kuzeye doğru uzatıldığında düz bir şekilde devam etmediği ve kapının olduğu noktada kırılma söz konusudur(Foto 77-79-80-81). Kırılmanın olduğu yerden batı duvar ekseninde üst örtüde de farklılıkların olduğu görülmektedir. Bu bölümlerdeki farklılıkların yapının bir bütün olarak inşa edilmediğini, dönemsel eklemelerin olduğunu düşündürmektedir.

Caminin kuzeydoğusuna bitişik olan türbeye girişi caminin içerisinden sağlanmaktadır. Türbenin eyvanlı girişi üzerinde bulunan sivri kemer ile yapı kemeri örtüşmemektedir. Türbenin eyvanlı giriş kemerinde plan olarak eksiklik

görülmemektedir. Caminin kemeri, türbenin kemerinin üzerine gelecek şekilde kemer yarım kalarak tamamlanmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla türbenin daha önce var olduğu caminin kuzeye doğru uzatılarak kemerlerin üst üste eklendiği kanısına varılmaktadır.

Yapılan araştırmalar sonucunda yukarıda bahsettiğimiz sorunlar tespit edilmiştir. Gökmedrese Cami de yaptığımız incelemelerde farklı dönemlere ait eklemelerin olduğu kanısına varmaktayız. Mihrap önü ve ilk dört payenin olduğu bölümü 1249 yılı öncesine tarihleyebiliriz. Seyfettin Torumtay Vakfiyesi'nden anlaşıldığı üzere 'Gökmedrese Adıyla Meşhur' ibaresiyle bahsedilen yapının Vakfiyenin tarihinden önce yapılmış ve meşhur olması için belli bir zamanın geçmiş olması gerekir. Harimde bulunan son dört payenin de aynı özellikleri taşımasıyla bu bölümün kuzeye doğru uzatılarak yapıya sonradan eklendiği anlaşılmaktadır. İç avlu özelliği taşıyan kuzey girişteki bölüm ve tonozlu kısım da malzeme ve teknik farklılığından anlaşıldığı üzere yapının inşa edildiği tarihten daha ileri bir tarihte yapıya eklenmiştir(Foto 81-82). Kuzey girişteki birinci bölümün kemeri ve türbenin kemerlerinin örtüşmemesi, tonozlu bölümler ve bu bölümde niş detayına yer verilmesi, havuzlu iç avlu ve üzerinde açıklığın olması, harim bölümü ve kuzey girişteki birinci bölüm arasında seviye farkının olması, merdivenlerle harim ve yan mekânlara çıkışın sağlanması, kuzey girişin eyvanlı derin bir niş şeklinde olması yapının bu bölümün 14.yüzyıl ilk çeyreğinden önceye ait olamayacağı kanısına varmaktayız (Foto 83-84-85-86).

Yapıyla ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde yapının tarihi hakkında doğru bir sonuca ulaşılmadığı görülmüştür. Bu durumun en büyük nedenlerinin başında aynı ve benzer kaynaklardan yola çıkılmış olduğu görülmektedir. Seyfettin Torumtay'a ait vakfiyede bu kaynakların başında gelmektedir. Vakfiye de yer alan bilginin yanlış yorumlanması yapı hakkında yanlış tespitlere neden olmuştur. Dolayısıyla elde bilimsel geçerliliğe sahip herhangi bir kanıtın olmaması Karbon 14 testinin yapılmasını gerekli kılmıştır. Amasya Arkeoloji Müzesinde teşhir edilen Gökmedrese Camisi'ne ait ahşap kapıdan alınan bir parça TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezine gönderilmiş ve gönderilen numuneye Karbon 14 testi yapılmıştır. Test sonucunda ahşap kapının 690-720 yaşı arasında olabileceği ortaya çıkmıştır. Yapının ahşap kapısının yapıldığı tarihle birlikte düşünüldüğünde

Gökmedrese Caminin kuzey girişteki Eyvanlı Taç kapısı, iç avlu ve tonozlu bölümün 1290-1320 yılları arasında yapıya eklenmiş olabileceği ve kapısının da bu tarihte yapılıp kullanılmaya başlandığı test sonucunda düşünülmektedir. Bu bölümün Beylikler Dönemi ve Erken Osmanlı Mimarisi özelliklerini taşıdığını ve 14. yüzyılın ilk çeyreğinde inşa edildiği sonucuna varmaktayız. Karbon 14 test sonucu da bu düşünceyi desteklemektedir.

Gökmedrese Cami bitişiğinde bulunan Türbenin de mimari, malzeme ve süsleme özellikleri bakımından 13.yüzyılın sonu, üslup özellikleri taşıdığı ve incelemeler sonucunda caminin üçüncü bölümü yapıya eklenmeden önce türbenin inşa edildiğini düşünmekteyiz. Yapıya eklenen üçüncü evrenin türbenden sonra tasarlanıp yapıya eklendiği kanısına varmaktayız. Yapılan incelemeler sonucunda Türbenin 1290-1320 tarihlerinde önce yapıldığını düşünmekteyiz. Elde edilen sonuçlarda bu görüşü desteklemektedir.

SONUÇ

Amasya ili, Merkez ilçesinde bulunan Gökmedrese Camisi birleşik işlevli plan şemasına sahiptir. Yapının kitabesi ve vakfiyesi bulunmadığı için inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir. Yapı dikdörtgen planlıdır. Türbe kuzeydoğu duvarına bitişiktir. Gökmedrese Camisi, büyük beşik tonoz şeklindeki giriş eyvanı ile iki sıra halinde haçvari tonoz ve sekiz paye ile mihraba dik on beş bölümden oluşmaktadır. Yapı kuzey-güney doğrultusunda üç sahnıdır. Birleşik işlevli cami-medresenin bir arada olduğu yapılar 12. yüzyılın başlarından itibaren Anadolu'da Danişmendli Beyliği eserlerinde karşımıza çıkmaktadır. Örnekler içinde Gökmedrese Camisi üç sahnılı harim, iç avlu ve kuzeyde bulunan tonozlu bölümlerin derslik olarak kullanılmasıyla dikkati çeker. Anadolu'da plan şeması olarak benzer örnekler bulunmaktadır.

Yapı, plan şeması ve mimari özelliklerin yanı sıra malzeme-teknik açısından Anadolu Selçuklu sanatı özelliklerini yansıtmaktadır. Gökmedrese Camisi, barındırdığı süsleme özellikleri ile Selçuklu sanatının üslup özelliklerini taşımaktadır. Selçuklu dönemi ile birlikte birçok yapıda gördüğümüz geometrik süslemeler ve benzerlerini tespit ettiğimiz süsleme kompozisyonları mevcuttur.

Eyvanlı taç kapısı, tonozlu bölümler ve bu bölümde niş detayına yer verilmesi, havuzlu iç avlu ve üzerinde açıklığın olması, harim bölümü ve kuzey girişteki birinci bölüm arasında seviye farkının olması, merdivenlerle harim ve yan mekânlara çıkışın sağlanması, yapının bu bölümün 14. yüzyıl ilk çeyreğine ait mimari üslup ve teknik özellikleri taşıdığını göstermektedir. Yapıyı Beylikler dönemi ve Erken Osmanlı döneminin ön örneği olarak değerlendirebiliriz. Camiye ait ahşap kapıdan alınan numunenin Karbon 14 test sonucu da bu görüşü destekler niteliktedir. Kapının 1290-1320 yılları arasında yapılıp kullanılmaya başlandığı test sonucunda düşünülmektedir.

Yapıda üç farklı evre tespit edilmiştir. Mevcut planına da baktığımızda yapı, mihrap önü ve dört payenin olduğu bölüm, son dört payenin olduğu ikinci bölüm, eyvanlı taç kapı, iç avlu ve tonozlu kısımlardan oluşmaktadır. Mihrap önü ve dört payenin olduğu birinci bölüm; üst örtü sisteminde ikinci ve üçüncü bölümle bir bütün olarak uyuşmamaktadır. Bunun sebebi payelerdeki malzeme ve biçim farklılığı, doğu

duvar giriş kapısının olduğu bölümdeki kırılmadan da anlaşılmak üzere yapı kuzeye doğru eklenerek uzatılmıştır (Çiz.28).

Gökmedrese Camisinin kitabesi ve vakfiyesi bulunmadığı için inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir. Seyfettin Torumtay 1249-1280 tarihlerinde Amasya Valisi olarak görev yapmıştır. Vakfiyesinde kendisinin yapıyı yaptırdığına dair bilgiye yer vermemiştir. Yapının meşhur olduğundan bahsetmektedir. Camiyi, Seyfettin Torumtay yaptırmış olsaydı “Yaptırmış olduğum yapı.” diye bahsederdi. Dolayısıyla Gökmedrese Camisi’nin 1249-1280 yılları arasında inşa edilmediğini düşünmekteyiz. Birinci bölüm diye bahsettiğimiz mihrap önü ve ilk dört payenin bulunduğu bölümün, 1249 yılından öncesine ait olduğu kanısına varmaktayız. Daha sonraki dönemlerde yapı, kuzeye doğru uzatılmıştır. Doğu duvarda kapının bulunduğu noktada kırılma söz konusudur. Kırılmanın olduğu noktadan türbenin bulunduğu alana doğru ikinci bölüm eklenmiştir (Çiz. 29). Bu bölümdeki dört paye biçim ve malzeme olarak aynıdır. Üst örtü bu bölümde bütünlük sağlamaktadır. Eyvanlı taç kapısı, havuzlu ve üst örtüsü fenerli iç avlu ve tonozlu bölümde kendi içinde bir bütünlük sağlamaktadır. Bu bölüm yapıya en son eklenen bölüm olmalıdır. Yapının üçüncü ve son evresidir (Çiz. 30). Bu bölümü geçiş yapısı olarak nitelendirebiliriz. Beylikler dönemi ve Erken Osmanlı mimarisinin özelliklerini yansıtmaktadır. Mimarlık tarihi açısından camiye eklenen üçüncü bölüm önem arz etmektedir. Bu bölümü Anadolu Selçuklu mimarisinden Erken Osmanlı mimarisine geçiş yapısı olarak nitelendirmek mümkündür. Eyvanlı taç kapıya ait ahşap kapıdan alınan numuneye yaptırılan Karbon 14 test sonucuna göre ahşap kapının 690-720 yaşı arasında olduğu ortaya çıkmıştır. Test sonucundan da anlaşılabacağı üzere üçüncü bölüm 1290-1320 tarihleri arasında yapıya eklenmiştir. Bu bölüm eklediği dönemin mimari ve üslup özelliklerini yansıtmaktadır.

Gökmedrese Cami Türbesi; bir medrese veya caminin bünyesine dâhil bulunan ve dâhil olduğu yapının çatısı üzerinde ikinci bir gövdeye sahip türbeler grubunda incelemiştir. Caminin kuzeydoğu tarafında doğu cephesine birleşik halde bulunan türbe; kare gövde üzerine prizmal tipte ve iki katlıdır. İlk katı eyvan şeklinde düzenlenmiştir. Anadolu Selçuklu sanatında 13. yüzyılın başı itibarıyla plan şeması olarak benzer özellikte türbeler bulunmaktadır. Selçuklu dönemi yapılarında

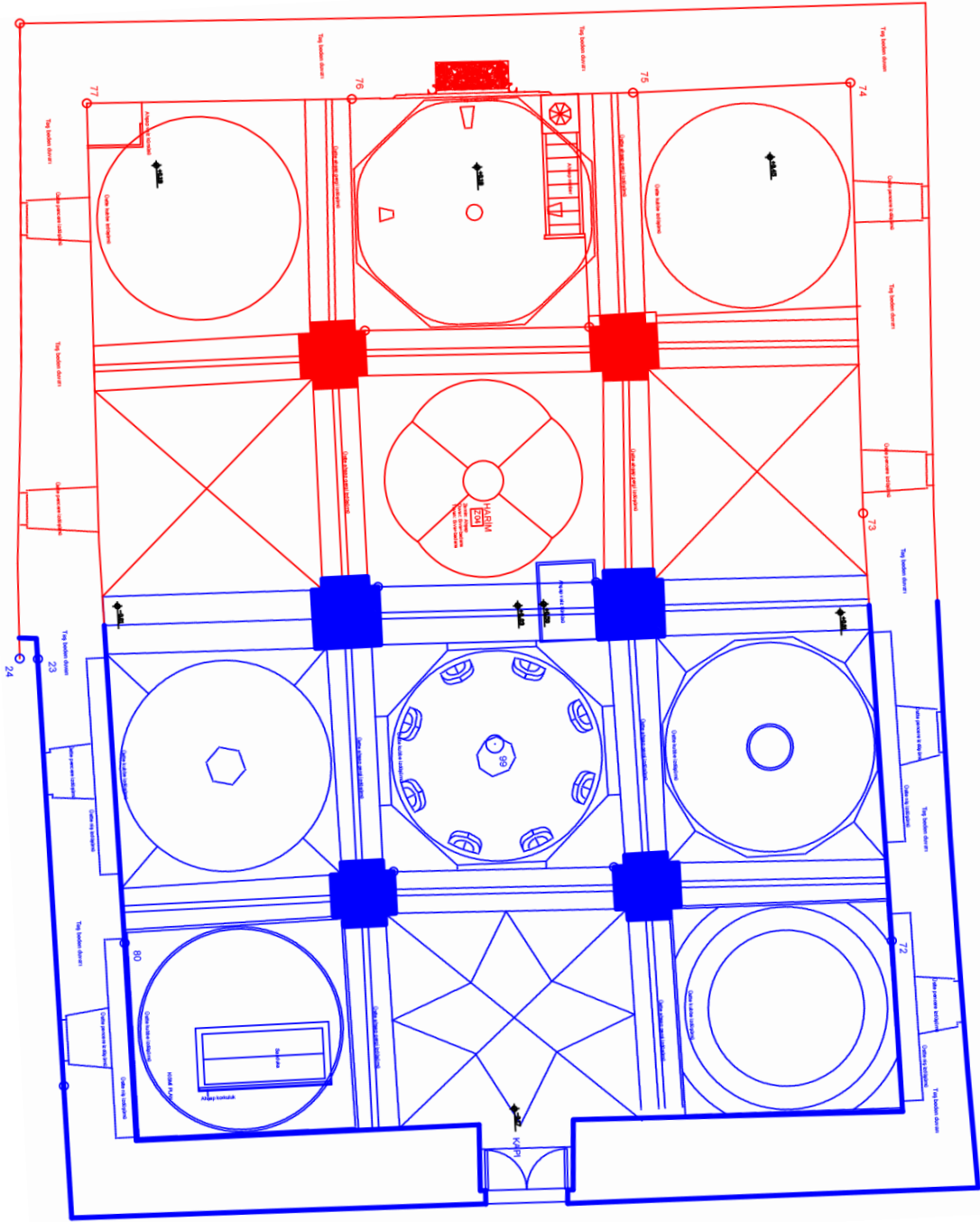
gördüğümüz ikinci bir gövdeye sahip türbeler arasında değerlendirmek uygun olacaktır.

Plan şeması, mimari özellikleri, malzeme-teknik ve süslemeleriyle türbenin 13.yüzyıl sonu üslup özelliklerini taşıdığı anlaşılmaktadır. Anadolu Selçuklu dönemi yapılarında gördüğümüz geometrik motifler, tuğla ve çini süslemeler ile türbe, benzer kompozisyonları yansıtmaktadır.

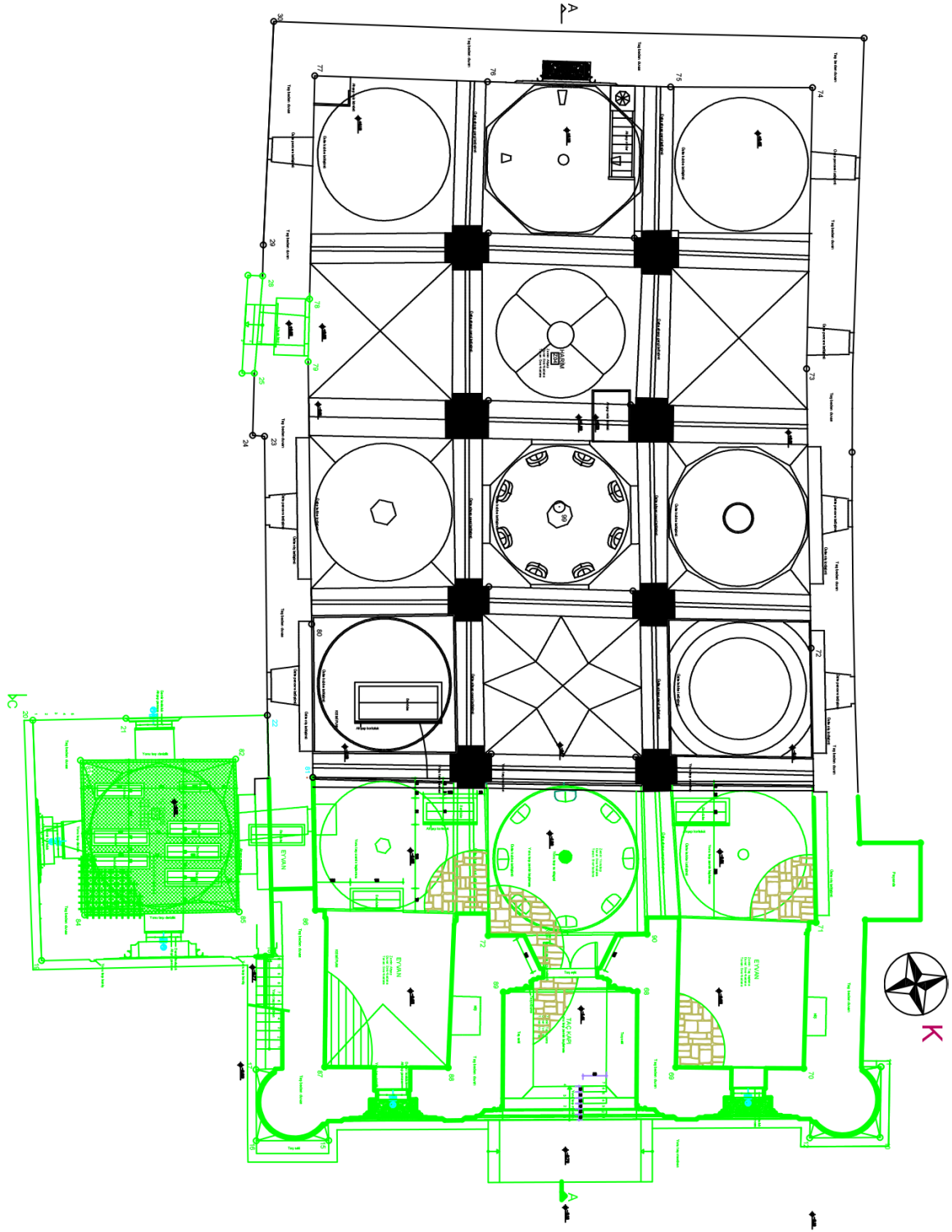
Sonuç olarak Gökmedrese Camisi, özgün planından uzaklaşarak farklı bir plan şeması ortaya çıkmıştır. Var olan mihrap önü bölüm, kuzeyde bulunan türbeye doğru farklı evrelerde eklenerek uzatılmıştır. Yapıda üç farklı evrenin izleri görülmektedir. Mihrap önü ve ilk dört payenin olduğu birinci bölüm, son dört payenin olduğu ikinci bölüm ve eyvanlı giriş, iç avlu ve tonozlu bölümün olduğu üçüncü bölümden oluşmaktadır (Çiz. 31). Yapı, Selçuklu döneminde var olan mimari anlayışı yansıtmaktadır. Üçüncü bölüm olan Eyvanlı taç kapı, havuzlu üst örtüsü açıklık olan iç avlu ve tonozlu bölümler de Beylikler dönemi ve Erken Osmanlı mimari anlayışını yansıtmaktadır. Mihrap önü ve ilk dört payenin olduğu birinci bölümün daha eski olduğu, ikinci ve üçüncü bölümlerin sonradan yapıya eklendiğini düşünmekteyiz. Araştırmalar sonucunda eyvanlı giriş, iç avlu ve tonozlu bölümün tarihlendirmesinin 1290-1320 yılları arası olduğu kanısına varmaktayız(Foto-).

13. ve 14. yüzyılda Amasya, coğrafi konum ve yol güzergâhı açısından önemli şehirler arasında yer almaktadır. Gökmedrese Camisi birçok açıdan önem taşımaktadır.

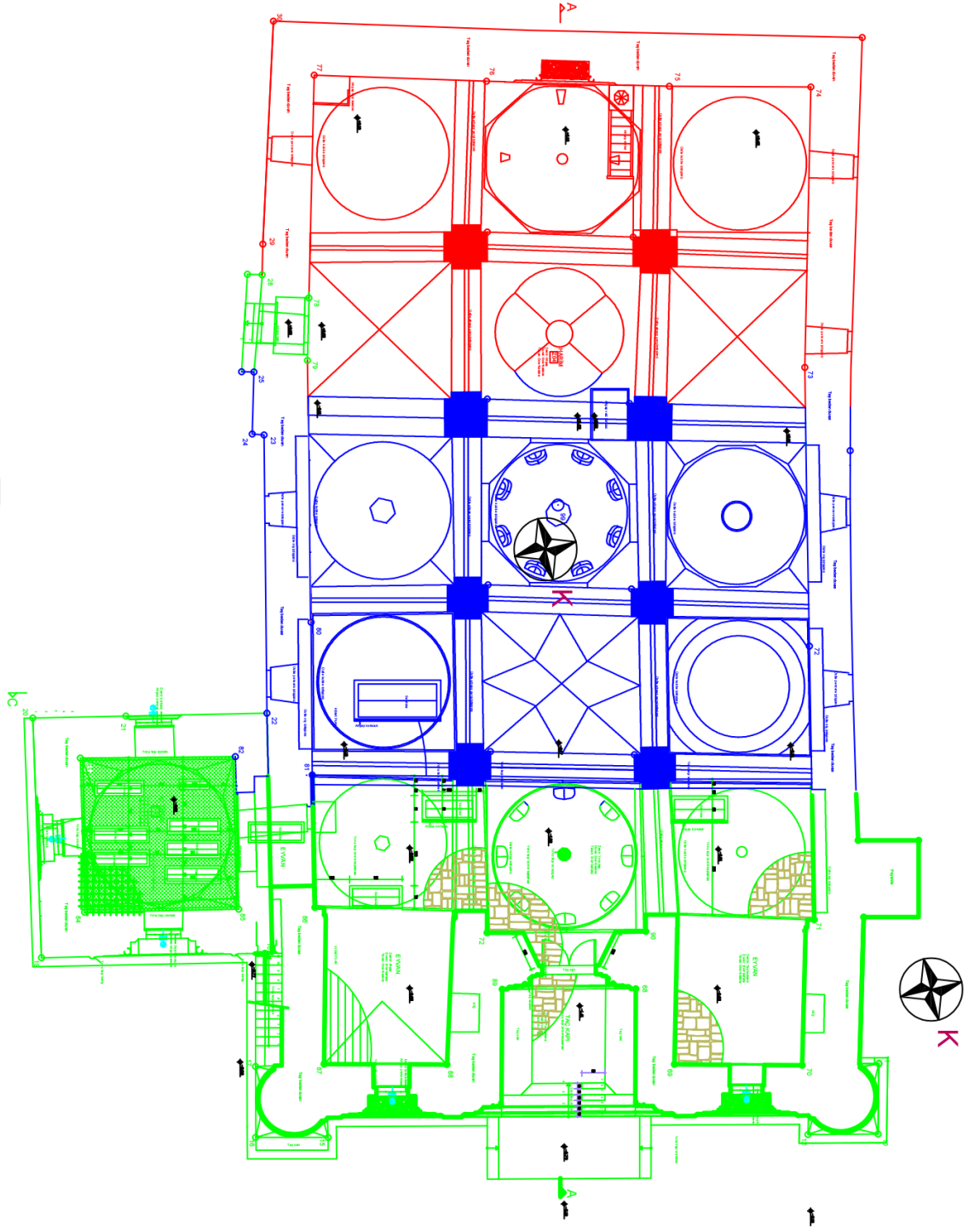

Çiz. 29 Yapıya Eklenen İkinci Evre

Çiz. 30 Yapıya Eklenen Üçüncü Evre

Çiz. 31 Yapıda Görülen Bütün Evreler

Foto. 75 Gökmedrese Batı Duvar(VGM Arşivi)

Foto. 76 Gökmedrese Cami Batı Duvar, Destek Paye(VGM Arşivi)

Foto. 77 Gökmedrese Cami Doğu Duvar, Doğu Duvar Giriş Kapı(VGM Arşivi)

Foto. 78 Gökmedrese Cami Doğu Duvar(VGM Arşivi)

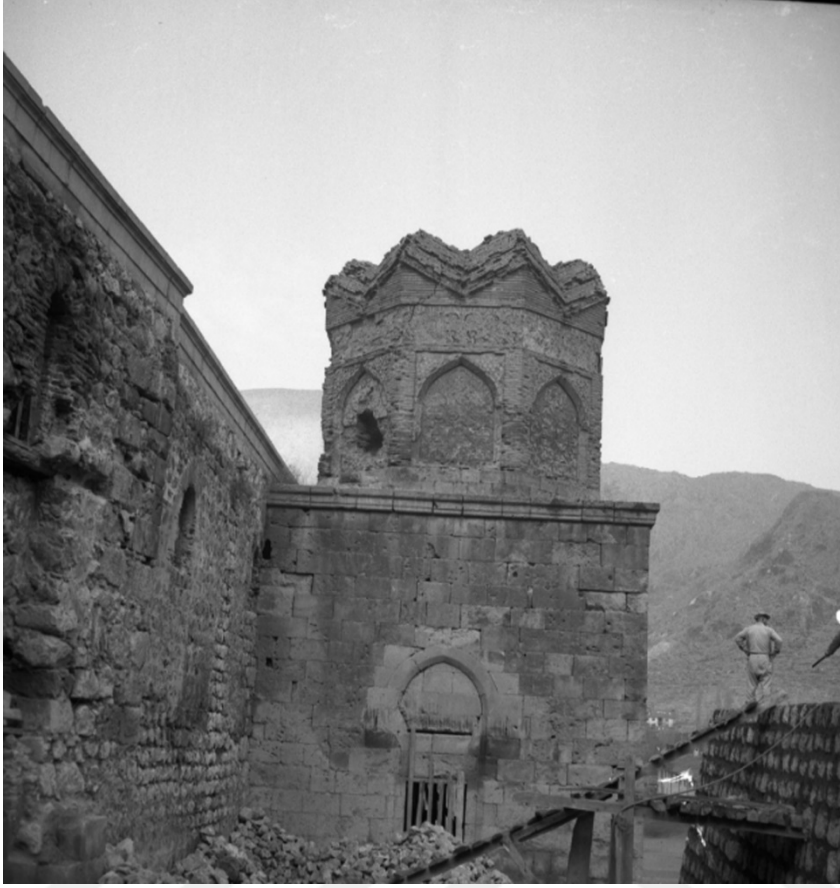

Foto. 79 Gökmedrese Cami Doğu Duvar ve Türbe(VGM Arşivi)

Foto. 80 Gökmedrese Cami Türbesi ve Doğu Duvar Detay(VGM Arşivi)

Foto. 81 Gökmedrese Cami Türbe Detay(VGM Arşivi)

Foto. 82 Gökmedrese Cami Ana Sahın, Güney Duvara Bakış(VGM Arşivi)

Foto. 83 Gökmedrese Cami Ana Sahın Kuzey Girişe Bakış(VGM Arşivi)

Foto. 84 Gökmedrese Cami Kuzey Giriş Bölümünden Türbeye Bakış(VGM Arşivi)

Foto. 85 Gökmedrese Cami Türbesi Eyvanlı Giriş(VGM Arşivi)

Foto. 86 Gökmedrese Cami Türbesi Kemer Detayı(VGM Arşivi)

Foto. 87 Gökmedrese Cami ve Türbesi Üstten Görünüm(VGM Arşivi)

KAYNAKÇA

- ACAR Türkan. Bursa'daki Tabhaneli Camiler, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2007.
- ACAR Türkan. Anadolu Türk Mimarisinde Tabhaneli Camiler, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Doktora Tezi, İzmir, 2011.
- AKIN Güntut. Asya Merkezi Mekân Geleneği, Kültür Bakanlığı Yayınları, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1990.
- AKKAYA İlknur-URFALIOĞLU Nur. Anadolu Selçuklu Dönemi Sivas Medreselerinde Giriş Cephesi Bezemeleri, Sanat ve Tasarım Araştırmaları Dergisi, Cilt:3, Sayı:4, Sayfa:241-264, 2022.
- ALSAÇ Üstün. Türk Mimarlığı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.
- ALTUN Ara. Çay Medresesi, TDV İslam Ansiklopedisi, C:8, S:239, İstanbul, 1993.
- Amasya İl Yıllığı, Ed.: Yavuz Bayram, Amasya Valiliği, Amasya, 2007.
- Amasya Kültür Envanteri, Amasya Valiliği Yayınları, Amasya, 2007.
- ARIK M. Oluş. Erken Devir Anadolu- Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri, Ankara Üniversitesi- Ankara Anadolu(Anatolia) Dergisi, S:11, s.:57-100, Ankara, 1967.
- ARIK Rüçkan-ARIK Oluş. Anadolu Toprağının Hazinesi Çini Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri, Kale Grubu Kültür Yayınları, İstanbul,2007.
- ARSEVEN Celal Esad. Türk Sanatı, Cem Yayınevi, İstanbul, 1984.
- ARSLAN Muhammet. Anadolu'da Selçuklu Çağı Cami ve Mescit Mimarisi (Plan-Mimari-Süsleme), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Erzurum, 2017.
- ASLANAPA Oktay. Türk Sanatı, Remzi Kitabevi Yayınları, Basım:2 İstanbul, 1989.
- BAKIR Abdulhalik.- GÖKŞEN Ali. Osmanlı Öncesi Dönemde Tokat, Amasya, Kastamonu ve Çorum Şehirleri, Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi (OTAD), Cilt: III, Sayı:1, S.:52-112, 2019.

- BAKIRER Ömür. Anadolu Selçuklu Mimarisinde Yapı Malzemeleri, Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi, IV. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri, Sayfa:165-181, Konya, 1995.
- BAKIRER Ömür. Onüç ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrapları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1976.
- BAKIRER Ömür. Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla Kullanımı-I, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1981.
- BATIR Ekrem. Amasya Dini Yapılarında Malzeme Kullanımı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- BAYBURTLUOĞLU Zafer. Anadolu Selçuklu Devri Büyük Programlı Yapılarında Önyüz Düzeni, Vakıflar Dergisi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Sayı: 11, Sayfa:67-124, Ankara, 1977.
- BAYBURTLUOĞLU Zafer. Anadolu Selçuklu Dönemi Sanatçıları I “Ağaç İşi Ustaları”, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, S.:69-72, Erzurum, 1988.
- BEKSAÇ Engin.-ÇOBANOĞLU, Ahmet Vefa. İlhanlı Sanatı, TDV İslam Ansiklopedisi, C.:22, S.:105-108, İstanbul, 2000.
- CAHEN Claude. Pre-Ottoman Turkey, Taplinger Publishing Company, Newyork, 1968.
- CANTAY Gönül. Keykavus I. Darüşşifası, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt:25, S.:353-354, Ankara, 2022.
- COŞKUN Osman. Avrupalı Bir Seyyahın Gözünden Amasya: Pernot’un İzlenimleri, Uluslararası Amasya Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Cilt:1, Sayfa:143-158, Amasya, 2017.
- ÇELİKCAN Aynur. Amasya Gök Medrese Camii, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1991.
- ÇOBANOĞLU Ahmet Vefa. Divriği Ulu Cami, TDV İslam Ansiklopedisi, C:42, S:95-96, İstanbul, 2012.

- ÇOBANOĞLU Kevser. Anadolu Selçuklu Dönemi Amasya Medreseleri, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2019.
- DEMİR Hatice. Anadolu Selçuklu Dönemi Külliye Düzenlenmesinde Ortak Avlu Kullanımı, Hacettepe Üniversitesi Araştırmaları(HÜTAD), Sayı:30, Sayfa:143-166, Ankara, 2019.
- DEMİR Hatice. Kayseri Hacı Kılıç Cami ve Medresesi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011.
- DEMİRAY Ahmet. Resimli Amasya, Tarih, Coğrafya Salname-Kılavuz ve Kazalar, Güney Matbaacılık ve Gazetecilik Yayınları, Ankara, 1954.
- DOĞAN ŞAMAN Nermin. Selçuklu Döneminde Siyasi ve Bani Kimliği ile Mübarizeddin Ertokuş, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:27, s:1, Ankara, 2010.
- DOĞANBAŞ Muzaffer. Amasya Türbeleri, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya, 2018.
- DOĞANBAŞ Muzaffer. Amasya'da Sancak Beyliği Yapan Osmanlı Şehzadeleri, Amasya Valiliği Yayınları, Amasya, 2016.
- DOĞANBAŞ Muzaffer. Yar ile Gezdiğim Dağlar Amasya, Hazırlayan: Filiz Özdem, (Antikçağ'dan Günümüze İnanç Dünyası ve Yapılarıyla Amasya), Yapı Kredi Yayınları, I. Baskı, Sayfa:102-167 İstanbul, 2014.
- DOĞANBAŞ Muzaffer. Yar ile Gezdiğim Dağlar Amasya, Hazırlayan: Filiz Özdem, (Amasya Yöresi Ahşap Sanatı), Yapı Kredi Yayınları, I. Baskı, Sayfa:245-292, İstanbul, 2014.
- DUMAN Ülkü. Anadolu Selçukluları Devrinde Amasya Şehri, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Niğde, 2010.
- DURMUŞ Gürsoy. Amasya Merkez'de 13. Yüzyıl Selçuklu Yapılarında Taş Süsleme Programı, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Master Tezi, Ankara, 2005.

- EVLİYA ÇELEBİ. Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 1. Kitap- 2. Cilt, Hazırlayanlar: Yücel Dağlı- Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2008.
- EBİRİ Gülsün. Anadolu Selçuklu Çağı Mimarisinde Bir Yapı İle Bağlantılı Türbeler, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Van, 2021.
- ELMACI Süleyman. Amasya Şehri, Çizgi Kitapevi Yayınları, Konya, 2010.
- ERKAYA Hakan. Anadolu Türk Mimari Tezyinatında Sekiz Kollu Yıldız Motifi(Osmanlı'ya Kadar), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Türk-İslam Sanatları Bilimi, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2015.
- ERTUĞRUL Özkan. Gündük Minare, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt:14, Sayfa:124-125, İstanbul, 1996.
- ERTUNÇ ÖNKOL Çiğdem. Anadolu Selçuklu Dönemi Taçkapıları Süsleme Şeritlerinde Tezyinat, Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.:5, S.:114-131, Denizli, 2016.
- ERTUNÇ ÖNKOL Çiğdem. Anadolu Selçuklu Dönemi Taçkapılarında Tezyinat, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Doktora Tezi, Isparta, 2016.
- ERYAVUZ Şebnem. Hacı Kılıç Cami ve Medresesi, TDV İslam Ansiklopedisi, C:14, s:488-489, Ankara, 1996.
- ERYAVUZ Şebnem. Kölük Cami ve Külliyesi, TDV İslam Ansiklopedisi Yayınları, Cilt:26, Sayfa:250-251, Ankara, 2002.
- ESER Erdal. Sivas'ta bir Manifesto: Gök Medrese, Vakıf ve Kültür Dergisi, Cilt:1, Sayı:2, Sayfa:27-29, Ankara, 1998.
- ESER Erdal. Tunceli İli-Çemişkezek İlçesi Yelmaniye Cami(Medrese Cami), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1995.

EYİCE Semavi. İlk Osmanlı Devrinin Dini ve İhtimai Bir Müessesesi: Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt:23, Sayı:1-2, Sayfa:3-63, İstanbul, 1963.

GABRIEL Albert. Monuments Turcs D'Anatolie, C:II, Paris, 1934.

GÖRÜR Muhammet. Amasya Gökmedrese Cami Taş Süsleme Programı, Uluslararası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Cilt:2, Sayfa:1-10, Ankara, 2000.

GÜDER Aytaç. Anadolu Selçuklu Mimarlığında Medrese ve Darüşşifa ile Türbe İlişkisi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2018.

GÜN Recep. Amasya ve Çevresindeki Mimari Eserlerde Yazı Kullanımı, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 1993.

GÜNDÜZ Sema. Osmanlı Beyliği Mimarisinde Anadolu Selçuklu Geleneği, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara, 2006.

GÜNDÜZ Sema. Sultan Türbelerindeki Simgesellik: Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Beyliği Örnekleri, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, s:12, s:237-272, Ankara, 2010.

GÜNDÜZ Sema. The Relationship Between The Anatolian Seljuks and The Ottoman Emirate: A Look At Interactionsin Amasya, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:11, Sayı:18, Bursa, 2010.

GÜRSOY Elif. Cami Tip Projelerinde Ölçü Oran İlişkisi, Türk Dünyası Araştırmaları, Cilt:118,Sayı:232, Sayfa:211-228, İstanbul, 2018.

GÜVEN İsmail. Türkiye Selçukluları'nda Medreseler, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C:31, S:1, Ankara, 1998.

HANİLÇE Murat.- BULUT Yücel. James Morier'le 1809 Yazında Erzurum'dan Amasya'ya Seyahat, Türk Dünyası Araştırmaları, Cilt 126, Sayı: 249, Sayfa: 409-448, İstanbul, 2020.

- HÜSEYİN HÜSAMEDDİN. Amasya Tarihi, C:II, Hikmet Matbaa-i İslamiye, Dersaadet, 2008.
- İBN BATUTA. İbn Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler, Haz.: İsmet Parmaksızoğlu, 100 Temel Eser, MEB Yayınları, I. Baskı, Sayfa: 27, İstanbul, 1971.
- İBN-İ BİBİ. Anadolu Selçuki Devleti Tarihi, Çev.: Nuri Geçosman, Uzluk Basımevi, Ankara, 1941.
- İBN-İ BİBİ. El Evamırul- Ala'ıye Fil-Umuril-Ala'ıye (Selçuk Name)-I, Çev.Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1996.
- İLTER Fügen. Doğu Anadolu'da Timur Devrinden Bir Yapı "Yelmaniye Medresesi", Ankara Üniversitesi, Anadolu Dergisi, Sayı:17, Sayfa:91-107, Ankara, 1973.
- İNAL Güner. Orta Çağlarda Anadolu'da Çalışan Suriyeli ve Mezopotamyalı Sanatçılar, Sanat Tarihi Yıllığı, XI, Sayfa:83-94, 1982.
- İPEKOĞLU ACAR Başak. Buildings With Combined Functions in Anatolian Seljuk Architecture (An Evaluation Of Design Principles, Past and Present Functions), Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 1993.
- İPEKOĞLU ACAR Başak. Terminology Relating To 'Buildings That Have Combined Functions' in Anatolian Seljuk Archi, ODTU Mimarlık Dergisi, Cilt:13, Sayı:1-2, S.: 53-65, Ankara, 1993.
- KALFAZADE Selda. Gökmedrese Cami, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt:14, Sayfa:140-142, İstanbul, 1996.
- KARA Demet. Türkiye'nin Selçuklu Çağı Kadın Türbeleri(1071-1318), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Programı, Türk İslam Sanatları Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Eskişehir, 2019.
- KARPUZ Haşim. Anadolu Selçuklu Mimarisi, Konya, 2001.
- KATHERİNA Otto Dorn. Türkische Keramik, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1957.

- KAYA Aslı. Sivas İl Merkezinde Türk Devri Türbe Mimarisi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Master Tezi, Ankara, 2007.
- KAYAOĞLU İsmet. Torumtay Vakfıyesi, Vakıflar Dergisi, S.XII., s.:91-107, 1978.
- KETİL Zeynep Kübra. Amasya Türbeleri, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2019.
- KURAN Apdullah. Anadolu Medreseleri, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, Cilt:1, Ankara, 1969.
- KUZUCULAR Kani. Amasya Kenti'nin Fiziksel Yapısının Tarihsel Gelişimi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 1994.
- OLUŞ Arık M. Erken Devir Anadolu- Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri, Anadolu Dergisi, Sayı:11, Sayfa:57-100, Ankara, 1967.
- MAYER L.A. Islamic Woodcarvers and Their Woks, Albert Kundig, Geneva, 1958.
- MEİNECKE Michael. Fayencedekorationen Seldschukischer Sakralbauten in Kleinasien, Verlag Ernst Wasmuth, Tübingen, 1976.
- MENÇ Hüseyin. Tarih İçinde Amasya, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, İkinci Baskı, S.:69-70, Ankara, 2014.
- MUTLU Özge. Bursa Ulu Cami ve Yeşil Caminin Dinamik Davranışlarının Değerlendirilmesi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İnşaat Mühendisliği Anabilim Dalı Yapı Programı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015.
- MÜLAYİM Selçuk, Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982.
- MÜLAYİM Selçuk. İlhanlı Dönemi Anadolu Plastiğinde Asya Çağrışımları, Selçuklu Medeniyeti Araştırma Dergisi, Sayı:1, S.:275-297, İstanbul, 2016.
- MÜLAYİM Selçuk. Kemer, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt:25, S.:252, Ankara, 2022.

- MÜLAYİM Selçuk. Selçuklu Sanatında Geometrik Kompozisyonlar, I-II. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri, S.:153-155, Konya, 1993.
- OLCAY Osman Fevzi, Amasya Şehri, Amasya Belediye Yayınları, Amasya, 2010.
- OLTULU Ersel. Amasya'nın Anıtsal Eserleri ve Hızırpaşa Külliyesi Restitüsyon ve Koruma Önerisi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.
- ONUR A. Zeynep. Türk Mimarisinde Rasyonel ve İrrasyonel Dönemler, Gazi Üni. Müh. Mim. Fakültesi Dergisi, Cilt:5, Sayı:1-2, Sayfa:45, Ankara, 1990.
- ÖGEL Semra. Anadolu Selçukluları'nın Taş Teziniatı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Sayı:6, Ankara, 1966.
- ÖGEL Semra. Anadolu'nun Selçuklu Çehresi, Akbank Yayınları Kültür ve Sanat Kitapları No:58, İstanbul 1994
- ÖNGE Yılmaz. Divriği Ulu Cami ve Darüşşifası, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Emel Matbaa, Ankara, 1978
- ÖNEY Gönül. Anadolu Selçuklu Mimarisi Süslemesi ve El Sanatları, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1992.
- ÖNKAL Hakkı. Anadolu Selçuklu Türbeleri, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1996.
- ÖNKAL Hakkı. Anadolu Selçuklu Türbeleri, Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Doktora Tezi, Erzurum, 1977.
- ÖNKAL Hakkı. Selçuklu Devri Amasya Türbeleri, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:4, Sayfa:185-240, Erzurum, 1980.
- ÖTER Nacide. Anadolu Selçuklu Mimarisinde Tuğla Kubbeler, Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırma Dergisi, Sayfa:103-114, Ankara, 2021.
- ÖZAYDIN Abdülkerim. Kılıç Arslan II, TDV İslam Ansiklopedisi Yayınları, Cilt:25, Sayfa:398-402, Ankara, 2022.
- ÖZBAYRAKTAR Aykut. Seyfeddin Torumtay'ın Siyasi Hayatı ve Amasya'daki Faaliyetleri, Uluslararası Amasya Sempozyumu Amasya Üniversitesi, S.:443-462, Amasya, 2017.

- ÖZBEK Gülcan-YUNUS Ömer Avni. Irak Ulusal Müzesindeki İslam Dönemi Mihrapları, International University Museum Association Platform (UNIMUSEUM), Cilt:3, Sayı:2, Sayfa:57-67, İstanbul, 2020.
- ÖZDEMİR Celal. Amasya Darüşşifası ve Cerrah Sabuncuoğlu Şerefeddin, Amasya Valiliği Yayınları, Amasya, 2016.
- ÖZKARAMAN Mine. Anadolu Selçuklu Mimarisinde Kemerlerin Analitik İncelenmesi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1994.
- ÖZKÖSE Aysun. Avluların Tarihsel Süreç İçindeki Evrimi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 1995.
- RİCE Tamara Talbot. The Seljuks In Asia Minor, Thames and Hudson, London, 1961.
- SAÇKESEN Tuğba. Edirne’de Osmanlı Dönemi Cami Mimarisi ve Mimari Öğelerin Seramik Eserlerde Yorumlanması, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Seramik Ana Sanat Dalı Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 2013.
- SESTINI Domenico. Viaggio da Costantinopoli a Basra, Florance, 1786.
- STRABON. Geographika(XII-XIII-XIV) Antik Anadolu Coğrafyası, Çev.: Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2000.
- SÜMER Faruk. Anadolu’da Moğollar, Selçuklu Araştırmaları Dergisi I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1970.
- SÜMER Faruk. Keykubad I, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt:25, Sayfa:357-359, Ankara, 2022.
- ŞAHİN İlhan.-Emecen, Feridun. Amasya, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt:3 S.:1-4, İstanbul, 1991.
- ŞAHİN Mustafa Kemal. Amasya ve Çevresinde Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerine Ait Bazı Yapıların Tipolojik Yapıları Üzerine Gözlemler, Uluslararası Amasya Sempozyumu Bildirileri, Amasya Üniversitesi Yayınları, Amasya, 2017.

- ŞAMAN DOĞAN Nermin. Anadolu Selçuklu Medreseleri ve Darüşşifalarında Türbe, Belleten, Cilt:83, Sayı:297, Sayfa:519-554, 2019.
- ŞAMAN DOĞAN Nermin. Bezemeye Bakış: Anadolu'da İlhanlı İzleri, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:20, Sayı:1, S.: 150-166, Ankara, 2003.
- ŞAMAN DOĞAN Nermin. Niğde'deki Türk Dönemi (13-15. Yüzyıl) Yapılarında Taç Kapı- Mihrap Tasarımı ve Bezeme İlişkisi, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Dergisi, Cilt:30, Sayı:1, Ankara, 2013.
- ŞAMAN DOĞAN Nermin. Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykavus Döneminde (1211-1220) Baniler ve İmar Faaliyetleri, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırma Dergisi, s:24, s.:219-250, Ankara, 2016.
- ŞİMŞEK Onur. Büyük Selçuklu Mimarisinde Avlu Kimliği, Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, Sayı: 5, Sayfa:455-479, İstanbul, 2015.
- Tarihin Tanığı Amasya, Amasya Valilik Yayınları, Amasya, 2011.
- TEXIER Charles. Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi, Çev.: Ali Suat, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı Yayınları, Ankara, 2002.
- TOKUŞ Ömer. Moğol Hakimiyetinde Anadolu ve Anadolu'da Moğol Noyanlarının İsyanları, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, Cilt:117, Sayı:230, Sayfa:117-208, İstanbul, 2017.
- TORUK Ferruh. Amasya Kent Dokusunun Fiziksel Gelişimi, Vakıflar Dergisi, Sayı:29, S.:35-69, Ankara, 2005.
- TUNCER Orhan Cezmi. Anadolu Kümbetleri-3- Beylikler ve Osmanlı Dönemi, Adalet Matbaacılık, Ankara, 1987.
- TUNCER Orhan Cezmi. Anadolu Selçuklu Mimarisi ve Moğollar, 1986, Ankara.
- TUNCER Orhan Cezmi. Sivas Gökmedrese (Sahip Ata Fahrettin Ali Medresesi), Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2008.
- TUNCER Orhan Cezmi. Taşın Bezeme Şekli Üzerine Düşünceler, VII. Vakıf Haftası Konuşmalar ve Tebligler, Sayfa: 231-246, Ankara, 1993.

- TURAN Osman. Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul Matbaası Yayınları, İstanbul, 1971.
- TUZCU Ali. Seyahatnamelerde Amasya, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, I. Baskı, Amasya, 2007.
- URAK Gediz. Amasya'nın Türk Devri Şehir Dokusu ve Yapılarının Analiz ve Değerlendirilmesi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.
- YASA AKTAŞ Azize. Anadolu Selçuklu Beylikler Dönemi Kopnya Yapılarında Malzeme Kullanımı ve Yapım Teknikleri, Vakıflar Dergisi, S.: 45, Sayfa:143-176, Ankara, 2016.
- YUVALI Abdülkadir. İlhanlılar, TDV İslam Ansiklopedisi, C.: 22, S.: 102-105, İstanbul, 2000.
- YÜKSEL Fethi Ahmet.-DÖNMEZ Emine. Amasya (Harşena) Kalesi 2009 Arkeojeofizik Araştırmaları, 28. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Cilt:3, Sayfa:13-26, Ankara, 2011.

EKLER

Ek.1. Türkiye Bilimsel Araştırma Kurumu Marmara Araştırma Merkezi Test/Analiz/ Ölçüm Raporu

TÜRKİYE BİLİMSEL VE TEKNOLOJİK ARAŞTIRMA KURUMU
MARMARA ARAŞTIRMA MERKEZİ

TEST/ANALİZ/ÖLÇÜM RAPORU (Endüstriyel Teknik Destek Hizmeti)

Rapor no : 29109288-125.05-3059/22788
Barkod no : 23T0000211
Rapor tarihi : 22/06/2023
Talep eden : T.C. Amasya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

Adres : Pirinççi Mah. Atatürk Mah. No:39-05100/AMASYA
Konusu : Karbon 14 ile Yaş Tayini Analizi (İlgi: T.C. Amasya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün 13/01/2023 tarih ve E-45275522-155.01-3376988 Sayılı Yazısı)

Bu raporda yer alan sonuçlar, sadece incelenen numunelere aittir.

Onaylayan

Doç. Dr. Mehmet Ergin
İklim Değişikliği ve Sürdürülebilirlik BY
Endüstriyel Hizmet Sorumlusu

Bu rapor ve sonuçları talepte bulunan kuruluş ve müşterilerince ticaret ve reklam amaçları ile kullanılamaz. Rapor tamamen veya kısmen çoğaltılamaz/yayınlanamaz.

Raporda (*) işaretli analizler akredite edilmiştir.

İmzasız analiz raporları geçersizdir.

Bu rapor 2 sayfa olup, 2 asıl (1 asıl müşteriye, 1 asıl MAM) olarak hazırlanmıştır.

Sayfa 1 / 2

Rapor no	: 29109288-125.05-3059/22788													
Talep eden	: T.C. Amasya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü													
Talep edenin adresi	: Piriñçi Mah. Atatürk Mah. No:39-05100/AMASYA													
Örnek	: Örnek türleri tabloda verilmiştir	Barkod No : 23T0000211												
Örnek sayısı	: 1	Son kullanım tarihi :												
Örneğin getiriliş şekli	: Kargo	BY örnek kayıt no : 23T/211												
Kabul anındaki durumu	: Uygun	Kabul tarihi ve saati : 15/02/2023												
		Analiz tarihi : 20/06/2023												
Şahit numune bilgileri :	() Müşteriye iade () Şahit numune mevcut (x) Şahit numune alınmamıştır													
<table><tr><th>Sıra No</th><th>Lab. No:</th><th>Müşteri No:</th><th>Karbon 14 Yaşı (G.Ö.)</th><th>Örnek Türü</th><th>Ön işlem</th></tr><tr><td>1</td><td>TÜBİTAK - 2610</td><td>(Belirtilmemiş)</td><td>701±19</td><td>Ahşap</td><td>Asit - Baz - Asit</td></tr></table>			Sıra No	Lab. No:	Müşteri No:	Karbon 14 Yaşı (G.Ö.)	Örnek Türü	Ön işlem	1	TÜBİTAK - 2610	(Belirtilmemiş)	701±19	Ahşap	Asit - Baz - Asit
Sıra No	Lab. No:	Müşteri No:	Karbon 14 Yaşı (G.Ö.)	Örnek Türü	Ön işlem									
1	TÜBİTAK - 2610	(Belirtilmemiş)	701±19	Ahşap	Asit - Baz - Asit									
Karbon 14 Yaşı (G.Ö.): Numunede ölçülen ¹⁴C miktarına bağlı olarak delta ¹³C düzeltmesi yapılmış Karbon-14 yaşıdır. G.Ö.: Günümüzden önce (MS 1950'den önce) Cihaz: National Electrostatics Corporation, Model 3SDH-1 (UAMS) Referans: Doğan T., İlkmen E., Kulak F., A New National 1 MV AMS Laboratory at TÜBİTAK MRC in Turkey; Nuclear Instruments and Methods in Physics Research Section B: Beam Interactions with Materials and Atoms, Volume 509, 2021, Pages 48-54, https://doi.org/10.1016/j.nimb.2021.08.013 Doğan, T., İlkmen, E., & Kulak, F. (2023). Radiocarbon Analysis And Status Report From Türkiye: 1 MV National AMS Laboratory (TUBİTAK-AMS). Radiocarbon, 1-14. doi:10.1017/RDC.2023.8 Doğan, T., İlkmen, E., Kulak, F. "TÜBİTAK 1MV Accelerator Mass Spectrometer Designed For 14C, 10Be, 26Al, 41Ca, 129I". Bulletin of the Mineral Research and Exploration early view (): 1-2 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bulletinofmre/issue/65897/1228878>														
Açıklamalar: Raporda verilen sonuçlar, teslim alınan numuneden yapılan örneklem için geçerlidir.														
Sorumlu İmzalar:														
Bu rapor ve sonuçları talepte çoğaltılamaz/yayınlanamaz.		ticaret ve reklam amaçları ile kullanılamaz. Rapor tamamen veya kısmen												
Raporda (*) işaretli analizler akredite edilmiştir. İmzasız analiz raporları geçersizdir.														
Bu rapor 2 sayfa olup, 2 asıl (1 asıl müşteriye, 1 asıl Enstitü arşivine) olarak hazırlanmıştır.		Sayfa 2 / 2												

Baskı Tarihi :22.06.2023

Ek 1- 2 / 4

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Kübra GÜÇYETMEZ KIRCA

Uyruğu : T.C.

